

TARCZAI GYÖRGY

A NAGY RENDALAPÍTÓK

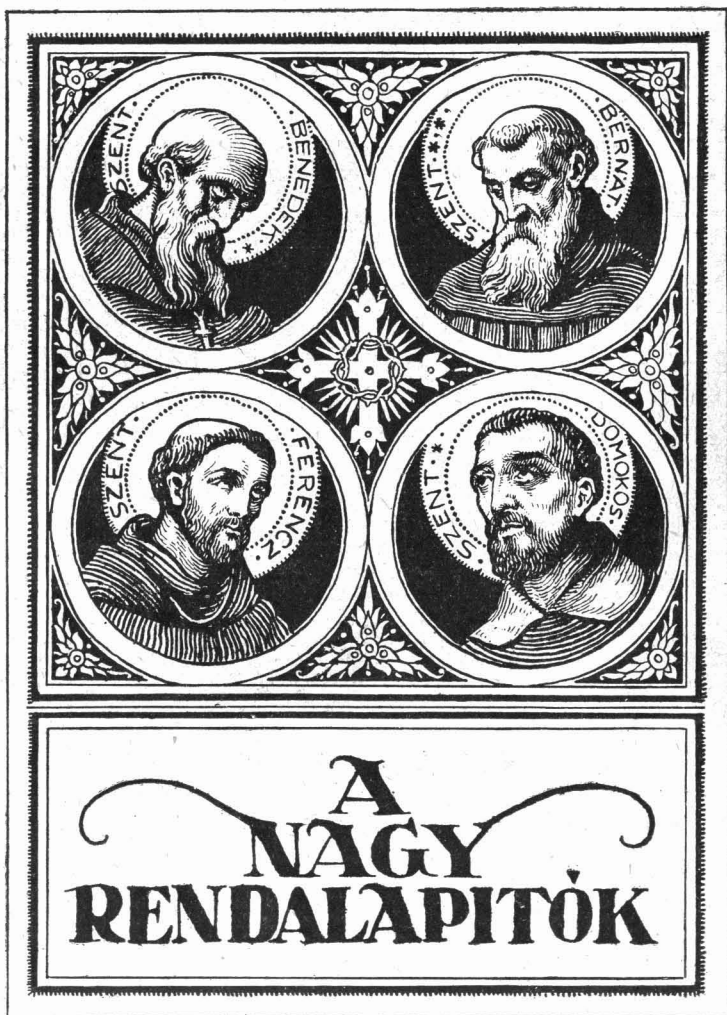

BUDAPEST
SZENTISTVÁN
TÁRSULAT
KIADÁSA

JASCHIK

Ára 8 Korona.

A NAGY RENDALAPÍTÓK

IRTA

TARCZAI GYÖRGY

BUDAPEST

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT

KIADÁSA.

TARTALOM.

Bevezetés	3
Szent Benedek...	6
VII. Szent Gergely pápa	31
A keresztes háborúk	57
Szent Bernát	75
Szent Domonkos	111
Assiszi szent Ferenc	137
Szent Ferenc virágos kertje	179

Nihil obstat. *Dr. Ladislaus Babura*, censor dioecesanus. —
Nr. 3233. Imprimatur. Strigonii, die 26. Junii 1918. *Julius Machovich*,
vic. generalis.

BEVEZETÉS

A kereszténység diadala, Krisztus tanításának elterjedése a római birodalom bukását már nem tudta megakadályozni. Népei az egyház nagy és szent férfiainak buzgósága ellenére továbbra is az erkölcstelenség fertőjében maradtak. A nagy egyházatyák szívükben szinte kétségbeeső fájdalommal voltak tanúi annak, hogy mint hajhássza a keresztények többsége a pogány élvezeteket, mint rajong a véres és tisztátalan színjátékokért, a gladiátorok mérkőzéseikért, a cirkuszért s egyéb nemtelen mulatságokért csak úgy, mint azelőtt. A kereszténnyé lett császárok sem voltak jobbak. Alighogy diadalra segítették az új vallást, rögtön gúzsba is akarták kötni Krisztus szolgáit s a maguk önző és erkölcstelen céljainak eszközeivé tenni.

Már Nagy Konstantin is száműzetésbe küldte szent Athanázt; mert inkább hallgatott Isten szavára, mint a császárára. Konstanciusz császár meg épenséggel az ariánusok élére áll, amikor az egyház hű papjai nem akarnak gyanús céljai szolgálatába szegődni.

A császár lesz az eretnekek vezére s nem kisebb kegyetlenséggel üldözi a katolikusokat, mint valamikor pogány elődei. A papok is csak emberek s hogy a hatalomnak kedvében járjanak, a gyöngébb jelleműek közülük egyre többen lesznek eretnekek, igazolják a zsarnokságot, amellyel a császári udvar a birodalom népeit rabszolgáivá teszi, az erkölcstelenséget, amely a trónust megfertőzteti, a bálványozást, amelynek tárgya a császári család.

Erkölcösség és becsület már csak az egyház hű fiainak egyre ritkuló soraiban található. Ezek azonban nem képesek többé ellenállni a szennyes áradatnak, amely a

birodalom alapjait aláomossá. S a birodalom végezetül Isten büntetéseként a népvándorlás pogány népeinek esik áldozatául, szinte máról holnapra összeomlik. Ám romjain csakhamar új élet sarjad. Ennek tényezői a keletről és északról a római birodalomba törő barbárok: hűsz különböző néptörzs, amelynek a római birodalom fegyveres hatalma nem tud ellenállani, amely azonban apránként rendre meghódol a fegyvertelenül útját álló, bátran sátrai között járó szerzeteseknek.

A népvándorlás törzsei sok vért ontottak; tüzzel-vassal pusztítottak. De alighogy keresztények lesznek, a pusztítások nyomában új élet támad. S ez szebb és erkölcsösebb, mint a veszedelmébe rohanó római birodalom élete volt. A férfi-becsület s a női nem tisztelete, a társadalmi élet e talpkövei ismét visszanyerik értéküket, amely iránt a pogányság fertőjében s az eretnekség dühöngése közben minden érzék kiveszett. Az Európában megjelenő új népek egy része szintén eretnek formájában ismerkedett meg először a kereszténységgel s uralkodóiknak az arianizmustól szított zsarnoki önkénye ép úgy pusztulással fenyegette a római birodalom romjain alapított országokat, mint Rómát a pogány erkölcstelenség. Ám ez újabb fölfordulásnak sikerült útját állni.

A keresztény katolikus egyház vette föl a küzdelmet az eretnekséggel szövethető zsarnokság ellen. Szerzetesei csapatostul kerekednek föl a Kelet és Afrika pusztáiból, nevelnek Krisztusnak új hadsereget Európában, vegyülnek el a pogány vagy eretnek barbár népek között. Rendületlen nyugalommal vetik meg lábukat a háború pusztításai közepette, mentik a kárhozatra szánt lelkeket, enyhítik a hadak országútján terjedő nyomorúságot, alapítanak kolostorokat, amelyek mind a hit és az erkölcs erős várai lesznek. S alighogy meghódították a népvándorlás törzseit Krisztus igaz tanításának, a szerzetesek lesznek a keresztény középkornak, az emberiség és a kereszténység e legfényesebb korszakának vallási, szellemi és társadalmi téren irányítói, vezetői, egyben az emberiség legnagyobb jóltevői

A szerzetesi élet bölcsője a Keleten ringott. Az egyházzal egyszerre keletkezett, ezzel együtt fejlődött.

Az evangéliumi tanácsok első követői, tehát az első szerzetesek is, Krisztus tanítványai voltak. Igazi jelentőségéhez a szerzetesi élet azonban csak a keresztényüldözés végén jut. Ekkor veszik át a szerzetesek a vértanúk szerepét, hirdetik Krisztust, hódítják meg példájukkal, tanításukkal a keresztény hitnek a barbár népeket.

A kolostorok, mint az önmegtagadás, a munka és a felebaráti szeretet iskolái Keleten is virágoztak. Igazi jelentőséghez azonban a szerzetesi élet csak a nyugati egyház pártfogása mellett jutott. A különböző eretnekségek és a nagy egyházszakadás a keleti egyházban a szerzetesi életre nemcsak káros volt, de ennek fejlődését szinte teljességgel megakasztotta. A szerzetesi élet így idők folyamán, anélkül, hogy a kereszténység számára jelentősebb hasznót hozott volna, ott jóformán csak egyesek többé-kevésbé öszinte magánájtatoskodásának eszköze lett. A nyugati egyházban a szerzetesi élet a hit, a munka és a műveltség terjesztésének a középkorban a leghathatósabb tényezője. Hogy mint fejlődött azzá s hogy kik szereztek leginkább érdemeket e téren, erről szól ez a kis könyv, amely a szerzetesi élet történetének tükrében egyben az egyház legfényesebb, az emberi társadalomra kiterjedő hatásában a legeredményesebb korszakának : a keresztény középkornak hű képét tárja elénk a francia Montalembert, továbbá Rapaics Rajmund, Piszter Imre, Dedek Kreszcens, Horváth Sándor, Bohnert Márián s más kiváló egyházi és világi írók nyomán.

Szent Benedek.

Szent Athanázt a császári önkény bátor hitvallása miatt több ízben ítélte számkivetésre. Az üldöztetés elől két ízben Thébaisz pusztaságában az egyiptomi remeték-nél, háromszor a római birodalom nyugati felében keresett menedéket. Amikor 340-ben Kr.u. először fordult meg Rómában, az ariánusok elől Gyula pápánál menedéket keresve, szent Antal remete még élt s a szent Pakóniusztól alapított remeteségek a Nilus felső folyása mentén javában virágzottak.

Szent Athanáz innen két szerzetest vitt magával Rómába. Az egyik, Ammoniusz, azonban a zajos világ- városban is annyira elmerült istenes elmélkedéseibe, hogy szent Péter és Pál sírján kívül semmivel sem törődött itt. A másik szerzetes Izidor volt, aki viszont derűs szeretetreméltóságával minden szívet meghódított az örök városban. A selyemben, bársonyban pompázó, mindenfajta élvezetben szinte elmerülő rómaiak úgy megbámulták a végtelen igénytelenségével feltűnő, szőresuhás két remetét, mint valami csodát. Szinte alig győztek betelni szent Athanáz szavaival, amikor róluk és a thébaiszi remeteségek sajátságos világáról beszélt s amikor számukra szent Antal remete életrajzát is megírta, a remete életnek Rómában is egyre nagyobb számmal támadtak hívei. Szent Athanáz szavára annál inkább hallgattak, mert a nyugati keresztények a keleti egyház nagy száműzöttét az igaz hit legkiválóbb hősének tisztelték. Rómában és környékén kolostorok, akkori nevükön religiók keletkeztek s előkelő férfiakkal, majd később nőkkel teltek meg, akik koruk förtelmei elől kerestek a magányban menedéket s életüket Isten szolgálatának szentelték. Amikor szent Özséb, Vercelli püspöke, az ariánusok másik nagy ellensége thébaiszi

számkivetéséből visszatért, buzdítására a kolostori élet Itália többi részében s a földközi tenger szigetein is meghonosodott, mely utóbbiakra addig a császárok csak büntetésből száműzték alattvalóikat.

A férfiak és a nők, akik szinte csapatostul mondtak búcsut a világnak, kolostoraik csöndjében bátran szállnak szembe a viharokkal, amelyeket a barbárok betörései zúdítottak régi hazájukra. Lelki nagyságuk, Isten szolgálatában való állhatatosságuk előtt nem egyszer a félvad harcosok is fejet hajtanak.

A legkiválóbb római családok köréből kikerült szerzetesnők lelki vezetője negyven éven keresztül szent Jeromos volt, aki a szent földre költözve a keleti szerzetesek életét is helyes irányba terelte volna, ha nem hódolnak meg egymásután, válnak szolgálivá a világi hatalomnak s ezzel a Krisztus istenségét tagadó arianizmusnak. Szent Jeromos vette észre és ostromozta először a szerzetesi élet kinövéseit és hibáit: a csüggedést s a búskomorságot, amire a rendszertelen olvasás s a túlságosan szigorú böjtölés vezet, továbbá a fényűzést, amit sokan mint szerzetesek is űztek, de legfőképen a felfuvalkodást. A keleti szerzetesek szigorú életmódjuknál fogva gyakran különb embereknek tartották magukat másoknál, de főleg a világi papoknál, beleértve a püspököket is, akiknek ép azért engedelmeskedni nem akartak. Hogy az igazi szerzetes életnek példákkal szolgáljon, szent Jeromos megírta a pusztaságban remetéskedő atyák életrajzát, a Szentírás latin fordítása után a legfontosabb munkáját.

Nyugaton ennek a könyvnek is nagy hatása volt. A kolostorok férfi és női lakosai a keresztény önmegtadadásnak egyre szebb példáit nyújtották. Életükben, különösen Rómában, még sem tisztelték őket. Sőt a pogánykori önzés rabjai — és ezek közé tartozott a római lakosság túlnyomó része — nem egyszer szidták és gyalázták őket, írók és költők gúnyolódtak rajtuk s rendszerint állam- és társadalom ellenesnek hiesztelték el a világról való lemondásukat. A szerzetesek mindazonáltal bátran szállottak szembe minden támadással. Különösen azóta, hogy

a nagy egyházatyák is fölkarolták a kolostorokat. Szent Ambrus, Marcellina nővére kedvéért foglalta írásba a kolostori szüzeknek elmondott szent beszédeit, amelyekben a szerzetesi életet magasztalja. Szent Ágoston, akit szent Ambrus példája térített meg, egy ideig maga is szerzetes volt. Afrikába való visszatérése nyomában, Hippóban, még mint egyszerű pap, kolostort alapított s ott evangéliumi szegénységben élt. Amikor püspökké szentelték még egy férfi-kolostornak, majd egy női-kolostornak vetette meg alapját. Az előbbinek tagjai sorából választotta ki papjait s ennek falai között is halt meg. Ellenségei azzal vádolták, hogy a kolostoralapítással önhatalmulag újításokat hozott az egyházba. Ő azonban azzal felelt, hogy ez nem ujság s lakói kolostori életükkel csak az apostolok és az első keresztények példáját követik.

Az erkölcsi romlottság Afrika tartományaiban akkoriban még a rómaiakénál is nagyobb volt. Ennek ellensúlyozására szent Ágoston buzdítására mások is nagy számmal alapítottak kolostorokat. A hippói női kolostor számára 423-ban szent Ágoston 24 fejezetben megírta a szerzetesi élet szabályait, amelyek Európában csak századok múltán terjedtek el s az akkor keletkezett szerzetesrendek életmódjának még ma is alapjául szolgálnak.

Azonban nincs az a jó dolog, amit az emberek gyarlósága meg nem rontana. Afrikában, majd Európában is, a legnagyobbfokú erkölcsi romlottság közepette seregestül tódultak az emberek kolostorokba. A legtöbben csak azért, hogy lerázva minden állami és magán kötelezettséget, tétlenül éljenek. Ezek a munkakerülő szerzetesek csakhamar külön felekezetbe állottak s az ég madarainak és a mezők liliomainak félreértett példáját hirdetve, a munka ellen prédikáltak. Országútakon, városokban csavarogtak, ereklyék és amulettek eladásával tengették életüket; többnyire azonban koldultak. Különösen Karthagó városában váltak nagy botrányok okozóivá. Szent Ágoston a karthagói püspök felszólítására szállt síkra ellenük s írta meg a szerzetesek munkájáról írott könyvét. Európában, ahol közben keleti és afrikai példára Itálián kívül is keletkeztek

kolostorok, egységes cél és szervezet híján a szerzetesi élet szintén elfajult. A magukra hagyott s többnyire félművelt szerzetesek körében mindenféle tévtanok terjedtek el.

Az arianizmus nyomában egy Pelagius nevű britániai szerzetes az isteni malaszt fölösleges voltát hirdette s a tévtan úgy terjedt, mint a mótely, míglen az egyház átokkal sújtotta

Az V. század második felében a régi római birodalomnak már valamennyi tartományában voltak kolostorok s a legtöbb a népvándorlás borzalmái közepette sem szűnt meg. De a fény mellett, mint Afrikában, itt is látunk árnyékot. Itt is voltak méltatlan szerzetesek, akik csak azt tartották szabálynak, ami nekik jól esett.

Általában az európai szerzetesek életmódjukban az egyiptomi remeteatyákat követték, szabályaik azonban szinte tartományok szerint igen különbözők voltak. A galliai szerzetesek a mai Franciaországban például a szigorú böjtöt kárhoztatták s azzal támadtak ez ellen, hogy éghajlatuk sokkal zordonabb, mint az egyiptomi pusztáké s azért jobban kell táplálkozniok, mint a thebaiszi remetéknek. De egy-egy tartományon belül a különböző kolostorokban is más és más volt a szabály s lakóik életmódja többnyire csak az apát belátásától függött. Végezetül a nyugati szerzetes életet már-már ugyanaz a veszély fenyegette, mint a keletit, hogy miután gyökeret vert, tovább tengődik ugyan, de gyümölcsöt nem terem. Hogy a szétosztó erők egyesíttessenek, a szabálytalanságok és fegyelmetlenségek kiküszöböltessenek, mulhatatlanul szükséges volt, hogy a szerzeteseket egyetlen rendben egyesítsék és egyazon szabályok betartására kényszerítsék. Törvényhozó kellett nekik, aki a fényes múlt tanulságaiból merítve, ezektől lelkesítve, prófétai szemmel a jövőbe néz s a szerzetesi életnek pontosan meghatározott célokat szab.

Az Európaszerte elharapózott bomlás, a császári önkény, az eretnekségek s az egykor 200 millió főnyi római birodalmat előzőnlő barbár népek már-már mindent pusztulással fenyegettek. Isten rendeléséből épen akkor lép

föl szent Benedek, szervezi újjá a szerzetesi életet, menti meg a kolostoraiból szerte széledő szerzetesei seregével a végső elvadulástól e világot. S a romok fölött új élet támad, új országok keletkeznek, új társadalom, új erkölcsök, új tudomány és művészet. A keresztény hit, amely mindezt áthatja, csak most ragyog föl igazán s az emberiség történetének legfényesebb korszakává avatja a szerzetesi élet jegyében virágzó keresztény középkort . . .

A vigasztalan közállapotok s a családi és a közéletet egyaránt bomlasztó erkölcstelenség elől menekült szent Benedek is remeteségbe.

Rómától nyugatra, az Anio folyó vadregényes táján, szakadékos völgyben terül el Szubiako. Nero császár, a kereszténység rettegett zsarnoka, a folyót mesterséges gáttal megduzzasztotta s az így támadt tó alatt nyári palotát épített itt.

Amikor egyszer javában dorbézolt, mintegy égi jelként villám sujtott le a zsarnok elé, aki a kereszténység kiirtását tűzte ki élete céljának s darabokra törte a szájához emelt serleget. Négyszáz évvel később a kegyetlen császár kicsapongó életének színhelye már merő pusztaság. A paloták, a fürdők, a pogány örömek e tanyái romba dőltek s az emberek is messze elkerülték a boldogtalan emlékü zsarnok buvó helyét. Szent Benedek, az igen előkelő Aniciusok családjának sarja, aki 480-ban Nursziában született, Rómát, családját, barátait és tanulmányait elhagyva, ide vonult vissza. Öreg nevelő anyja hiába eredt utána, hogy visszacsalja a világba. Az alig 14 éves ifjú eltűnik szeme előtt, az Anio sziklahasadékának déli meredek falára kapaszkodik föl s egy szinte hozzáférhetetlen barlangban rejtőzik el. Három esztendeig él ennek belsejében. Senkivel sem érintkezik a szintén ezen a vidéken bujdosó Romanusz remetén kívül, aki legszükségesebb mindennapi táplálékáról is gondoskodik. A remete azonban a meredek sziklafalon szintén nem tudja a barlangot megközelíteni s azért a kenyeret kötélre erősíti és úgy ereszti le. Hogy szent Benedek észre vegye az ételt, a kötél végéhez csengettyűt is kötött. Ennek hangja figyelmezteti

az étkezés idejére, amely vajmi rövid, az étel is sovány. Sanyarú életmódja ellenére az ifjút a kísértések még sem hagyják nyugodni. Emlékezetében egy fiatal nő képe elevenedik meg, akit Rómában látott s az örök város földi gyönyörűségei után egyre mohóbb sóvárgás hatalmasodik el szívében. Hogy erőt vegyen ezen, kilép sötét barlangjából s a nyílása előtt burjánzó tövisekben hempereg ruhátlanul, míg teste merő seb lesz.

Hétszáz évvel ezután Asszisi szent Ferenc, a másik nagy rendalapító imádkozott a barlang előtt burjánzó túskebokor előtt s könnyeit ontva két rózsát ültetett el ennek helyén. A tövisek elszáradtak, szent Ferenc rózsái azonban még ma is virulnak a kolostor háromszögletes udvarában, a szent barlang előtt, a mely a nyugati szerzetesrendek rideg és zordon bölcsője volt. «Itt fakadt a határtalan önfeláldozás kiapadhatatlan forrása, amelyet a buzgóság s a hit melege táplált és amely hatalmas folyamda dagadva a keresztény világot mindenfelé elárasztotta s a hitnek, a hősiességnek, a szeretetnek és a tökéletes keresztény életnek ragyogó példáival bűnei nyomorúságából fölemelte az emberiséget.»

Bármint rejtőzött el ugyanis szent Benedek a világtól, élete szentségének híre nem maradt véka alá rejtett gyertyaláng. Három évvel azután, hogy barlangjába húzódott, pásztorok akadnak véletlenül rá. Megcsodálják a sanyarú élettől megviselt, külsőleg elvadult alakját, de szívük dobogásra gerjed, amikor feléjük fordítja lélektől sugárzó arcát s egy jobb élet sejtelmével telik meg, amikor elbeszélget velük. Hirét szétviszik a környéken s ennek lakosai egymásután keresik föl. Ellátják élelemmel a remetét s cserébe szinte lesik ajkairól az ígét. Szubiako közelében is volt már akkor egy kolostor Vikovaróban. Ennek szerzetesei szintén fölkeresik szent Benedeket s arra kérik, hogy legyen apátjuk. A szent enged állhatatos könyörgésüknek, de a vikovarói szerzetesek hamar betelnek a szigorúsággal, amellyel életmódjukat irányítani akarja. S hogy más módon hamarosan nem szabadulhatnak meg tőle, mérget kevernek italába. Amikor azonban szent

Benedek szokása szerint megáldja, a pohár magától össze-törik kezében s tartalma kiömlik. A szent megérti a csoda jelentőségét s szomorúan magukra hagyja a gonosz szerzeteseket és ismét barlangjába költözik. A tanácstalanul bujdosó emberek, szerzetesek és világiak ismét csak fölkeresik s unszolják, hogy lelki vezetőjük legyen. Erre a barlang közelében tizenkét kolostort alapít s mindegyikben tizenkét szerzetest helyez el. Ezek életének példás híre egyre újabb tömegeket vonz Szubiakóba. Világi urak, papok, rómaiak, barbárok, győzők, legyőzöttek seregestül kerekednek föl, hallgatják tanítását, épülnek erényes életmódján, követik példáját, tanúi csodatételeinek.

Theodorik, a gótok fejedelme épen akkor úzte el a herulokat Rómából, akik ideig-óráig az örök város urai voltak. Most már egész Itália fölött uralkodik. Hiveinek egy része azonban többre becsüli a vallás igazságait, mint a háborús zsákmányt. Kolostorokban húzódnak meg és szent Benedek szabályai szerint töredelmes, fegyelmezett életet élnek. A szent a hozzá sereglő, erőtlő duzzadó jövevények kezébe baltát, ásót, kapát nyom s a Nero császár kora óta pusztasággá vadult vidék megművelését bizza reájuk.

Egyszer egy ilyen buzgó, de még ügyetlen szerzetes munkaközben a tóba ejtette baltáját. Szent Benedek csodás módon kihalássza a vízből és ezekkel a jelentőségteljes szavakkal adja vissza: «Fogd a vasat, vidd el, dolgozzál és ne búsulj többé!»

A népvándorlás seregei nyomában hozzákerült barbárokon kívül, sok előkelő római ifjú is szent Benedekhez sietett, hogy Isten szolgálatára nevelje őket. Különösen kettő vált ki ezek közül: Maurusz, aki a szent apát segédje lett és Placidusz, akinek apja mint Szubiakónak és környékének földesura, sok ajándékkal és birtokkal halmozta el szent Benedek rendjét. Placidusz, a gazdag földbirtokos fia, hordta a vizet a tóból a kolostorba. Egyszer, amikor az öblös edényt vállára tette, megbollott s mindenestől a tóba zuhant. Szent Benedek erre megparancsolja Maurusznak, hogy siessen utána és húzza ki a víz-

ből. A mester hűséges tanítványa szó nélkül engedelmeskedik s bár látja, hogy a víz már elsodorta társát, határtalan bizalommal szívében a parancsnak megfelelően a tóba lép s ime oly biztossággal jár a víz tükre, mint a szárazföldön és megmenti Placidust.

Mint minden nagy embernek, szent Benedeknek is bőven akadtak irigyei. Egy a közelben lakó pap először rossz hírét köllötte, aztán méreggel akarta elemésztetni. Amikor terve nem sikerült, a szent tanítványait akarta megrontani s két romlotr leányt bérelt föl és küldött a kolostor kertjébe, hogy az ott dolgozó fiatal szerzeteseket elcsábítsák. Szent Benedek a kolostor ajtajából nézte a szemérmetlen némberek mesterkedését és végtelen csüggedés szállta meg szívét. Belátta, hogy szálka az irigyek szemében s hogy lefegyverezze ellenségeit s ádáz gonoszáguktól megkímélje tizenkét kolostorát, megbízható szerzetesekre bízta ezek vezetését s ő alig néhányad magával örökre búcsút mondott Szubiakónak, ahol harmincöt esztendőt töltött el. A hegyek között bujdosva, délnek fordult s az Apenninek nyugati oldalán vándorolva, végezetül egy nagy hegy tövében, a tengerig nyúló síkság szélén a rombadőlt Kaszinum városka mellett állapodott meg. A hegy telejét, a Monte Kasszinót szemelte ki új kolostora helyének, amelyről gyönyörű kilátás esik a körülötte elterülő szépséges vidékre. A szent hegy körül, amely csakhamar a nyugati szerzetesek főhelye lett, akkor még pogányok laktak, holott ugyancsak közel esett Róma városához. A rombadőlt városka fölött a hegyen ép állapotban fennmaradt Apolló-templomában gyűltek össze s áldoztak régi szokás szerint a pogány bálványoknak. és a gonosz léleknek. Szent Benedek mindenekelőtt ezt a földhözragadt népet gyűjtötte maga köré, amelyről Róma megfélemedezett. Krisztusról beszélt nekik, a keresztény hitről s biztatására csakhamar maguk döntötték romba a pogány templomot, törték össze a bálványok képét, vágták ki a szentnek tartott berek fáit, ahol addig áldoztak. A rombadőlt templom köveiből és a kidöntött fák gerendáiból két kis templomot építettek. Az egyiket szent

Benedek keresztelő szent Jánosról nevezte el, a másikat szent Márton püspökről, Galliának, a mai Franciaország-nak szerzetesi erényektől tündöklő apostoláról, akinek híre akkor már Itáliában is elterjedt. A kis templomok körül épült föl a kolostor, mely idők folyamán a kereszténység legnagyobb és leghíresebb kolostora lett s számtalan kolostornak világszerte mintául szolgált.

Szent Benedek a Monte Kasszinón még 14 évig élt. Alighogy sikerült megterítenie a környéken tengődő pogány népet s tanítványai segítségével fölépítenie a kolostort, a hegy aljának és a síkság pusztává lett földjének megmívelésébe fogott. Legfőképen azonban arra törekedett, hogy eleven példája legyen az isteni törvénynek, amelynek a szerzetesi életre vonatkozó szabályait szintén a monte-kasszinói kolostorban foglalta írásba.

Szent Benedek föllépeséig a nyugati szerzetesek, mint följebb mondtuk, a keleti remeteatyák és szerzetesek, főleg azonban szent Vazul szabályai szerint éltek. A nyugati szerzetesek atyja távolról sem akarta a keleti egyház e nagy térfiának tekintélyét lerontani. Ám korán ébredt annak tudatára, hogy az európai viszonyok nagyban elütnek a keletiektől. Azonfelül életének szomorú tapasztalatai is új szabályok megírására serkentették.

«Hallgass meg fiam! — ezzel kezdi reguláit — és hajlítsd felém szivedet, fogadd készségesen szerető atyád intéseit s teljesítsd ezeket pontosan, hogy az engedelmeség fáradságának segítségével visszatérj ahhoz, akitől a tunya engedetlenség miatt eltántorodtál!»

Szent Benedek 72 szakaszra osztott rendszabályainak a rendszeres munka mellett az engedelmisség az alapja. Ő nem elégszik meg a pusztán szemlélődő, Istenről és alkotásairól elmélkedő, imádkozó élettel. Az alkotó munkát is megköveteli tanítványairól, még pedig vagy a kézimunkát, vagy az írással kapcsolatos szellemi munkát, de akár mind a kettőt is. A munkát már a pusztaságban remetéskedő keleti szerzetes atyák is üdvösnek tartották. Ám egyikük sem hirdette ezt akkora következetességgel, mint szent Benedek. Ő a lustaságot a félek ellenségének,

a bűn melegágyának tartotta s hogy végkép száműzze a kolostorok életéből, minden évszakra, a napnak minden órájára pontosan megszabja a szerzetesek teendőit. Mindenekelőtt azt kívánja tőlük, hogy hétszer napjában dicsérjék az Urat, aztán hogy hét óráig dolgozzanak s két órát az olvasásnak, elmélkedésnek, a tanulásnak szenteljenek. Aki ebből elmulaszt valamit, arra szigorú büntetést szab. Szívükre köli a szerzeteseknek, hogy ha annak ideje megjött, a mezei munkát ne vessék meg. Az apostolok is két kezük munkájával keresték kenyerüket. Akik a művészethez, vagy valamelyik mesterséghez értenek, apátjuk engedelmével, ezzel is foglalkozhatnak. De bármily kiválóak ebben, elbizakodniok vagy büszkélkedniök nem szabad. Ez esetben ugyanis az apát más munkát ró reájuk, amíg ismét alázasak nem lesznek. A kolostorban készülő munkák árából az eladásukkal megbízott szerzetes semmit sem tarthat meg s merő kapzsiságból sem adhatta el drágábban, mint ahogy épen szükséges volt.

A munka szabályait a kolostor valamennyi lakója számára szent Benedek egyformán szabta meg. Az előkelő származású szerzeteseknek ép úgy kellett dolgozniok, mint a bárbar jövevényeknek, vagy a rabszolgák soraiból közejük került társaiknak. S bármily kiváló és ügyes volt valaki mesterségében, külön jutalomra, különös kedvezésekre nem tarthatott számot, a közönséges munkással egyforma bánásmódban részesült.

A szerzeteseknek megszabott engedelmesség voltaképen a munkában való engedelmesség volt. A szerzetes azért lép kolostorba, hogy föláldozza magát s ez az áldozat mindenekelőtt a saját akaratáról való lemondást jelenti. Ha akaratát önszántából följobbavaiójának rendeli alája, a kapzsiságnak és az önzésnek emel elsősorban gátat. De az áldozatnak csak akkor van hatása, ha tökéletes. Szent Benedek szabályai ép azért a télek minden lázongását, a gögöt és a büszkeséget szigorúan üldözik. Föltétlen, ellenkezés nélkül való engedelmességet követelnek, Isten segítségével bizakodó engedelmességet szinte lehetetlen, vagy a szerzetes erejét meghaladó feladatokban

18. S amily szívesen engedelmeskedik a szerzetes apátjának vagy más följebbvalónak, ép úgy engednie kell minden jóban társai kívánságának és óhajának.

Az engedelmesség csak úgy kedves Isten előtt, ha habozás, tévovázás, közönbösség nélkül, örömmel szánja rá magát a szerzetes. Csak így éri el az alázatosság első fokát. Már pedig aki megalázkodik, az fölmagasztallatik. S életünk e földön szent Benedek szerint hasonlatos a bibliai Jákob létrájához, amelyet álmában látott. Aki azt akarja, hogy létrája szintén az égig érjen, annak szívéből kell kiindulnia s csak akkor mehet föl rajta, ha már végigjárta a fegyelem és az alázatosság különböző fokait.

A szerzetesek föltétlen engedelmissége azonban sohasem válik lealázóvá. Apátjuk csak olyasmit parancsolhat nekik, ami nem ellenkezik Isten törvényeivel. Mint kolostoruk vezetője felelősséggel tartozik Istennek s a szabályok ugyancsak lelkére kötik, hogy sohase feledkezzenek meg erről s hogy ne csak kormányzójuk legyen, de szerzeteseinek lelki üdvösségét is szolgálja. Ne csak vezesse, de ismerje is őket s akik neki engedelmeskednek, azokra ő is hallgasson; akiknek parancsol, azoknak egyben hűségess szolgálja legyen és ne ismerjen különbséget az úri származású és az egyszerű szerzetesek, a szabadok és rabszolgák, a gazdagok és szegények, az ügyesek és ügyefogyottak között, akik neki magukat alárendelték.

Ebből a szent egyenlőségből következik, hogy fontosabb dolgokban az apát csak a szerzetesekkel való tanácskozás után határoz. Ilyenkor gyűlést, vagyis káptalant tart. Állandó tanácsosai is vannak, a kolostor lakói sorából kiszemelt tízek, a dékánok. Hogy legyen aki helyettesítse, társai meghallgatása után az apát prépostot vagy priort nevez ki. Őt magát a szerzetesek választják meg élethossziglan. Csak ha választásuk méltatlan emberre esnék, van joga ebbe a megyéspüspöknek, a szomszédos kolostorok apátjainak, sőt a környéken lakó híveknek is beavatkozniuk. Az apátot ilyenkor megfosztják méltóságától.

Szent Benedek szabályai a kolostorok életében olyan

mintaszerű közösséget teremtettek, hogy ehhez foghatót sem azelőtt, sem azóta sehol sem látott a világ. Hasonlóképpen mintaszerű volt a kolostor külső rendjének szervezete is. Az épületeket körülzáró falkerítésen belül volt a kert, a malom, a sütökemence s minden műhely; nehogy a szerzeteseknek bármily okból el kelljen hagyniuk a kolostort. A papok, akiket az erre méltóknak talált szerzetesek közül az apát jelölt ki és szenteltetett föl, elsősorban a kolostor lakóinak lelkiatyái lettek s épügy alá voltak vetve a szerzetesi fegyelemnek, mint a testvérek. Ez utóbbiak sorából kerültek ki, ha erre érdemeseknek bizonyultak a jószágkormányzó, a konyhamester, az alamiznaszóló s más tisztségek viselői, akik a kolostor és vendégeinek mindennapi szükségleteiről gondoskodtak. A vendégszeretet szegényekkel, utasokkal szemben minden kolostor elsőrangú kötelessége volt s főleg az apátra hárult. Hogy mit jelentett ez abban az időben, amikor néhol napi járóhelyen sem akadt lakott hely a kolostorokon kívül, azt könnyen lehet elképzelnünk.

A kolostor imígyen szabályozott rendjének állandóságát két körülmény biztosította: az ünnepélyes fogadásom s a közös vagyonnal szemben a lemondás mindenemű magántulajdonról.

A kolostorban minden közös: a munka, a kötelesség, az anyagi javak és az érdekek. Aki a kolostorba került, annak minden földi birtokáról le kellett mondania akár rokonai, akár barátai vagy a kolostor javára. Minden, amire mint szerzetesnek szüksége volt, a kolostorban az apáttól kapott. A szerzetes semmivel sem rendelkezhetik. Ajándékot, örökséget sem fogadhatott el másoktól, hanem csak az apát engedelmével, de ismét csak a kolostor számára. Az önmegtartózkodásnak ebből a mértékéből önként következett a szerzetesek nötlensége s az, hogy szent Benedek föllépése óta nyugaton nem léphetett akárki derűre-borúra kolostorba s így nem volt könnyű a szerzetesi életet rossz hírbe hozni, ami azelőtt nem egyszer esett meg.

A szerzetesek egyrésze a gyermekek sorából került ki,

akiket a kolostorok lakói fogadtak maguk közé s krisztusi szeretetben nevelték föl. A felnőttek, ifjak és férfiak egyaránt, súlyos próbáknak voltak alávetve, mielőtt a kolostor kötelékébe őket véglegesen fölvezték. A szerzetesek öt napon keresztül mindenekelőtt azon voltak, hogy tőlük telhetőleg lebeszéljék őket elhatározásukról. Csak ha ezután is ragaszkodtak ehhez, vezették be őket a vendégek szobájába, onnan pár nap múlva az ujoncok lakóhelyére, a noviciatusba, ahol a jelölt valamelyik idősebb szerzetes gondozása alá került, aki nagy figyelemmel vizsgálta meg jellemét s a kolostori élet szigorúságára készítette elő.

Két hónap múlva aztán, ha megmaradt szándéka mellett, fölolvasták neki a rend szabályait s arra figyelmeztették, hogy csak akkor maradjon a kolostorban, ha elég erőt érez magában megtartásukra; ellenkező esetben távozzék. A noviciátus ideje egy esztendő volt s ezalatt háromszor olvasták föl a jelöltnek a rend szabályait és ismételték meg a figyelmeztetést. Csak ha ezután is ragaszkodott szándékához, vették föl a rendbe s jelentették ki előtte, hogy a szabályok most már őt is kötelezik, hogy innentől fogva nem hagyhatja el a kolostort és hogy a fogadalom nyomában önmagával sem rendelkezhetik többé szabadon. Azután a templomba vezették az új szerzetest s ott a szentélyben, társai előtt Istennek és szentjeinek állhatatosságot fogadott, hogy mindhalálig a kolostorban marad, megjobbítja életét és erkölcsét s engedelmes lesz az örök kárhozat terhe alatt. A fogadalmat írásba foglalva az oltárra is le kellett tennie. Végezetül szerzetestársainak lábai elé vetette magát s arra kérte őket, hogy imádkozzanak érte.

Többé-kevésbé határozott fogadalmat a szerzetesek azelőtt is tettek. Az állhatatosság fogadalmát azonban a kolostorban szent Benedek előtt nem ismerték. A mindhalálig szóló ünnepélyes fogadalom a kolostori élet erejének és maradandó voltának legbiztosabb záloga lett. Megtartására azonban erőszakos eszközökkel senkit sem kényszerítettek. Sőt a noviciusok világi ruháját akkor is meg-

őrizték, ha szerzetesek lettek, még pedig azért, hogy ha szerencsétlenségükre nem lenne maradásuk a kolostorban, akadálytalanul hagyhassák el, mehessenek világgá.

Szent Benedek szabályaiban nem hangsúlyozza külön-külön a szerzetesek hármasságát : a szegénységet, a tisztaságot és az engedelmisséget. Szinte csak az utolsóról beszél. Ennek oka az, hogy az egyház már régtől fogva meghozta a szerzetesi életnek ezt a hármasság törvényét, szent Benedek pedig maga nem tartotta magát a szerzetesség alapítójának, hanem csak a szerzetesi fegyelem helyreállítójának. Mihelyt kolostoraiban valaki szerzetes akart lenni, magától értődően az engedelmisséggel együtt a másik két fogalomra is kellett magát köteleznie.

Szent Benedek a katolikus Anyaszentegyház szerzetárságának megfelelően, szerzetesei számára az istenitisztelet rendjét is pontosan megállapította. A közös zsoltoszmákat fennhangon éneklük és mondják el, még pedig napjában hétszer. A noktürnök, vagyis az éjjeli zsoltoszmák éjjel helyett most kétóra felé kezdődnek éjjel után és szürkületig tartanak (matutinum). Ezek után három óránként következik a nap szakainak akkori beosztása szerint elnevezett prima (első), tertia (harmadik), szekszta (hatodik), nona (kilencedik), vespéra (vecsernye) és a napot befejező zsoltoszma : a kompletorium. Dávid király és próféta 150 zsoltárából naponta annyit énekelnek el hét szakaszra osztva, hogy egy hét alatt a zsoltárokat mind végig éneklük. A közös zsoltoszmák mellett a magánajátosság sem szorul háttérbe, de ha az előbbieket nyomában napszakonként végzik, az imádságnak rövidnek és őszintének kell lennie.

Nagy súlyt vetnek szent Benedek szabályai a mértékletességre és az önmegtartóztatásra. Ebben a tekintetben az első keresztények példáját követi. A szerzetesek a könyháiban és az asztalnál föl váltva szolgálgják ki egymást. Étlkezés közben nem beszélgetnek, de ilyenkor az épületes könyvekből kiválasztott fejezetek föl olvasását hallgatják. Naponként beérik két főtt étellel, ha van, gyümölcscsel

s egy henna (mintegy negyedliter) borral. A négylábú állatok húsa tilos. Az egyháztól rendelt böjtöket szigorúan megtartják, sőt számukat növelik. Szeptember hó közepétől a nagyböjt elejéig naponta böjtölnek. Nagyböjtben napjában csak egyszer esznek. A szerzetesek ruhája kezdetben fehér tunika, amely fölött a templomban csuklyás fekete palástot viseltek, munkaközben skapulárét vagyis általvetőt, a nyaknak meghagyott nyíláson át a vállra vetett csuklyás, széles posztó darabot, amely elül-hátul a tunika alsó széléig ért.

A szerzetesek közös teremben, a dormitoriumban, felöltözve aludtak. Nappal is szinte mindig hallgattak. A nagyravágyást, kapzsiságot és a fukarságot ki kellett irtaniok szívükből. Még kisebb ajándékot, emléket, levelet sem fogadhattak el senkitől az apát tudta és engedelmével. Hibáikért, legcsekélyebb bűneikért rendtársaik színe előtt vezekeltek. Visszaesés vagy engedetlenség esetén testi fenyítéket is kellett eltűrniök. Ha nem vetették magukat alá ennek vagy az apáttal dacolva megszegték a fegyelmet, ideiglenesen vagy végleg kizárattak a kolostorból. De ha javulást ígért, a megtérő bűnöst a szerzetesek ismét befogadták.

Szent Benedek szabályaiban ugyancsak hangsúlyozza, hogy ezek a pusztaság remete atyáinak önsanyargatásához képest ugyancsak enyhék s csupán a keresztény tökéletesség csekély kezdetének eléréséhez vezetnek.

Szent Benedek tanítványai, akik a Monte Kasszinón körülötte, ragyogó példáján fölbuzdulva éltek, természetesen nem érték be ennyivel s ha emberi gyarlóságukból kifolyólag meg is tántorodtak néha, a szent buzdító vagy korholó szavára szívük ismét megtelt alázattal, igyekezettel s egyre azon voltak, hogy nyomdokaiban maradjanak. Szent Benedek soha sem volt fölszentelt pap, élete mindazonáltal inkább hasonlatos az apostolokéhoz, mint a szerzetesekéhez. Emellett azonban ugyancsak éber pásztora volt rendtársainak, akik egyre nagyobb számmal sereglettek kolostorába. Az ördög kísértéseitől mint a puszták remetéi, ő sem maradt ment, de tökéletesen fegyel-

mezett lelkével mindig diadalmasan került ki e küzdelemből s nem csak a maga szívének rejtett vágyain, lelkének titkos gondolatain örködött, de Isten kegyelméből mások szívében is tudott olvasni s ezzel szerzetesei körében sok bűnnek és szerencsétlenségnek elejét vette.

A szubiakóihoz hasonlóan, a montekasszinói kolostorban is sok gazdag és előkelő család fia lett szerzetes. Szent Benedek mindenekelőtt az alázatosságot, az engedelmességet, az őszinteséget és a szigorú fegyelmezettséget kötötte lelkükre s erre maga nyújtotta nekik a legfényesebb példát.

A különböző rendű és rangú családok fiai a kolostorban egyformán kötelesek voltak dolgozni, szolgálni, amint a szabályok parancsolták. Egyik-másik előkelő úrfi ugyan-csak lázadozott ez egyenlőség ellen, de mihelyt szent Benedek rápirított, ismét megjuhászodott. Egy római defenzor (előkelő tisztviselő) fia egyszer csakúgy szívében azon botráncozott meg, hogy az apát asztalánál neki kellett tartania a méceszt. «Vajh, kicsoda ez — így dohogott magában — hogy én világítsak neki, miközben eszik, mintha rabszolgája lennék. Illik ez magamfajta úrfihoz?»

Szent Benedek, mintha ki sem mondott szavait mind megértette volna, komolyan megintette gőgös természete miatt s egy másik társára bízva a méceszt, elküldte asztala mellől. S a fiatal ember szinte háborgott szégyenében, hogy a szent gondolatait így elleste.

Urak, parasztok, gazdagok, szegények, öregek, fiatalok mind ugyanazon fegyelem alatt éltek kolostorában. — A túlzásokat azonban ebben a tekintetben sem tűrte. Amikor egyszer azt hallotta, hogy egy a közeli hegyekben lakó remete nem éri be azzal, hogy barlangba zárkózott, de meg is láncoltatta magát, nehogy messzibbre távozzék, mint ameddig a lánc ér, szent Benedek rögtön megparancsolta neki, hogy vétesse le lábáról a bilincset: «Ha igazán Isten szolgája vagy — mondta neki — ne vaslánc, de Krisztus fűzőn hozzá!»

A szegényeknek szent Benedek nagy barátja volt s nemcsak Isten ígét hirdette nekik, de nyomorúságukon

is megesett a szive. Betegeket, bélpoklosokat, ördögösöket gyógyított, testi-lelki szükségleteikről gondoskodott s amit gazdag szomszédai kolostorának küldtek, azt nagyrészt mint alamizsnát rögtön szétosztotta messzi vidék szegényei között. 539-ben Kr. u. Róma és Nápoly környékén nagy éhínség támadt. Szent Benedek kolostorának kamrájából küldött táplálékot az inségeseknek. Egy este mindössze öt kenyér maradt az éléstárban. A szerzetesek elszomorodtak és gondterhes tejjel végezték dolgaikat. «Mit búsultok, kicsinyhitűek? — szólt rájuk a szent. — Ma szükségét szenvedünk, holnap ismét bőségben úszunk.» S másnap csakugyan kétszáz mérő lisztet találtak a kolostor kapujában. Ezt titokban a kolostor valamelyik jótevője hozta és rakta le a barátok számára.

A környékbeli szegény nép szinte határtalan bizalommal kereste föl szent Benedeket minden bűjában és bajában. Egyszer egy szegény paraszt karjain halott fiával állított be a kolostorba s a szent után tudakozódott. Amikor a szerzetesektől meghallotta, hogy többedmagával a mezőn dolgozik, a kolostor kapuja előtt lefektette a halottat s utána eredt. Szent Benedek már visszatérőben volt. «Add vissza fiamat! — kiáltotta feléje az ember már messziről.» — «Talán én vittem el a fiadat?» — hangzik csöndesen a felelet. — «Meghalt — jajdul föl erre a szerencsétlen apa. — De jer és támaszd föl!» Szent Benedek ezek hallatára igen elszomorodott, amikor azonban szerzetes társai is közbenjárnak az ember érdekében, azt kérdezi tőle: «Hol a fiad?» — «Ott fekszik a kolostor kapuja előtt» — mondja ez s mire odaérnek, szent Benedek leterdél s az ifjú fölé hajlik, mint hajdanában Illés próféta a száreptai özvegy gyermeke tőle. «Ó, Uram, ne nézd bűneimet — így imádkozik — de nézd az ember hitét, aki arra kér, hogy fia föltámadjon. Add vissza a testnek lelkét, amelyet elvettél tőle.» S alighogy elhallgat, megmozdul a halott; szent Benedek mindenképpen csodálkozására megfogja kezét, fölemeli és ép egészségben apjának adja át a föltámasztott fiút.

Szent életének híre, a példájában és cselekedeteiben

egyre szembetűnőbb természetfölötti hatalom Benedeket a föld szegény népének ugyancsak befolyásos védelmezőjévé avatta. Különösen az Itálián urrá lett barbárok rablásaival és erőszakoskodásával szemben. A nagy Theodorik király erős kézzel látott ugyan ahhoz, hogy rendet teremtsen országában, kegyetlenkedései azonban uralkodása végén ismét a barbárságot juttatták diadalra. Itália népe szinte nyögött a barbár s egyben ariánus gótok zsarnoki önkénye, katolikusokat üldöző féktelen kegyetlensége alatt. Szent Benedek, a római nemes úr, aki önszántából lett Krisztus jobbágya, hovahamar egyre nagyobb eredménnyel avatkozik be a győzők és legyőzöttek között fölmerülő ellentétek kiegyenlítésébe. Mint hajthatatlan bíró igazságot tesz közöttük s idevágó eselekedeteinek és szavainak híre mindenfelé elterjed Itáliában s egyre nagyobb szeretetet és tiszteletet ébreszt iránta és rendje iránt.

Láttuk, hogy szent Benedek már Szubiakóban is sokakat fogadott körébe a gótok közül, akiket földmívelésre és egyéb mesterségre tanított. Az önként hiveinek szegődő barbárokon kívül azonban jóval nagyobb számban voltak az olyanok, akik eretnek létükre keserű gyűlöletet tápláltak szívében minden igaz keresztény, minden katolikus ember, de különösen a kolostorok és a szerzetesek iránt. Különösen hírhedt volt akkoriban ebben a tekintetben egy Galla nevű gót főember, aki Monte Kasszinó környékén garázdálkodott s főleg a szerzeteseket hajszolta nagy kedvvel s üldözte, kinozta, gyilkolta őket, ha útjába kerültek. De a föld szegény népét sem röstelte kirabolni s utolsó falatjától is megfosztotta, különösen ha katolikusnak vallotta magát. Amikor egyszer egy ilyen szegény embert megkínzott, az gyötrelmében és lelke inségében azt találta mondani, hogy mindenét, amije volt, a montekasszinói szerzeteseknek ajándékozta, jelesül szent Benedeknek, Isten szolgájának. Erre Galla abban hagyta kínzását, de hátra kötözve kezét, azt parancsolta az embernek, hogy vezesse a szenthez, akitől majd megtetézve fogja kicsikarni a zsákmányt, amelyet előle elszedett. Galla lovára pattant s úgy hajtott a maga előtt az

összekötözött embert a kolostorhoz, miközben egyre káromkodva ütötte, verte, ahol érte. Szent Benedek a hegytetőn, a kolostor kapuja előtt ült s egy nagy könyv fölé hajolva javában olvasott, «Ime ez Benedek atyánk, akiről beszéltem», — mondta a gúzsba kötött ember, amikor megpillantotta. Galla erre már messziről dühösen rátámadt a csöndesen helyén ülő szerzetesre. «Állj föl — kiabálta — s add ki rögtön ennek a parasztnak a holmiját!» A szent ekkor szó nélkül a lóhátról hadonászó gót emberre emelte szemét, majd ismét némán, görnyedten álló, összekötözött foglyára nézett. S ebben a pillanatban mintha szemének átható tekintetétől pattantak volna szét, lehullanak a bilincsek a meggyötört ember kezéről s ez büszkén, holdogan kiegyenesedik. A dühöngő gót erre hirtelen lecsöndesedik. Szívét szorongó félelem szállja meg, minden izében reszketve siklik le lováról, szent Benedek lábai elé borul s bocsánatért esedezve imádságába ajánlja magát. Szent Benedek most is nyugodtan helyén marad s még csak a könyvet sem teszi le kezéből. Kiszólit néhány szerzetest a kolostorból s gondjaikba ajánlja a barbár jövevényt. Ezek bevezetik, megvendégelik és megnyugtadják háborgó szívét. Amire ismét kijön, szent Benedek szemére hányja kegyetlenségét, irgalmatlanságát és igazságtalanságát s megint, hogy javuljon meg. Galla lelke mélyében megrendülve bucsúzik el tőle, javulást fogad. S attól fogva semmit sem mert többé követelni az embertől, akit a szent szemének egyetlen pillantásával szabadított ki hatalmából.

A diadalmas barbárok és a győzhetetlen szerzetesek egymáshoz való viszonyának egy másik érdekes példája szent Benedek találkozása Totilával, a gótoknak Nagy Theodorik óta legkiválóbb királyával, aki 542-ben Kr. u. lépett trónusára s nagy igyekezettel fogott hozzá, hogy a keleti gótoknak a győztes Belizártól ugyancsak megtépázott uralmát helyreállítsa. Faenza városa mellett alig 5000 emberével tönkre verte Jusztiniánusz császár jóval nagyobb számú seregét, amelyet a császári udvar féltékenysége miatt eltávolított Belizár helyett, most tehetetlen bizánci urak vezettek. Diadalmenetben vonult végig

Itálián. Amikor Nápoly ellen fordította seregét, eszébe jutott, hogy fölkeresi szent Benedeket, akinek híre már betöltötte egész Itáliát s akit ennek lakói úgy tiszteltek, mint valami prófétát. Rögtön meg is üzenté, hogy meglátogatja a montekasszinói kolostorban. De hogy próbára tegye csakugyan Istennek oly kiválasztott embere-e, mint ahogy mindenfelé hiesztelik, testőrségének kapitányát öltöztette föl királyi diszbe s maga helyett egyelőre őt küldte hozzá legelőkelőbb főurai fényes kíséretével.

A testőrkapitány fölkerelkedett s büszkén vonult föl a hegyre. Ám a szent már messziről rákiáltott: «Tedd le fiam fényes királyi ruhádat, nem illet meg ez téged!» A kapitány riadtan száll le lováról s megszegyenülten borúl le a földre szent Benedek előtt. Aztán szégyenében, hogy a szent enber megtévesztésére vállalkozott, anélkül hogy közelébe merészkedett volna, visszafordult és fényes kíséretével együtt urához sietett. Totila elcsodálkozva hallgatta, mint leplezte le a szent a királyi ruhában hivalkodó kapitányt, még mielőtt megszólalt volna. Most már maga kerekedett föl s indult el a kolostorba. Amint azonban odaér s már messziről észreveszi kapuja előtt az apát ülő alakját, érthetetlen félelem szállja meg a rómaiak legyőzőjét, Itália urát. Nem mer hozzá menni s a földre borul Krisztus igaz szolgája előtt.

«Kelj föl!» — inti háromszor is szent Benedek. A hatalmas fejedelem azonban nem mozdul. Csak amikor a szent fölkel, hozzájön és felsegíti, emelkedik föl. Beszélgetés közben szent Benedek egymás után sorolta föl a király előtt életének hibáit és tévedéseit s rövidesen azt is elmondta, ami rá a jövőben vár. «Sok rosszat míveltél, sok gonoszat cselekedtél — mondta — ideje, hogy vége szakadjon e sok igazságtalanságnak. Te bevonulsz Rómába, átkelsz a tengeren is. Még kilenc évig uralkodol, de tíz év múlva meghalsz!» A király szíve mélyében megrendülve kérte a szentet, hogy imádkozzék érte. Aztán ismét távozott s hogy szent Benedek korholó, sorsát előre megjövendölő szavai szíven találták, attól a perctől kezdve barbár természete egyszerre megváltozott. Totila gót király

utolsó kilenc éve merő diadal volt, ahogy szent Benedek megjövendölte. Sorra foglalta el Beneventumot, Nápolyt, Rómát. Négy száz hajón átvitte seregét Sziciliába, majd Korzikába és Szardíniába s ezeket a szigeteket is hatalmába kerítette. Ám a jóság és a kegyesség, amellyel az ujonnan meghódított népek felé fordult, mindenkit csodálkozásba ejtettek. Sem származásával, sem a győztes szerepével nem tartották ezt összeférő dolognak. A nápolyiakkal oly szívesen bánt, mintha gyermekek lettek volna, a foglyul esett harcosokkal sem különben, mint a maga embereivel. Ez annál inkább feltűnt, mert amikor Nápoly tiz év előtt a görögök hatalmába került, ezek Belizár vezérlete alatt valóságos vérfürdőt rendeztek lakócai között. Totila lefejeztette egyik legvitézebb tisztjét, mert egy nápolyi leányt megbecstelenített s javaival az utóbbi apját kárpótolta. Amikor a barbár főurak megütköztek szigorúságán, azzal igazolta ennek szükséges voltát, hogy csak így lesz Isten áldása seregének fegyverein. Rómát hosszú ostrom árán foglalta el, de szigorúan lelkére kötötte seregének, hogy senkit se gyilkoljanak le lakócai közül. A római nőket arról biztosította, hogy emberei részéről semmi féle sértés nem érheti őket.

Uralkodása tizedik évében Totila, ahogy szent Benedek megjövendölte, meghalt. A görög-római sereggel vívott egyik csatájában esett el. Utódja Teja lett, akivel Itáliában összeomlott a gótok uralma, anélkül azonban, hogy a szépséges országon a görögök lettek volna urakká. Ezek vezére Narzesz ugyanis esztelenül a gótoknál még kegyetlenebb longobardokat hívta segítségül. Szent Benedek ezek pusztításait már nem érte meg, de látnoki lélekkel még életében megjövendölte. Egyik előkelő származású társa, akit ő hódított meg a szerzetesi életnek egyszer keserves sirás közben lepte meg. Egy ideig csak messziről nézte könnyeit ontó apátját, csak amikor a nagy sirásnak nem szakadt vége, lépett hozzá s kérdezősködött ennek okáról. «Kolostorunk — felelte a szent — Isten kifürkészhetetlen akaratából mindenestül a pogányok áldozatául

fog esni. Csak állhatatos könyörgésemre adatott meg nekünk, hogy lakói közül egyet sem ölnek meg.»

Szent Benedek egy évvel Totilával való emlékezetes találkozása után 543-ban Kr. u. március 21-én halt meg. Ez év elején történt az a csodás esemény amely ikerfestyvérével, a szintén szent életű Skolasztika nővérével kapcsolatban esett meg, aki még fivére előtt zsenge gyermek korában Istennek szentelte életét és kolostorba lépett. Idők folyamán szent Skolasztika a Montekasszinó lábánál, a völgyben épült kolostor lakója lett, amelynek lelki vezetője szent Benedek volt. A testvérek azonban bármint szerették egymást, mindenek fölött Istent imádták s évente csak egyszer találkoztak. Ekkor is mindig Skolasztika látogatta meg fivérét. Szent Benedek ilyenkor félúton elébe ment s a hegy oldalában, egy majorban várta meg. Utolsó találkozásuknak is ez a major volt a színhelye. A nap istenes beszélgetés közben s a Mindenható dicséretével telt el. Este együtt vacsoráltak s amire sötétedni kezdett szent Skolasztika azzal a kéréssel fordult fivéréhez, hogy ne menjen még el, hadd beszélgessenek tovább az egész éjszakán keresztül, amíg virradni fog. «Hová gondolsz, hugom? — támadt rá szent Benedek elcsodálkozva — a világ minden kinciséért sem tölténém el az éjszakát a kolostor falain kívül!» Künn pompás idő volt. Egyetlen felhő sem látszott a csillagos égen. Szent Skolasztika testvére vonakodására az asztal fölött összekulcsolta kezét s fejét lehajtva imádkozni kezdett, miközben úgy megeredtek könnyei, hogy az abrosz előtte csakhamar átnedvesedett. Amire ismét fölemelte arcát, künn hirtelen iszonyú fürgeteg kerekedett. Villám villámot, dörgés dörgést ért s a váratlan felhőszakadás nyomában a hegy oldaláról patakokban zúdult alá a víz. Sem szent Benedek, sem társa, aki a kolostorból a majorba kísérte, nem merte átlépni a ház küszöbét. «Isten bocsássa meg neked húgom, valjon mit műveltél? — kérdezte a szent szemrehányó hangon. «No lám — felelte erre Skolasztika csöndesen — téged kértelek s te nem hallgattál rám. Erre Istenhez fordultam s ő meghallgatott. Menj hát most már, ha mersz,

siess vissza kolostorodba.» És szent Benedeknek akarata ellenére ott kellett maradnia s a testvérek jámbor beszélgetéssel töltötték el az éjszakát. Nem csoda, — jegyezte meg erre szent Gergely pápa, — hogy Isten inkább a szent nő szívének óhaját teljesítette, mint a szent apátét, mert kettőjük közül a nővér szívében lakozott nagyobb szeretet. Már pedig Isten előtt annak a könyörgése a kedvesebb, aki legjobban szeret.

Reggel a testvérek elváltak s ez életben nem látták egymást többé. Amikor szent Benedek három nappal utolsó találkozásuk után ablakában állt, jelenése támadt s nővérének lelkét látta, amint galamb képében az ég felé szállt. Szívének túlárado örömében ekkor énekelni kezdett s így adott hálát Istennek. Aztán rögtön húga holttestéért küldött, akit a montekasszinói kolostorban a maga számára már régen megásott sírba temetett, hogy a halál se válassza el őket egymástól, akik lelkükkel Istenben már úgy is egyesültek.

Szent Benedek csak negyven nappal élte túl nővérét. Halálának időpontjáról előre küldött értesítést több szerzetes társának, aki akkor a kolostortól messze járt. Hat napig heves láz gyötörte, de azért utolsó órájában a kolostor szent János templomába vitette magát. Itt a főoltár tövében nyitott sírja előtt tanítványaitól támogatva vette magához az Úr szent testét, aztán a sírhoz lépett, ahol nővérének holtteste pihent s ég felé tárt kezekkel, ajkán fohással, áliya lehelte ki lelkét. Állva halt meg, az erősekhez, a diadalmas hősökhöz, Isten nagy harcosához illő halállal. Szent Skolasztika mellé temették. Sírja a montekasszinói kolostor templomának főoltára előtt ma is annak a pogány oltárnak a helyén látható, amelyet a kolostor alapítása előtt szent Benedek rombolt szét. Halálának napján két szerzetesnek, az egyiknek a kolostorban, a másiknak távol útközben, ugyanabban az időben egyazon látomása támadt. Mindketten rengeteg égi látnót láttak, mely a Monte-Kasszinóból kiindulva kelet felé egyetlen fénynyalábbá olvadt össze s mint valami ragyogó, szikrázó út az égig terjedt. Közben ezt a szó-

zatot hallották : «Ezen az úton ment föl az égbe Benedek, kit Isten szeretett !»

Amint ezt szent Gergely elbeszéli róla írt életrajzában, szent Benedeknek egyszerrehez hasonló látománya támadt. Amikor egy éjjel a nokturnák megkezdése előtt cellája ablakából a csillagos eget nézte, a setét éjszakát hirtelen a napnál is ragyogóbb fény töltötte be s ennek özönében egyetlen fénysugárban összesűrítve szeme előtt az egész mindenség föltárult. «Igy zsugorodi» össze — jegyzi meg erre a szent egyházatya — minden teremtény annak a lelkében, aki a Teremtő szemléletébe merül». Vagyis Isten végtelen nagyságához képest a teremtet világ szinte semmiség. A hagyomány szent Benedek e látomásában rendjének jövő sorsát vélte felismerni, amely fényével az egész keresztény világot betöltötte. S csakugyan igen élénk és hű jelképe ez a halála után világszerte virágzásra indult rend sorsának, amelynek ragyogó jövőjéről a nagy rendalapítónak is csak annyi sejtelme lehetett, mint amennyit e csodás látomásból kihüvelyezhetett.

Mert bármint dicsőítik is hivei, mint egy új nép Mózesét, mint egy új ígéretföldje Jozsuéját, szent Benedek élete, tanítása, írása mind arra vall, hogy a nagy rendalapítónak, mint a legtöbb igazán nagy embernek, alig volt fogalma lelkének, élete korszakalkotó nagy művének nagyságáról, jelentőségéről. Bármily nagyratörő gondolatok foglalkoztatták, legfőbb törekvése mindig csak az volt, hogy a maga és társai lelki üdvösségét ápolja. Rendszabályait is jóformán csak az általa alapított kolostor lakói számára írta s ha eszébe jutott, hogy ezeket a szomszédos kolostorok valószínűleg szintén átveszik, arra aligha gondolt, hogy szabályai alapján a világ legkülönbözőbb országainak kolostorai között világtörténeti jelentőségű közösség támad.

Szóval, mint Montalembert írja, a lelki élet buvárai régen rájöttek arra, hogy az ember, aki Istentől megáldva valami nagy alkotásba fog, ritkán ébred cselekedetei jelentőségének tudatára.

S erre a semmire épít tovább Isten a legszivesebben.

Szent Benedek élete nagy művének eredményei is szinte mérhetlenül nagyok lettek. Életében és halála után Itália ősi nemzetségeinek fiai s a megtért germán népek színe virága csapatostul tódul a Monte Kasszinóra, tanul a kolostorban, száll alá a szent hegyről, hogy széjjel vigye a romba dőlt római birodalom földült tartományaiiba a keresztény hitet, a felebaráti szeretetet, hogy világot gyűjtsen a szellemi sötétségben, szabadságot hirdessen a szenvedélyek rabjainak, Isten ígését, a szentírást s a régi pogány írók maradandó értékű könyveit, még pedig nemcsak a leigázott római provinciákban, de a messzi észak zordon vidékein is, amelyekből mint istenítélet a veszedelem a birodalomra zúdult. Szent Benedek fiai hittérítők, egyben földmivesek. Soraikból kerülnek ki az egyház nagy emberei, a püspökök, az újonnan alakuló keresztény társadalom tanítói, történetírói, költői és művészei. Alig száz évvel azután, hogy szent Benedek meghalt, a bencések nemcsak újból építenek föl mindent, amit a népvándorlás barbár törzsei a szellemi élet és a műveltség terén szétromboltak, de a keresztény hitet a régiben gyökerező új keresztény műveltséggel együtt oly messzi vidékeken terjesztik, amerre a pogány császárok seregének sasos jelvényei soha sem hatoltak el. Itália, Gallia (a mai Franciaország) és Spanyolország után egymás nyomában a keresztény katolikus egyház közösségébe lép Nagybritannia, Németország és Skandinávia, végül Lengyel- és Magyarország. Mindenütt szent Benedek fiai, a bencések járnak legelől a keresztény hit igazságainak terjesztésében, hódítják meg buzgóságukkal és példájukkal, sorozzák be egyre hódító csapataik közé a barbárok fiait és leányait. Kolostoraik megtelnek királyok sarjadékaival, a legelőkelőbb családok gyermekeivel, akiknek példája aztán az egyszerű nép soraiból is ezrével hódít híveket. A keresztény hit elterjesztése nehéz és hosszan tartó munka volt, a bencések azonban emberfölötti önmegtagadással, ernyedetlen fáradásukkal diadalra juttatták s ezzel Európa új országainak maradandó boldogulását is elősegítették, főleg azon-

ban népeiket az örökös harcokkal kapcsolatos öldöklések és dúlások helyett a jó és az igaz szolgálatába terelték. A bencések lettek a népvándorlások nyomában kialakult új népek tanító mesterei, nevelői. Ott állnak a középkor nagy uralkodóinak oldalán s velük szövetkezve megvetik a keresztény királyság és társadalmi rend alapját. Mint Nagy szent Gergely és VII. szent Gergely fölemelkednek a pápai trónusig s ennek magasságából irányítják századokon át az uralkodók és népek küzdelmeit az igazság és az erkölcs diadaláért. Vezetésük alatt a katolikus Európa és az egyház javáért a hívő, a férfiasan erős és szabad nemzetek seregestül harcolnak dicsőségesen. Hogy mily nagy volt a bencések erkölcsi és szellemi súlya a katolikus egyház történetében, annak semmi sem fényesebb bizonytsága, mint az, hogy idők folyamán rendjükből 40 pápa, 200 bitoros, 600 püspök került ki. A szellem, amely szent Benedek tanításából szerte áradt, kelt új életre a később alapított szerzetes rendek tanításában és működésében, amelyek az erkölcsi törvények uralmaért küzdő katolikus egyháznak harcaiban mindenkor a legbátrabb, minden áldozatra kész seregei voltak. Ez az oka annak a nagy tiszteletnek, amelyben az egyház hí fia a szerzetesrendek iránt mindenkor viseltettek s ugyancsak ez a forrása a gyűlöletnek, amelyet az egyház legádázabb ellenségei mindenkor elsősorban a szerzetesek ellen tápláltak. Az igazán nagy szellemek és igaz lelkek azonban, még a más vallásuak és felekezetűek is, mindenkor őszinte hódolattal hajtották meg zászlójukat a szerzetesrendek előtt, amelyek az egyházért, az emberiség boldogulásáért küzdve, a művelődésnek és a polgárosodásnak is mindenkor mérhetetlen értékű szolgálatokat tettek.

VII. szent Gergely pápa, elődei és kortársai.

Amikor a longobardok 568-ban Itáliát elárasztották, hajóhad hiányában nem tudták az egész félszigetet hatalmukba keríteni. A keleti partok, Róma és a déli részek a görög császárság uralma alatt maradtak s ezek kormány-

zója a ravennai helytartó (exarcha) lett. A VII. században a longobardok a görögökkel békében éltek. A VIII. században ismét kiújult az ellenségeskedés. Ennek árát elsősorban Róma népe adta volna meg. A görögök az adót irgalmatlanul behajtották az örök város lakosságán, megvédésével azonban nem igen törődtek. Ez a feladat most a pápákra hárult, akik tekintélyüknél és előkelő hibeik áldozatkészségéből eredt gazdagságuknál fogva nem csak Róma, de a görögöktől szintén csak gyöngén megszálalt Ravenna védelmezői is lettek. A pápa világi tekintélye és hatalma így keletkezett. A görögök azonfelül zsarnoki uralmuk miatt egyre gyűlöletesebbek lettek Itáliában. Az ellentét a nyugati és a keleti egyház között nőttön-nőtt s végül szakadáshoz vezetett. Amilyen szolgálékú volt a régi Bizánc népe császárai iránt, ép úgy tengett túl vallási önérzete a nyugati egyház hibeivel szemben. A keléti keresztények ugyanis azt hitték, hogy vallási szokásaik régiebbek lévén, inkább vannak az igaz hit birtokában, mint a nyugatiak s azért ezeknek szerintük kellene igazodniok vallási dolgokban. E helyett a nyugati egyház elvetette a keletinek kebelében támadt eretnekségeket s 726-ban II. Gergely pápa hasonló határozottsággal tiltakozott a képrombolások ellen. Ezekre a bizánciak az egyszerű katonából császárrá lett Isauriai Leo rendeletére vete-medtek s így akarták a szent képek tiszteletét lehetetlenné tenni. Róma tiltakozására a ravennai helytartó görög sereggel az örök város ellen vonult, amelynek védelmére a rómaiak és a környékbeli lakosok a pápa köré sereglettek. A görögök elvonulását fölhasználva a longobardok ekkor elfoglalták Ravennát s szintén Róma ellen készültek. A bizánci császár ekkor birodalma keleti felében a szent képek ellen folytatott ádáz elkeseredéssel háborút. Az örök várossal így nem volt módjában törödni s Aisztulf longobard király 753-ban azzal fenyegette Rómát, hogy lakó-sait mind legyilkolja. A II. Gergely utódjának megválasztott II. István pápa ekkor télviz idején átkelt az Alpokon és Kis Pippin frank fejedelem segítségét kérte. A frank király két ízben vezetett hadjáratot a longobárd király

ellen s le is győzte, Ravennát és az ettől délre eső öt várost elfoglalta s ezek kulcsait Fulrád apát szent Péter sirjára tette le, annak jeléül, hogy a győztes fejedelem a ravennai tartományt a pápa birtokaihoz csatolja. Így keletkezett, helyesebben gyarapodott a pápai állam, amelyet azonban a római előkelő családok csakhamar a magukénak tekintettek s birtokában a pápát is háborgatták. Ez ellen s az ismét mozgolódó longobardok ellen I. Adorján pápa 773-ban Pippin fiához, Károlyhoz fordult segítségért, akit ezért utóda III. Leo a 800. év karácsonyán római császárrá koronázott. Így éledt föl ujja, de a régítől nagy mértékben elütő tartalommal a nyugat-római császárság. A császár most az Egyház védője lesz s a többi keresztény fejedelem vezére. Innentől fogva a pápaság és a császárság, mint két sarkpont körül zajlanak le a közép-kor legnevezetesebb eseményei. Ezek folyamán az egyházi és a világi hatalom között nem mindig volt meg a kellő egyetértés. Az utóbbi túlkapásaival szemben azonban a pápaság erkölcsi ereje végezetül is az igazságot juttatta diadalra.

A pápától megkoronázott első császárt nagynak nevezte el a történelem s Nagy Károly (768—814), bár emberi gyarlóságoktól szintén nem volt ment, ugyancsak rászolgált erre a névre. Uralkodásának egyik főcélja az volt, hogy népeit a keresztény hitben egyesítse. A pogánysághoz szító szászok ellen túlbuzgóságában szinte írtó hadjáratot vezetett. Eredményesebbek lettek békés intézkedései. A nemzeti zsinatok határozatait a birodalmi törvények erejével ruházta föl, a papságnak adómentességet és külön bíróságot biztosított, a templomokat és a kolostorokat bőkezűen megajándékozta. Hogy a világi papság annál zavartalanabban élhessen hivatásának, tőle telhetőleg elősegítette a papok közös életét, amelyet a kanonoki intézmény alakjában épen akkor szabályozott szent Chrodegang metzi püspök. Sokat tett Nagy Károly a közművelődés érdekében. A plébánosokat a nép fiainak tanítására kötelezte, a kolostorokat és káptalanokat középfokú iskolák föntartására. Ő maga palotájában és néhány kolostorban fő-

iskolákat alapított s az egyházi zenének és a művészetnek nagy pártolója lőn.

Hogy mily nagy súlyt vetett Nagy Károly alattvalói iskoláztatására s mint becsülte meg az embereket érdekeik szerint, annak érdekes bizonyossága az, hogy a kolostori tanításba nem egyszer maga is beavatkozott.

Egy szentgallen-i szerzetes jegyezte föl róla a következőket :

«Amikor egyszer a győzedelmes Károly császár hosszú távollét után Galliába visszatérőben volt, maga elé hívatta a fiúkat, akiket egy Kelemen nevű tanítóra bízott s felolvastatta ezek leveleit és egyéb írásbeli dolgozatait. A közrendi származású növendékek munkái várakozáson felül jők és okosak voltak, az előkelők írásai viszont annál együgyűbbek és haszontalanabbak. Károly császár erre az örök Bíró példájára a jó tanulókat jobbja felől, a rosszakat balfelől állíttatta föl s az előbbiekhöz ezekkel a szavakkal fordult : «Nagyon köszönöm fiaim, hogy parancsomnak engedelmeskedve teljes erőtekből iparkodtatok. Csak törekedjete tovább is tökéletességre, akkor én is pompás püspökségeket és apátságokat szerzek nektek s ti mindig kedvesek lesztek szemem előtt.» Aztán haragosan a balkeze felől álló fiúkra nézett s dörgő hangon így támadt rájuk : «Ti nagyságos urak, hercegek, uracskák, akik előkelő származástokban és gazdagságokban bizakodtok ! Parancsommal és jó híretekkel dacolva a tanulást megvetitek és játékkal, lustálkodással, haszontalanságokkal fecserelitek el a drága időt. No de a mennyek Urára mondom, hogy semmit sem adok előkelő származástokra, cifra ruhátokra s biztosak lehettek, hogy ha hamarosan nem teszitek jóvá a mulasztást és nem tanultok erőteket megfeszítve, nem sok jót várhattok Károly császártól !»

Nagy Károly császárságát örökösnek vélte s Lajos fiát 813-ban maga koronázta meg. A keresztény világ azonban csak aztán ismerte el császárnak, amikor három évvel később apja halála után a pápa is megkoronázta. S innentől fogva a középkor végéig sarkalatos törvénné vált, hogy csak a pápa koronázhatja meg a császárt. Hogy ez ugyan-

csak helyén való dolog volt, ez kitűnik abból a versengésből, amelyet a világi hatalom birtokosai a pápasággal az egyház nem csekély kárára emberöltőkön keresztül folytattak, míg en VII. Gergely pápa lelke nagyságával és elszántságával ennek útját nem állta.

Már Nagy Károly is beleavatkozott az Egyház dolgaiba és érezte az alkalmilag a pápával hatalmát. Ám szelme jóval egyházasabb volt, semhogy a pápa tekintélyének s az egyháznak tudatosan ártani eszébe jutott volna. Mindvégig s nem egyszer szinte a tulbuzgóságig, az egyház és a keresztény hit védője maradt.

Utódai alatt másként lett. Unokái három részre osztották föl hatalmas birodalmát, amely az Atlanti-óceántól a Dunáig, Dániától Itáliáig terjedt. Ők maguk is gyöngé legények voltak. A pápaság régi római családok martaléka lett, ezek eszközévé süllyedt. A pápák tekintélyének csökkenésével Európaszerte temérdek baj és visszaélés harapódzott el, amely már-már alapjában rendítette meg az egyházat. A X. században a tusciai grófok ragadták magukhoz a pápaválasztás jogát. Pártjuk élén néhány nagyravágyó asszony állott s innen ered a teljességgel alaptalan mende-monda, hogy a IX. század végén két és fél évig egy Johanna nevű asszony ült szent Péter trónusán.

Asszonyi befolyás juttatta a pápai koronához 955-ben a római Oktavianust, aki ez alkalommal XII. János nevét vette föl. A pápák azóta cserélik föl ujjal megválasztásuk nyomában nevüket. Berengár ivreai őrgróf 950-ben Itália királyává koronáztatta meg magát s pusztítva, rabolva Róma ellen vonult seregével. XII. János pápa I. Ottó királyhoz, Németországnak uralkodójához fordult segítségért s Rómába hívta meg, hogy császárrá koronázza. Ez 962-ben meg is történt s azóta 1806-ig a német birodalom királyai viselték a római császár címet. I. Ottó azonban csakhamar összekülönbözött XII. Jánossal, megfosztotta a pápaságtól és VIII. Leo néven egy világi embert ültetett helyére; de alighogy 972-ben elhagyta Itáliát, a római Kreszcencius-család ismét új

pártusákat szított az örök városban. Az örökös pártoskodások oka főleg a pápaválasztás rendezetlensége volt. Mint Róma püspökét, a pápát addig a római papság és a nép választotta meg, ha ugyan egyes hatalmaskodó családok nem ragadták magukhoz ennek jogát. Amikor III. Ottó császár 996-ban az örök városba jött, a rómaiak az ő javára lemondottak jogukról s a császár udvari papját, Brunót tette meg pápának, aki 999-ig V. Gergely néven uralkodott s az első német származású pápa volt. Utódja szintén a császár óhajára a francia Gerbert, II. Szilveszter lett, aki szent István királyunknak koronát küldött s Nyugat-Európában az arabok számokhasználatát bevezette.

II. Szilveszter pápa fiatal korában Spanyolországban az araboktól tanult mennyiségtant és természettudományt, mindennemű szép mesterségekben is jártas volt. Az örök város babonás népe ezért halála után varázslónak híresztelte el.

III. Ottó halála után ismét felfordult a világ Rómában. Az egyik Kreszcencius megfosztotta a pápaságot tartományaitól s a tuszciai grófok egymásután három pápát választottak önhatalmúan családjuk tagjai köréből. Ezek egyike XIX. János világi ember volt s az egyházi rend összes fokozatait egy nap alatt nyerte el. Utóda IX. Benedek név alatt egy tizenkét éves fiú lett, aki oly méltatlannak bizonyult szent Péter székére, hogy végezetül a római nép elkergette és III. Szilvesztert ültette helyére.

Ezt a fejtelenséget s az ezzel kapcsolatos temérdek zavart a keresztény katolikus egyház annál is inkább megsínylette, mert hiveinek túlnyomó része, a csaknem régiben megtérített germán népek még korántsem törődtek be a keresztény életmóddal. A keresztény vallást fölvetették ugyan, de emellett a babona, a boszorkányhit, a bűbájosság tovább burjánzott körükben. A régi pogány bűnök, a rablás, a vérbosszú általános maradt. A papság ugyan némi igyekezettel útját állhatta volna ennek. Ám az akkori pápához hasonlatosak lettek a főpapok is, akiknek világias viselkedése nyomában az alsó papság életmódja szintén eldurvult.

Nagy Károly császár és utódai a főpapokat az ország-nagyok sorába emelték s terjedelmes birtokokkal, hűbérekkel ajándékozták meg. Ám, hogy hűbéreseik lettek, nemcsak megválasztatásuknál lett döntő szavuk, de méltóságukban is ők iktatták be a püspököket, aminek jeléül az új főpap a királytól vette át a pásztorbotot és a püspöki gyűrűt. Ezt a beiktatást, a püspöki méltósággal és javadalommal való fölruházást, nevezték invesztitúrának, amely csakhamar az egyházat ugyancsak veszélyeztető visszaéléssé fajult el. A világi hatalom ugyanis kitüntetések és jutalmak osztogatásánál mindenkor elsősorban azokra van tekintettel, akik az ő érdekeit mozdítják elő. Nagy Károly utódai a püspökségek osztogatásával idővel szintén nem egyházi, de szinte kizárólag világi érdekeket jutalmaztak s egy-egy főpap halála esetén a pásztorbotot és a püspöki gyűrűt azoknak ajándékozták, akik nekik háborúban és békében különös szolgálatokat tettek. Így lettek nem egyszer világi emberek, vitéz harcosok is püspökké s minél hitványabb ember volt egy-egy uralkodó, annál kevesebb lelkiismeretességgel választotta ki azokat, akiket a püspöki méltóságra emelt. A gazdagságból és a hatalomból, amely a püspökségekkel járt, szinte önként következett, hogy amikor egy-egy fejedlem pénzzavarba került, a püspökségek árúbabocsátásával segített magán. Az lett a püspök, aki többet fizetett javadalmáért. Akik az egyháztól mindig kárhozottak e bűn: a simonia útján jutottak püspökséghez, azok természetesen nem lehettek lelkiismeretes emberek. Sőt sokszor ugyancsak méltatlanok kerültek főpapi állásokba, akik, mint a király kegyencei, a fejedelmi udvarban éltek, világi szokásoknak hódoltak, a királyi seregben hadakoztak s az egyházzal semmit sem törődtek. Sokan közülük nős emberek voltak s fölszentelésük után is folytatták a házasságot. Ami a püspöknek szabad, nekünk is szabad, gondolták az alsóbbrendű papok s bár a nyugati egyházban a zsinatok és a pápák ezt régtől fogva tiltották, rendre megnősültek. Így harapódzott el az invesztitúra és a simonia mellett az egyházi élet nagy kárára a harmadik

nagy visszaélés : a papok nősülése, amit diákszóval inkontinenciának, vagyis meg nem tartóztatásnak neveztek.

Az egyháznak ezektől a bajoktól megzavart legszomorúbb korszaka 880 körül kezdődött és mintegy 1050-ig tartott.

Ebben az időben árasztják el Európát a népvándorlás utolsó hullámai. A magyarok mai hazájuk helyén letelepedve, még sokáig nyugtalanítják Európa keresztény népeit s a nyugati hivek litániájába ekkor kerül be a fohász : a magyarok nyilaitól ments meg Uram minket !

S a magyarok támadásai képében alighanem még nagyobb mértékben sujtja Isten méltó büntetése a romlásnak indult nyugati kereszténységet, ha az általános züllés közepette nem maradnak meg a hit és erkölcs várainak a kolostorok s nem áll meg szilárdan, mint a kőszál, néhány példás életű főpap. Ismét szerzetesek tértenek az északi germán népek, a szlávok és a magyarok országai-ban, állnak útjába a már régen megtért népek züllésének. A franciaországi Clugnyben 910-ben alapított új kolostor lakói a szerzetesi élet régi szellemének és fegyelmének helyreállítására szövetkeznek s törekvéseikhez csakhamar 2000 bencés kolostor csatlakozik. A szerzetesek köréből indul ki a harc a simónia, az investitúra és az inkontinencia ellen. S aki ezt dülőre juttatta, szerzetes volt, VII. Gergely pápa is.

Hildebrand, akit mint pápát VII. Gergely néven ismerünk, Firenzében, a virágok városában született, ahol német származású apja ácsmester volt. Nagybátyja, az Aventinusz-hegyen épült szűz Mária-kolostor apátja, már gyermekkorában Rómába vitte el és szerzetesnek nevelte föl. Itt mestere, Lorenzó, később a clugnyi szent Odilo szellemében tanította. Majd Graciani János római főesperes karolta föl, akit csakhamar VI. Gergely néven pápának választottak meg, a császári önkény beavatkozására azonban a Szutriben tartott zsinat két méltatlan veresenyársával együtt megfosztott a pápai koronától. Hildebrand hű maradt kiválóan erényes urához s Franciaországba követte a száműzött pápát, ahol ennek halála

után a clugnyi kolostor szerzeteseinek sorába állott. Clugnyban találkozott 1049-ben az új pápával, Touli Brunó püspökkel, aki eredetileg szintén szerzetes volt s akit III. Henrik császár önhatalmúlag Wormsban választatott meg és kiáltott ki pápának. Hildebrand fiatalabb korában már a császári udvarban is ismertté vált szókimondásáról s most ugyancsak szemére vetette az új pápának, hogy a pápai koronát a császártól elfogadta. Egyben azt tanácsolta neki, hogy utazzék Rómába s választassa meg magát újból törvényesen pápának. Brunó püspök megfogadta szavát s Hildebrand kíséretében, mint egyszerű zárándok útrakelt. Rómában új választásnak vetette alá magát s Brunó, aki a IX. Leo nevet vette föl, Hildebrandot bibornokká és a falakon kívül épült szent Pál-monostor apátjává nevezte ki. Hildebrand tanácsára hallgatva, mindenekelőtt az egyházon zsarnokoskodó császári hatalom ellen vette föl a harcot s az egyházi javadalmak áruba bocsátása és a papok házassága ellen adott ki rendeleteket.

Ezeket Itáliában és Németország több helyén tartott zsinatokon ki is hirdették. Az egyház ellenségei erre sokfelé fölszisszentek, de nem igen tiltakoztak. Azt hitték, hogy idővel ezek a rendeletek is feledésbe fognak merülni s minden a régiben marad. IX. Leo pápa azonban Hildebrand szavára hallgatva, nem hagyta annyiban. Bármint tiltakozott az ellen, simoniás főpapjaitól fölbiztatva, I. Henrik francia király, a rheimsi zsinaton törvényszerűen kimondta, hogy ezentúl csak az lehet püspök, vagy érsek, akit a papság és a nép minden fejedelmi beavatkozástól menten szabadon választott meg azzá. Ugyanekkor a zsinat egész sor simoniás és nős főpapot is megfosztott méltóságától. A zsinaton ugyan mindössze 20 püspök jelent meg, de annál nagyobb számmal seréglettek a pápa köré a bencés apátok. Az egyház szabadságáért vívott harcaiban ezután is a szerzetesek lettek a pápa legelszántabb bajtársai s IX. Leo fáradhatatlan buzgalommal segítette elő az új kolostorok alapítását, a régiek újjászervezését.

Valahányszor belefáradt az uralkodásba, maga is szent Benedek kolostorába, a Monte Kasszinóra vonult vissza s szerzetes módjára élve merített új erőt küzdelmeihez, amelyeket rendtársai, akiknek sorából kerültek ki utána száz éven át a pápák, diadalra juttattak.

A IX. Leo pápa ötéves uralkodásának idejére esik a nagy egyházszakadás, amely a keleti egyházat véglegesen elválasztotta a nyugatitól. Konstantinápoly nagyra-vágyó patriarchái sehogysém tudtak beletörődni a római pápa felsőbbségébe s évszázados surlódások után a XI. század derekán Cerulariusz Mihály patriárka ismét azzal vádolta a nyugati egyházat, hogy az ősi hitet meghamisította s váratlanul bezáratta a latin templomokat. A keletiek különösen azt hányták a nyugati egyház szemére, hogy a nagybőjtöt egy héttel, a nyolcadikkal megrövidítette, hogy hivei bőjt idején tejes ételeket is esznek, hogy papjai a szentmisében kovásztalan kenyeret használnak s hogy nők embereket nem szentel föl papokká.

Ezek mind csak egyházfegyelmi különbségek, amelyeket könnyű lett volna kiegyenlíteni. Ám Mihály patriárka és papjai, különösen a Szentháromságra vonatkozólag, téves tanokat is hirdettek. Ezek miatt IX. Leo pápa követei, Humbert bibornok, szubiákói apát és Frigyes, montekasszinói apát útján kérdőre vonta őket. Mihály patriárka azonban szóba sem állt a pápai legátusokkal, amire a követek kiközösítő bullát tettek le a szent Szófia-templom főoltárára és elutaztak Konstantinápolyból. A patriarcha erre szintén kiközösítéssel felelt s 1054-ben megtörtént a szakadás, amelynek nyomában a keleti egyház csakhamar teljesen függő viszonyba került az állami hatalomtól olyan országokban is, ahol csak később terjedt el, mint például Oroszországban. Egyetemes jellegének elvesztésével életereje is elsenyvedt. Amíg az egyház korában oly sok szentet, egyháznagyot nevelt a kereszténységnek, most egyszerre szinte meddővé vált ebben a tekintetben, megdermedt, mint kultúrája és művészete is, amely szolgálatában áll.

IX. Leo, aki a nagy egyházszakadást már nem érte meg,

szenthez illően a római Szent Péter-templomban, szent Benedekhez hasonlóan, nyitott sírja előtt halt meg, ahová halála órájában vitette le magát. Utódjának a rómaiak Hildebrandot akarták megválasztani. A bibornok-szerzetes azonban szabadkozott ez ellen s ekkor javaslatára és III. Henrik császár meghallgatásával Gebhard, eichstädti püspököt ültették szent Péter székébe, aki II-ik Viktor néven uralkodott s Hildebrand buzdítására tovább folytatta a harcot a simonia és a papok házassága ellen. A simoniát akkor már egyre szélesebb körökben Szentlélek elleni bűnnek tartották. A lyoni zsinaton Hildebrand, mint a pápa követé, hat püspököt fosztott meg egyszerre méltóságától simonia miatt. Az embruni érsek szintén ludas volt ebben, de mivel vádlóit sikerült megvesztegetnie, senki sem emelte föl ellene szavát. A n Hildebrand átlátott a szitán s azt parancsolta neki, hogy mondja utána fennszóval a következő igéket : Dicsőség az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek. Az érsek ismételni kezdte, de csak annyit tudott elmondani : Dicsőség az Atyának és Fiúnak. A többi szó torkába akadott s bármint erőlködött, nem tudta a Szentlélek nevét kimondani. Isten ítélete a zsinat előtt így lőn nyilvánvalóvá s hatása alatt nemcsak az érsek, de az eset hírére még 45 püspök és 27 más francia főpap mondott le méltóságáról, aki szintén méltatlanul, vásárlás, megvesztegetés útján jutott javadalmához.

Közben meghalt III. Henrik császár s utódja hasonló nevű fia, a még életében megválasztott és megkoronázott IV. Henrik lett, akinek gvámja, anyja Ágnes császárné volt. A római papság jó idő óta most jutott ismét abba a helyzetbe, hogy minden világi hatalom befolyásától menten válasszon pápát s Hildebrand bibornok távollétében Frigyes montekassziói apátot, új nevén X. Istvánt ültette szent Péter székébe, aki Konstantinápolyban mint IX. Leo követé járt s rövid uralkodása alatt elsősorban a keleti egyház visszahódítására törekedett, de nem feledkezett meg a nyugati egyház biztonságát fenyegető bajokról sem. Hildebrandot római főesperessé, tanácsára pedig Damiani szent Pétert osztiai bibornok-püspökké nevezte

ki. Az utóbbi a papok nőtlensége érdekében folytatott küzdelem legrettentetlenebb hőse lett. Isten sajátos végzéséből Damiani Pétert, mint kitett gyermeket egy nős pap felesége mentette meg s iskoláztatása után, harminc éves koráig tanítással foglalkozott. Csak ekkor, 1037-ben lett szerzetes. Ettől fogva minden idejét a pap-ság körében elharapózott visszaélések ostromozásának és a boldogságos Szűz tiszteletének szentelte. Szigorú életet folytatott s napjai örökös vezeklésben teltek el. Példáján s a pápákhoz intézett buzdításain egész Itália épült. Különösen alázatosságával tűnt ki s a biborosi méltóságot is csak akkor fogadta el, amikor a pápa vonakodása miatt kiközösítéssel fenyegette.

Mint bihormok szüntelenül a kolostori élet csöndje után sóvárgott. Am Hildebrand tanácsára a pápa sűrűn küldte követségbe Milánóba, Francia- és Németországba, hogy ott a simonia, a nős papok és a világiak hatalmaskodása ellen küzdjön. Itáliai működésének eredménye első sorban az lett, hogy új kolostorok épültek, a régiéket pedig új lakókkal teltek meg, akik a simoniától és a papok házasságától irtózva mondtak búcsut a világnak. A Damiani Péter vezetése alatt álló fonteavellanei kolostor lakója volt a vezekléséről híres szerzetes, akit az egyháztörténelem Páncélos szent Domonkos néven ismer s aki azért lépett kolostorba, mert szülei egy pompás prémes köpeny árán vásároltak neki papi állást. A simoniától megrettenve, Páncélos szent Domonkos sohasem szenteltette föl magát papnak s a kolostorban pusztá mellére költött páncélszerű kinzószerszámmal, önostorozás és egyéb sanyargatások között élt. Mint Krisztus iskolájának bölcsét, Damiani Péter is mesterének ismerte el s halála után ugyancsak megsiratta. Damiani Péterhez hasonlóan, Hildebrandnak a pápától nyert megbízásai mellett szintén maradt ideje ahhoz, hogy a gondjaira bízott kolostor fegyelmenek helyreállításával foglalkozzék. A Szent Pál-kolostorban Rómában akkoriban nagy volt a rendetlenség. A templomba szabadon jártak ki és be az állatok. A szerzetesek ebédlő termében nők végezték a kiszolgálást.

Hildebrand visszaállítván szent Benedek szabályainak érvényességét, társaival versenyezve élt szerzetesi kötelességeinek s ha közben mint pápai követ Franciaországba vagy Németországba utazott, rendkívüli tudományosságával és ékesszólásával nem kevésbé ejtette csodálatba az embereket. Hildebrand épen Ágnes császárnénál járt követségben, amikor X. István pápán halálsejtelmek vettek erőt s ő így nyilatkozott a köréje gyűlt bíborosok és római papok előtt: «Tudom, hogy halálom esetén önző emberek arra fognak törekedni, hogy a világiak segítségével és a szentatyák határozatainak ellenére hatalmukba kerítsék szent Péter székét». Csak egyetlen hang tiltakozott ez ellen s fogadta meg, hogy útját állja méltatlan utód érvényesülésének. A pápa még csak arra kérte környezetét, hogy míg Hildebrand vissza nem tér, ne válasszák meg utódját s aztán Hugo clugnyi apát karjai között ki-lehelte lelkét.

Közben a tuszciai grófok pártja ismét elhatalmasodott Rómában s Damiani Péter tiltakozása ellenére a család egyik tagját választotta meg pápának. A visszatérő Hildebrand bíboros beavatkozására azonban X. Benedek rövidesen lemondott a pápai koronáról s II. Miklósnak engedte át helyét, akit mint Firenze püspökét az egyházhoz hű rómaiak a német császárné és a németországi fejedelmek egyetértésével választottak meg az egyház fejének. Róma ekkor véglegesen megszabadult a tuszciai grófok hatalmaskodásától s a 113 püspök részvételével 1059-ben megtartott zsinat Hildebrand javaslatára azt a határozatot hozta, hogy ezenül kizárólag a bíborosok joga lesz a pápaválasztás, a mi azóta mindmáig így is van. Ezzel, bár a pápajelölt kiszemelésénél a bíborosok akkor még tekintettel voltak a császár óhajára is, az egyház a pápaválasztásnál megszabadult a császári hatalom önkényes érvényesülésétől. A császári udvar pártja s az ehhez szító simoniás püspökök természetesen ellene voltak ennek a határozatnak s II. Miklós pápa Róbert normann fejedelemmel kötött szövetséget, hogy Rómát a császáriak fegyveres beavatkozása esetén megvédje. A normannok

a skandináv országok merész hajós népei a IX. században alapították a mai Svéd- és Norvégországot s Dániát. A X. században Normandiát foglalták el Franciaország északi részében, ahonnan a Földközi-tengerre is elkalandoztak s 1030-ban Dél-Itáliában telepedtek le. Itt Apuliát és Kalabriát a görögöktől, Sziciliát a szaracénoktól ragadták el. Rómát is megtámadták s XI. Leo pápát foglyul ejtették, de csakhamar ezután hűséget esküdtek neki és elismerték a pápa főnhatóságát. Róbert Guiscard fejedelmüket II. Miklós pápa Hildebrand tanácsára az apuliai herceg címével tüntette ki s a normannok azóta a pápaság leghathatósabb védői lettek a pártoskodó olasz családok és egyéb a simonia s a papok házasságának eltörlése miatt lázongók ellen.

Amikor II. Miklós pápa két évi uralkodása után meghalt, a bibornokok testülete a legutóbbi zsinatnak a pápaválasztásra vonatkozó határozatával Gerhard clugnyi szerzetest küldte el a császári udvarba, ahol azonban szóba sem akartak állani vele. A bibornokok ennek hírére Anzelm, lukkai püspököt választották meg pápának, aki II. Sándor néven tízenkét évig uralkodott, bár különösen a simoniás lombardiai püspökök izgatására a császári udvar ellenpápát nevezett ki. A római szentszék azonban a pápa oldalán Hildebranddal, mint kancellárral a normannok fegyveres támogatásában bízva, most már nem tágitott s Damiani Péter hathatós beavatkozására végezetül a császári udvar is elismerte II. Sándort. S a hitélet az önfeláldozó lelkű szerzetesek seregeitől védve új fényvel lángolt föl. Az egyház hú fiai mind nagyobb számmal csatlakoztak a kereszténységet létalapjában fenyegető visszaessék, különösen a simoniának és a papok nősülésének leküzdésére. A vallombrozai új kolostor lakói Gualberti szent János apáttal élükön nyíltan támadtak Firenze méltatlan életű püspöke ellen, a mi miatt ennék fegyveresei éjnek idején üldözték el őket világgá. A bujdosók véresre verve menekültek s bár lázongásukat Damiani Péter is kifogásolta, Hildebrand védelmébe fogadta az elűzötteket. S csakhamar a firenzeiek is szinte diadalmenetben kísér-

ték vissza őket. Egyikük ugyanis, Péter szerzetes tűzpróbával bizonyította be társai igazságát. A hibás püspök erre beismerte vétkeit s maga is a vallombrozai kolostorba lépett be szerzetesnek. A szerzetesek egyre nagyobb szolgálatakat tettek az egyháznak s ezeknek megfelelően II. Sándor pápa a montekasszinói kolostor szabadalmait valamennyi klostromra kiterjesztette, amely ennek fönhatósága alatt állott s ezzel a szerzeteseket és terjedelmes birtokaikat a hatalmaskodó püspökök beavatkozásától is mentesítette. 1071-ben fejezték be a clugnyi kolostor nagy fényű templomának épülését, a legnagyobb szentegyházat, amely addig Nyugat-Európában épült, s amelyet a pápa Hildebrand bíbornok kancellár segédkezése mellett 54 érsek és püspök, valamint rengeteg sokaság jelenlétében maga szentelt föl.

Németországban akkoriban még mindig nem sikerült véget vetni az egyháziakon zsarnokoskodó világiak hatalmaskodásának, a simoniának és egyéb rendellenességeknek sem.

A viszonyok még rosszabbodtak, amikor IV. Henrik király nagykorú lett s maga vette kezébe a kormány gyeplőjét. A nagytehetségű és daliás fejedelmet rosszul nevelték. Szíve tele volt zsarnoki hajlamokkal, amelyeket szolgálélkű tanácsosai még élesztettek. Fiatal nejét, Berta királynét eltaszította magától, pusztán azért, mert megunta. Csak amikor Damiani Péter, mint pápai követ ismét udvarába került s lelkére beszélt, vette ismét egy időre vissza. Az egyház ellen azonban innentől kezdve a fiatal király ugyancsak fenekedni kezdett. Szigfrid mainzi érsekkel egyetértve Thüringiára s a fuldai és hersfeldi kolostorok jóvedelmére, ezek ősi jogai ellenére, tizedet vetett ki. Amikor a thüringiai nép tiltakozott ez ellen, irgalmatlanul rátört hadaival. A szász néppel is felháborító kegyetlenséggel bánt. A fiatal király parancsára épült várakban elhelyezett cseh és egyéb jött-ment zsoldosok rémei lettek ez ország népének, de főleg asszonyainak. A birodalom fejedelmei, mint a bajor herceg és a karinthiai gróf szintén sokat szenvedtek a királyi zsarnok önkénye miatt, aki

puszta szeszélyből egymásután nyirbálta meg jogaikat, fosztotta meg őket hűbér birtokaiktól, ráadásul, mint a thüringieket halállal fenyegette őket, ha netalán Rómába a pápához felebbeznek. Az elnyomott igazság szava azonban így is elhatolt az örök városba s II. Sándor pápa kiközösítette IV. Henrik király rossz tanácsosait s magát a királyt arra szólította föl, hogy igazolása végett jelenjen meg szent Péter széke előtt. Még mielőtt azonban választ kapott volna, meghalt II. Sándor s a bibornokok testülete az egyházat északról fenyegető veszedelem sejtelmével még a temetésével kapcsolatos gyászszertartások közben akarata ellenére Hildebrand bibornokot kiáltotta ki pápának.

Ő azonban tiltakozott ez ellen s a pápaválasztásra vonatkozó törvények megtartására figyelmeztette társait. Erre a bibornokok három napig böjtöltek és imádkoztak s csak azután vonultak be ismét a szent Péter templomba. Ennek belseje akkor már színültig megtelt római néppel s az emberek váltig azt kiabálták: «Szent Péter Hildebrandot szemelte ki szent atyánknak!» Hildebrand, aki szíve mélyében mindvégig alázatos szerzetes maradt, hiába könyörgött és rimánkodott, hogy hagyják meg helyén, a nép lelkesedését nem tudta lecsillapítani. Végezetül Hugó bibornok a szószékre lépett s érdemei méltatása nyomában társai nevében kihirdette, hogy vonakodása ellenére egy szóval és egy lélekkel Hildebrand bibornok főesperest választották meg pápának. S rögtön föl is ruházták a pápai méltóság jelvényeivel és szent Péter székébe ültették. Fölszentelését azonban az új pápa, aki VI. Gergely iránt táplált kegyeletből a VII. Gergely nevét vette föl, akkorára halasztotta, ha már a császár is tudomásul vette megválasztását. S titkon követeket küldött IV. Henrikhez s levélben arra kérte, hogy tagadja meg a választás jóváhagyását, annál is inkább, mert sohasem lesz elnéző hibái iránt s az egyház ellen elkövetett bűneit sem fogja eltűnni. A simoniás német püspökök ugyancsak feltűzték császárukat az új pápa ellen. IV. Henrik csodálatosképen mégis elismerte szent Péter jogos utódjá-

nak s Hildebrandot 1073 június 29-ikén Ágnes császárné, IV. Henrik anyja jelenlétében, aki fia nagykorúsága után apáca lett, püspökké szentelték és pápának koronázták meg. Hogy mily lelkiállapotban volt VII. Gergely, amikor a papság és a római nép pápának kiáltotta ki, az kitűnik Dezideriusz, montekasszinói apáthoz intézett levelének következő soraiból: «II. Sándor halála iszonyú zavarba ejtett és elesüggesztett. Amikor urunkért gyászmisét tartottunk, a templomban egyszerre tompa moraj támadt s minden felől háborogva rohantak felém az emberek. Igazán elmondhattam a királyi prófétával: «Elfáradtam a kiabálásban, torkom berekedt, szemeim elbágyadtak, míg én Istenemben bízom. Félelelem és reszketés szállt meg.» (68. zsolt.) Kimerülten ágynak estem s képtelen vagyok tovább leírni szenvedéseimet. A mindenható Istenre kérek tehát imádkozzál érettem szerzetes társaimmal, Krisztusban fiaiddal együtt Istenhez, hogy ha az imádság nem védett meg a veszedelemtől, most legalább oltalmam legyen ebben!»

A simoniákus főpapok körében Hildebrand megválasztása nagy fölháborodást keltett, különösen Németországban. Annál nagyobb lelkesedéssel csatlakoztak VII. Gergelyhez a szerzetesek s az egyházhoz hű világiak.

A világiak soraiból a pápát küzdelmeiben a császári önkény ellen többen és hathatósabban támogatták, mint a püspökök és a papok közül. Itáliában a toszkanai ögrófnő Beatrix, de még inkább leánya Mathild ögrófnő szinte hősi lélekkel tartott ki mellette, nemkülönben Krisztus rettenthetetlen vitéze, a milánói nemes Herlembald, aki a lombardiai katholicusok küzdelmeinek vezére volt a simoniás és nős papok ellenében. Ez utóbbiak természetesen a császárhoz szitottak. Rómában a világiak közül szintén többen szálltak síkra az egyház igazságaért, mint a bíborosok és papok sorából, akik az új pápa szigorúsága miatt csakhamar eltántorodtak tőle. Mindhalálig hű és rettenthetetlen hívei szép számmal támadtak Franciaországban s a Németbirodalomban is. VII. Gergely habozás

nélkül bizta meg ezeket a világi embereket, mint például Rudolf sváb herceget, Berthold karinthiai, Robert flandriai grófot, a simoniás papok ellen hozott zsinati határozatok végrehajtásával. Erre főleg azért volt szükség, mert amikor 1074-ben a pápa a püspököket a papok házassága ellen szóló határozat kihirdetésére szólította föl, a Németbirodalom 40 püspöke közül erre csak a mainzi érsek és a passauai püspök vállalkozott. Európa többi országaiban is sok nehézséggel járt e határozat végrehajtása s jóformán csak Magyarországon valósították meg simán, különösen azóta, hogy 1077-ben szent László lett a magyar király, aki trónra lépése nyomában követet küldött a pápához s arról biztosította, hogy az egyháznak és fejének, mint lelki atyjának, mindig engedelmes fia lesz. VII. Gergely pápa is nagy szeretettel fordult szent László királyunk felé, akit hozzá intézett levelében így buzdított: Bölcsek belátásodra bízunk, hogy habozás és tétovázás nélkül az igazság útján haladj, az özvegyeket, árvákat és idegeneket atyai jósággal megvédd, az egyháznak ne árts, sőt ellenségei gögje és erőszakossága ellen oltalmazója légy.» Szent László ohajára iktatta VII. Gergely pápa a magyarok első királyát Istvánt és Imre fiát a szentek karába. Ez 1083-ban történt. VII. Gergely pápa föllépését a simonia ellen Damiani szent Péter ezekkel a szavakkal jellemezte: «Most végre szétfogják zúzni a mérges kígyó százrétű fejét, a gyalázatos adás-vevés megszűnik, az álnok Simon mágus nem fog többé pénzt zsarolni az egyházban, a galamb visszatér Noé bárkájába s zöldelő olajága a béke hajnalát hirdeti a világnak, visszatér az apostolok aranykora, az egyházi fegyelem újra felvirul s a galambárus kufárok asztalai fölboríttatnak.»

Az igaz ügy diadalrajuttatása azonban még sok küzdelemmel járt. Legnagyobb akadály a IV. Henrik császár lett, akit felesége, Berta királynéval szemben való méltatlan bánásmódja miatt a pápa ugyancsak keményen megintett.

A császáron nem igen fogott a korholás, az egyházi javadalmakat is mind szemérmetlenebbül bocsátotta áruba

s udvarában minden elvetemült és kiközösített papot fárt karokkal fogadott.

S amikor a szászokon győzelmet aratott pártja egyre merészebben fenekedett VII. Gergely ellen. 1075-ben, karácsonykor Rómában a császári párt egyik híve, Frangepáni Cencius cimboráival az oltár mellett támadta meg a pápát, megsebesítette s mint foglyot, börtönbe zárta. A római nép azonban rögtön kiszabadította s a pápa most elődjének példájára, Rómába idézte a császárt, hogy az ellene szóló vádak alól és párthiveinek merénylete miatt tisztázza magát. IV. Henrik most sem engedelmeskedett. Ehelyett Wormsba zsinatot hívott össze s ezen párthívei és 14 simoniás püspök jelenlétében trónjavesztettnek nyilvánította a pápát. A pápától összehívott nagybőjti zsinat éppen akkor kezdődött Rómában, amikor a császári ítélet híre az örök városba eljutott. VII. Gergely erre (1076 február havában) kiközösítette a császárt az egyházból s alattvalóit feloldotta a neki tett hűségeskü alól. A pápa erkölcsi hatalmának csorbíthatlan voltára nézve az egyháznak e szomorú idejében semmi sem jellemzőbb, mint az a megrendülés, amellyel a német fejedelmek a kiközösítés hírét fogadták. Még ugyanez év őszén Triburban gyűltek össze s ott azt a határozatot hozták, hogy ha a pápa egy esztendőn belül nem oldja föl IV. Henriket az egyházi átok alól, megfosztják koronájától és új királyt választanak. Egyben a következő évre Augsburgba új gyűlést tűztek ki, amelyre a pápát is meghívták s ezen akartak a IV. Henrik ellen felhozott vádak fölött dönteni. Amíg ezek alól nem tisztázta magát, királyi jogait fölfüggesztették. IV. Henrik egyszerre elhagyatottnak és gyöngének érezte magát s titokban, lopva, mint egyszerű zarándok, nejével és Konrád fiával együtt tél idején átkelt az Alpokon s a pápához igyekezett, hogy kibéküljön az egyház fejével.

VII. Gergely akkor már szintén útra kelt. Augsburgba készült, a birodalmi gyűlésre, amelyre a német fejedelmek hívták meg. A császárnak váratlan eljövételéről Toszkánában értesült. A pápa akkor még nem tudta, milyen szándékkal

siet hozzá a császár s Mathild örgrófnő tanácsára, ennek egyik erős hegyi várában Kanosszában, húzódott meg. IV. Henrik alig pár főnyi kíséretével ide is utána jött, de a pápa egyhamar nem tudta magát elhatározni, hogy róla, mint vádlottról, vádolói, a német fejedelmek távollétében döntsön s ezek tudta és megkérdezése nélkül oldozza föl. Azt üzenté tehát neki, hogy térjen vissza, majd Augsburgban a birodalmi gyűlésen találkozni s ott intézi el dolgát. IV. Henrik azonban jól tudta, hogy nem sok jót várhat a gyűléstől, különösen ha egyházi átokkal megbélyegzetten jelenik meg a fejedelmek előtt. A vár alján szállást szerzett s három napon át szörköntösből, a vezeklők és bűnbánók öltözetében, mezitláb, reggeltől estig a vár udvarában, a pápa ablakai alatt várta, hogy végezetül maga elé bocsátja. Kitartása, megalázkodása ugyancsak megindította a várbeliek szívét. Mathild grófnő már kegyetlenséggel vádolta a pápát, hogy nem akar szóba állani IV. Henrikkel. Hugó clugnyi apát is közbe vetette magát. Az apát, III. Henrik császárnak egykor bizalmas jó barátja s IV. Henrik keresztapja volt; mindazonáltal tántoríthatatlan hűséggel a pápa pártján maradt. VII. Gergely környezetének unszolására végezetül engedett. A vár kápolnájában találkoztak. IV. Henrik megfogadta, hogy meg fog jelenni a birodalmi gyűlésen s amíg ott a fejedelmek nem döntenek ügyében, birodalma kormányzásának dolgaiba belenem avatkozik. A pápa erre karjaiba zárta és megcsókolta, jeléül annak, hogy visszafogadja az egyház kebelébe a megtévedt császárt, aki iránt már csak a barátságnál és tiszteletnél fogva, mely valamikor apjához fűzte, sohasem táplált szívében gyűlöletet.

IV. Henrik visszatért Németországba. Reggióban azonban útját állták a lombardiai simoniás püspökök és pápaellenes főurak s gyűlésükön ugyancsak hevesen keltek ki ellene, hogy uruk létre megalázta magát s koronáját ezzel meggyalázta; majd azzal fenyegették, hogy kiskorú fiát, Konrádot elragadják tőle, Rómába viszik s miután VII. Gergelyt lefették, királlyá kiáltják ki s csá-

szárnak koronázzák meg helyette. IV. Henrik megtanorodott s feledve fogadását ismét a pápa ellen fordult. Visszafogadta kiközösített hiveit s nehogy elveszítse Lombardiát, a pápa ellenségeinek karjaiba vetette magát.

Közben a német fejedelmek ismét összejöttek s gyűlésekre a pápát is várták. Amikor pedig megtudták, hogy IV. Henrik pártfelei elzárták VII. Gergely elől a Németországba vezető szorosokat, rövidesen megfosztották állhatatlan királyukat trónusától és Rudolf sváb herceget, a király sógorát választották meg uruknak, akit kevéssel azután Szigfried mainzi érsek meg is koronázott.

Bár Rudolf herceg megígérte, hogy a püspökségeket nem fogja pénzért vagy jutalom fejében méltatlanoknak osztogatni, VII. Gergely nem volt megelégedve a dolgok ilyen fordulatával. Még mindig azt hitte, hogy jó útra terelheti IV. Henriket s amiatt is elégedetlen volt, hogy a fejedelmek nélküle határoztak a dologban, amelynek eldöntését pedig reá bízták.

VII. Gergely tehát nem ismerte el Rudolf herceget királynak s további tanácskozásokkal akarta az uralkodás kérdését tisztázni. Közben azonban a két fejedelem pártja között kitört a háború s Németország három éven keresztül iszonyú harcok és vérengzések színhelye lett. A pápa próbálta a hadakozókat kibékiteni; de mindkét fél, különösen a simoniával és az investitúrával most még nagyobb mértékben garázdálkodó IV. Henrik, meghiusította fáradozását. Egy véres csata után (Flarcheim mellett 1080 január 27-én), a pártoskodók végül maguk sürgették a döntést s VII. Gergely a legközelebbi nagybőjti zsinaton, 1080 március 7-én, egyre kegyetlenebb erőszakoskodásai hírére másodszor is kiközösítette s trónjavesztettnek jelentette ki IV. Henriket. A felbőszült király erre párt-hiveit és lekenyerezett püspökeit Brixenben gyűjtötte össze. Ez az álsínat viszont VII. Gergelyt közösítette ki s helyébe Guibert, ravennai érseket választotta meg pápának, aki ez alkalomból a III. Kelemen nevet vette fel s rögtön vissza is tért Ravennába, hogy IV. Henrik hiveit maga köré gyűjtse. Ősszel Németországban az Elster folyó

mellett újból nagy csatára került rá a sor. Ebben a szá-
szok győztek, de Rudolf királynak az ütközetben levágták
jobb kezét, amire kevéssel azután meghalt. IV. Henrik
ismét felülkerekedett ellenfelein s erős sereggel Itáliába
indult. 1081 tavaszán ostrom alá fogta Rómát. Ennek
falai alól azonban a pápához hű római nép visszaverte.
Henrik dühében a környéket elpusztítva, Lombardiába
húzódott. Pár hónap múlva nagyobb sereggel ismét Róma
ellen vonult s ennek egy részét a Szent-Péter-templommal
el is foglalta. IV. Henrik most alkudozni kezdett a pápá-
val, kit azzal biztatott, hogy Guibertet elejti, ha császár-
nak koronázza. VII. Gergely nem igen bizott a fejede-
lemben és zsinat elé akarta vinni ügyét. Ebbe végül
IV. Henrik is beleegyezett, de mikor a püspökök evégből
Rómába siettek, útjukat állta s nem engedte he őket az
örök városba. Erre a király római párthívei is eltántoro-
tak tőle s Henrik újból ostromolni kezdte az örök várost
s 1084 március havában el is foglalta, úgy hogy VII. Ger-
gely híveivel a Hadrianus császár óriási síremlékéből át-
alakított Angyalvárba szorult. A pápa ellenségei ekkor a
Szent-Péter-templonban zsinatra gyűltek össze. Ezen
Guibertet törvényes pápának kiáltották ki s ez IV. Hen-
riket rögtön császárrá koronázta. Már most VII. Gergely
pápát az Angyalvárban is ostrom alá fogták ellenségei
s a szentatya ugyancsak nagy veszedelemben forgott.
Guiskard Róbert normann, fejedelem fölmentő seregének
közeledésére azonban Henrik szinte futva eltávozott
Rómából s Guiberttel együtt Lombardiába, innen Német-
országba sietett. A normannok szörnyű bosszút állottak
az ingadozó rómaiakon, akik amikor VII. Gergely már
nagy veszedelemben forgott, ismét a császárhoz szegődtek.
A pápa a Monte Kasszinóra menekült az öldöklés elől,
ah elyet észak vad fiai az örök városban rendeztek. S mint-
hogy a rómaiak nem tudták neki megbocsátani, hogy a ki-
szabadítására siető normannok oly kegyetlenül büntették
meg őket állhatatlanságuk miatt, nem is tért vissza Ró-
mába. A bencések főkolostorából Szalerno városába költözött
s az átélte izgalmaktól elgyöngülve 1085 május hó 25-én ott

Is halt meg. VII. Gergely pápa, akit szent életéért és az egyház igazsága érdekében folytatott hősi küzdelmeiért V. Pál pápa 1577-ben szentté avatott. Bibornokai közül hármat je őt ki (első helyen Desideriusz, montekasszinói apátot) s lelkére kötötte híveinek, hogy ezek közül válaszszaák meg utódát. Utolsó szavai ezek voltak: «Szerettem az igazságot, gyűlöltem a gonoszságot, azért halok meg számkivetésben».

VII. Gergely alacsony termelésben, törekeny testében nagy lélek lakozott. Szent Bernát a következő században III. Jenőhöz intézett levelében leírja, hogy milyennek kell lennie a római pápának. Ez eszményi képhez, mintha a keresztény középkor legkiválóbb pápája, VII. Gergely szolgált volna mintául. «Értsd meg jól, amit mondok. Világosítsa meg az Úr értelmédet. A pápa az igazságosságnak mintaképe, az életszentségnek fényes tüköre, a kegyességnek páratlan mintája, az igazságnak előharcosa, a hitnek őre, a népek tanítója, a keresztényeknek vezére, az égi jegyesnek (Krisztusnak) legjobb barátja, a menyasszonynak (az egyháznak) vőfélye, a papságnak eleven szabálya, a nemzeteknek pásztora, az esztelenek okossága, az elnyomottaknak oltalma, a szegényeknek ügyvéde, a nyomorultak reménysége, az árvák atyja, az özvegyek szószólója, a vakoknak szeme, a némáknak nyelve, az öregek támasza, a gonoszok réme, a jók dicsősége, a hatalmasok ostora, a zsarnokok mennyköve, királyok atyja, törvények szabályozója, a föld sója, a világ napja, a magasságbeli főpapja, Krisztus helyettese, az Úrnak föl-kentje és végül Fáraó Istene (vagyis az egyházon zsarnokoskodóknak erkölcsi fegyvereivel hajthatatlan büntetője).»

Eszméinek diadalát, amelyek szívét, lelkét áthatották, VII. Gergely nem érthette meg. Utódainak még sokat kellett küzdeniök az egyházon zsarnokoskodó világi hatalommal. Ám, hogy egy sem tért le az alapról, amelyet számukra a nagy pápa kijelölt, a nagy harc végezetül az egyház javára dőlt el s a wormszi megegyezéssel végződött, amelyet 1122-ben II. Kalixtus pápa kötött V. Henrikkel. E szerint a császár lemondott a gyűrű és a pásztor-

bot átadásával járó investitúráról s a püspököket és apátokat a káptalanok innentől fogva a német birodalomban is szabadon választhatták. A császárnak csak annyi joga maradt, hogy személyesen vagy megbízott embere képében jelen lehefett a választáson; kétség eselén a püspökök meghallgatásával ő döntött s a megválasztott püspököt kormánypálca átadásával beiktatta hűbértörökába. Ezzel a simonia is szinte magától megszűnt; mert a püspökök és apátok választási szabadságának visszaállításával az elvetemedett embereknek nem volt többé módjukban, hogy gyöngéjellmű fejedelmektől pénzért vásároljanak egyházi javadalmakat. Az első lateráni zsinat, amely egyben az első nyugati egyetemes zsinat volt, 1123-ban megerősítette a wormszi egyezséget. IV. Henrik hiába mozgósított minden emberi gonosztságot, hogy az egyházat a szolgaság igájába fogja. Pártfelei, zsoldosai még évekig garázdálkodtak Itáliában; megtámadták Mathild örgrófnét, aki híven tartott ki VII. Gergely utóda, Dezideriusz montekasszinói apát, a III. Viktor néven megválasztott pápa mellett. A pártoskodó rómaiak elől III. Viktornak a bencések főkolostorába kellett visszahúzódnia, amely egy időre a jogszerűen megválasztott pápák menedéke lett. Németországban a szászok sinyleték meg leginkább IV. Henrik zsarnokoskodását, akik végezetül ismét fegyvert ragadtak s a bajorokkal és a svábokkal egyesülve 1086-ban Würzburg mellett a bleichsfeldi síkságon a császár hadait megverték. IV. Henrik ugyan ismét talpra állította seregét s amikor a katolikus fejedelmek békeajánlatokkal keresték föl, visszautasította ezeket. Itáliában Mathild grófnő is arra gondolt, hogy kibékül a császárral. Amikor azonban IV. Henrik ennek föltételeül azt kötötte ki, hogy ismerje el Guibert ellenpápát, az egyház törvényes fejének, fölháborodva utasította ezt vissza. A karpinetai gyűlésen a reggioi püspök mindazonáltal azt tanácsolta az örgrófnőnek, hogy hajoljon meg a császár fegyveres hatalma előtt. Ekkor a katolikus püspökök és apátok gyűlekezetében fölláll János szerzetes, a kanosszai szent Apolloniusz-kolostor

apátja s mindeneket magával ragadó hévvel ezekkel a szavakkal fordult Mathild grófnőhöz : «Isten ments, hogy ilyen áron köss és ilyen istentelen békét ! Avagy el akarod veszíteni Krisztusért elviselt temérdek szenvedésed és fáradságod jutalmát? Higgy nekem s ne hagyj abba a harcot. Győzelem vár ránk. Szent Péter közbenjárása minden bizonnyal megszerzi ezt nekünk Istentől !»

Erre a gyűlésen résztvevők azt határozták, hogy inkább meghalnak, semminthogy a császárral tárgyalásokba elegendjenek. És János szerzetes jövődölése csakhamar teljesült. IV. Henrik sorra ostromolta meg Mathild őrgrófnő várait. Montevio alatt elesett természetes fia s a császár most haragjában Kanosszára vetette magát, ahol VII. Gergely pápa előtt megalázkodott. A város lakosai azonban János apáttól föllelkesítve, elkeseredetten védelmezték s egy kirohanás alkalmával a császár zászlóját is hatalmukba kerítették. IV. Henrik visszavonult s 1092 telén Matild őrgrófnő hadai ismét mindent visszafoglaltak, amit úrnőjük a Pó folyótól délre elvesztett. IV. Henrik Lombardiába menekült. A következő évben második feleségével, Adelhaid orosz hercegnővel szemben tanusított alávaló viselkedése miatt a császár elsőszülött fia, Konrád is elszakadt apjától s amikor ezért üldözni kezdte, Mathild őrgrófnőhöz menekült, aki a Veronában börtönbe zárt császárnét is kiszabadította. Az ura részéről szörnyű merényletek áldozatának kitett fejedelmi asszony most leleplezte IV. Henrik bűneit. Erre a lombardiai városok egymás után fellázadtak ellene, Németországban hasonló mozgalom kerekedett a császár ellen. IV. Henrik mindazonáltal még évekig folytatta a harcot az egyház és jobbérzésű alattvalói ellen, tartotta szakadarságban birodalmát, amely miatt ez a közben megindult keresztesháborúban sem vett részt. Amikor azonban az a gyanú merült föl, hogy ő gyilkoltatta meg Reichlingeni Konrádot és Szighard bajor herceget, a német fejedelmek mind ellene támadtak. Másodszülött fiát, akit a kitagadott Konrád helyett utódjának szemelt ki, állították seregeik élére. A császár békülni akart, fia azon-

ban csak úgy egyezett bele, ha véget vet a szakadarságnak, amely a birodalom békéjét is feldúlta. A császár habozott. Atya és fia között végül kenyértörésre került a sor.

Amikor azonban seregeik már szemben álltak egymással, IV. Henriket főúri hívei rendre csöiben hagyták s ő futva menekült birodalmi tartományai egész során át, míglen nyomába eredő fia utolérte. Közben az öreg császár II. Paszkálisz pápának levelet írt, amelyben szent Péter jogos utódának ismerte el s közbenjárását kérte fiával szemben, akivel Köhlenzben találkozott. IV. Henrik itt fia lábai elé borult s így ismerte be, hogy sokat vétett az egyház és birodalma ellen.

A mainzi birodalmi gyűlésen a pápai követek ismét kihirdették a kiközösítést IV. Henrik ellen. Ez alól csak arra az esetre akarták föloldani, ha beismeri, hogy igazságtalanul üldözte VII. Gergely pápát és az egyházat. A császár haladékokat kért, hogy védelmére készülhessen s ismét rögtöni feloldozásért könyörgött. Amikor ezt nem kapta meg, lemondott koronájáról s a fejedelmek fiát, V. Henriket választották meg német királynak. Az öreg császár ez után sem tudott beletörödni sorsába s újból pártot szervezett és seregével fia ellen vonult. Közvetlenül az ütközet előtt azonban 1106 augusztus 7-én Lüttich mellett hirtelen halálával s még mindig kiközösítve meghalt. Holttestét Spejerbe vitték, a császári család temetkező helyére, de ennek püspöke, egy hirschau szerzetes, nem engedte meg, hogy a székesegyházba temessék el. A templom előcsarnokában helyezték el a kiközösített császár kőkoporsóját, akinek sorsa Európa uralkodóira ugyancsak megrendítő hatással volt. Hugó clugnyi apát IV. Henrik példájára utalva birta rá az Istentől és az egyház törvényeitől szintén eltántorodott Fülöp francia királyt, hogy szerzetesi ruhát öltve a bencések franciaországi főkolostorában, vezekléssel töltsen el napjait.

Az investitúra szabályozásával lehetetlenné vált a világi papság nősülése is, még pedig annál az egyszerű oknál fogva, hogy nő pap sehol sem juthatott többé a nyugati egyházban javadalomhoz s püspök sem akadt,

aki a szakadárság megszűntével nős embert fölszentelt volna. Az incontinentia ellen azonban a szerzetesek a jobb érzésű világiakkal összefogva VII. Gergely korában már Németországban is eredménnyel küzdöttek. A szerzetesi élet újból való föllendülése itt már IX. Leó korában kezdődött. A simonia révén világiak vagy méltatlanok kezére került apátságok visszaállítása ekkor indult meg.

A hirschaui elhagyott kolostorban Adalbert kalwi gróf 1066-ban 12 szerzetest telepít le a svájci Einsiedelnből s a monostor ennek szabályait átvéve csakhamar olyan szerephez jut, mint Clugny Franciaországban.

Az innen kirajzó szigorú életű szerzetesek 23 új kolostort telepítenek és 64-ben újból helyreállítják a régi fegyelmet. Szent Vilmos, hirschaui apát a vallombrozai kolostor példájára világiakat is befogad a monostorba, akik többnyire mesteremberek s mint megtért testvérek szerzetesi ruhát, de egyben szakállt viselve régi foglalkozásukat folytatják. A kolostorok vidékén e megtért testvéreken kívül egész községek önként egy-egy apátságnak vetik magukat alá s falvaikban maradva és megszokott munkájukat végezve szerzetesek módjára önkéntes szegénységben és tisztaságban élnek. Ezek voltak az önkéntesek (oblátuszok). Előkelő nagyurak, nagyuri nők, polgárok s a nép egyszerű fiai így kerülnek az investitura, a simonia és az incontinentia dühöngése közepette mind nagyobb számmal a kolostorok kötelékébe. Az önfeláldozás példái egyre fényesebbek és egyre gyakoribbak. A szerzetesi szellem, amely először Franciaországban, majd Európa többi országaiban is mindeneket meghódít, készíti a nyugati kereszténységet a keresztes háborúkra, amelyek célja a mohammedánok elleni küzdelem s a szentföld visszahódítása volt.

A keresztes háborúk.

Miközben a kereszténység Európa nyugati felében és északon mindinkább elterjedt, messze keleten nagy ellenése támadt. Az izlám volt ez, a Mohammedtól Arábiában

alapított új vallás, amely a keleti egyháztól elhanyagolt szemita arab, majd török néptörzsek között rohamosan terjedt el. A római birodalom Arábiának nevezett tartományában régtől fogva egymással szüntelenül hadakozó, harcias törzsek laktak. Ezek a végtelen pusztaságban nagyrészt vándoréletet folytattak s mindenki vel szemben megvédték függetlenségüket.

Mohammed, az új vallás alapítója, szintén arab ember volt s mint kereskedő utazásai közben ismerkedett meg a keresztény és a zsidó vallással. Azonban ezek egyikének a lényegébe sem hatolt be s tüzes képzeletétől elragadtatva, új vallást eszelt ki és ezzel akarta népét a pogányság fertőjéből kiszabadítani. Mohammed azt tanította, hogy egy az Isten. A Szentháromságot azonban tagadta. Krisztust csak mint prófétát érdemesítette tiszteletre; viszont magáról azt hirdette, hogy Krisztusnál is nagyobb próféta. Mekkában, az arabok szent városában, ahol tanításával fellépett, nem hittek neki. Sőt 622-ben menekülnie kellett innen. Mohammed azonban törhetetlenül folytatta tanítását, hogy az egy Isten: Allah semmiből teremttette a világot és hogy örök rendeléseivel szemben az emberek tehetetlenek. A bűnbeesés, a megváltás és az isteni kegyelem ismeretlen fogalmak maradtak hitrendszerében. A hort s a képeket eltiltotta. A minél gyakoribb mosakodást, az alamizsnát, a bőjtöt és az imádságot s a mekkai Kábához, az Abrahámnak tulajdonított négyszögletes épület falába foglalt meteorkőhöz, az arabok e pogánykori szentélyéhez való zarándoklást az életben egyszer vallási parancsnak jelentette ki. A vérbosszút, a rabszolgaságot és a többnejűséget megengedte. Fájának emberi gyöngeségeivel számolva, Mohammed vallása rohamosan hódított, egyetlen elszánt és vitéz hadsereggé egyesítette az addig egymással háborúskodó törzseket. S alig egy évtized alatt a mohammedanizmus hatalma alá hajtotta Palesztinát, Szíriát, Perzsiát és Egyiptomot.

A VII. század végén leigázta egész Észak-Afrikát, ahol ép úgy, mint Ázsiában a keleti kereszténységet a kebelében dúló eretnekségek félig már megőrlték. 711-ben

az arabok uralma már Spanyolországra is kiterjedt s innen alighanem egész Európát elárasztják. De 732-ben a poitiersi csatában. Martell Károly, a frank birodalom palatinusa, Nagy Károly nagyapja, megveri őket s útját állja további hódításaiknak.

Bár Mohammed hívei legszentebb kötelességéül vallásának fegyverrel való terjesztését tűzte ki, az arabok a igájuk alá hajtott keresztények iránt elég türelmesek voltak, különösen Palesztinában, ahol uralkodójuk, Omar kalifa, az ottani keresztényeknek s a szentföldre látogató zarándokoknak vallásszabadságot és szabad járás-kelést biztosított.

A zarándokolás Palesztinába, Krisztus Urunk születésének, földi életének, tanításának és szenvedéseinek színhelyére, a kereszténységnek ősidőktől fogva egyik legkedvesebb gondolata volt. Európa nyugati felében a szerzetesek soraiból kerültek ki az első zarándokok, akik a szentföldön mohammedán uralom alatt még tengődő kolostorok lakóival szent Benedek szabályait fogadtatták el. A X. századtól kezdve szerzetesek vezetése alatt a nyugati keresztények csapatostól zarándokolnak el a szentföldre. Richard, szanvitói apát a hasonló nevű normandiai herceg költségén 700 zarándokot vezet Palesztinába. Szigbertet, a szerzetesből lett mainzi érseket már 7000 ember kíséri el szentföldi útjára.

A zarándokok ellátásáról és lelki szükségleteiről a Palesztina szent helyein alapított vagy újjászervezett kolostorok szerzetesei gondoskodtak. E távoli kolostorokat pedig a nyugateurópai városokban gyűjtött alamiznákból tartották fenn, amelyek bőségesen folytak keletre, annyival is inkább, mert a visszaférő zarándokok beszédje tele volt a szentföld csodáinak és kolostorainak dicséretével. Az édes vágyakozás az Üdvözítő szülőhelye után mind szélesebb körökben terjed el. Akkor sem lohadt le, amikor a zarándokolás Palesztinába már egyre több veszedelemmel járt.

A X. század végén az egyiptomi fatimidák hajtják uralmuk alá a szentföldet s Hakem kalifa betiltja a ke-

resztény istentiszteletet, sőt a szent sir fölébe épült templomot is lebontatta. Mint kétségbeesett jajkiáltás, úgy száll véig ennek hire Európán.

A kereszténység háborogni kezd, II. Szilveszter pápa a szentföld védelmére hívja fel a hiveket. A palesztinai keresztények és zarándokok üldözése azonban csakhamar abbanmaradt. A fatimidáknak jóval veszedelmesebb ellenséggel kellett szembeszállniok. A turáni eredetű török nép volt ez, mely északkelet felől támadt Kis-Ázsiára. 1073-ban elfoglalja Szíriát és Palesztinát, ahol szinte irtó hadjáratot kezd a keresztények ellen. Erre Dukász Mihály görög császár saját birodalmának is veszét érezte s VII. szent Gergely pápához fordult segítségért.

A nagy pápának így jutott először eszébe, hogy hatalmas sereget szervez és ennek élére állva, maga is a szentföld visszafoglalására indul. IV. Henrik császárral folytatott emésztő harcai azonban meggátolták a nagyszabású terv megvalósításában s ez csak 1095-ben került dűlőre. A II. Orbán pápától összehívott piacsenzai zsinaton ekkor Elek görög császár követi rémes híreket hoztak a szentföldön garázdálkodó törökök kegyetlenségéről. Most ismét föléledt a kereszties háború terve s II. Orbán ugyanez évben a klermonti zsinaton ki is hirdette. A pápa, majd Remete Péter, a Palesztinából visszatért szerzetes lelkes beszédére a zsinaton egybegyűlt néptömeg egy szívvél és lélekkel kiáltotta: «Isten akarja!» S a zsinatról szerteszéledők szavára csakhamar egész Franciaországban keresztet varrattak köntösükre és fegyverkezni kezdtek az emberek. 1096 nyarán Bouilloni Gottfried lotharingiai herceggel és Adhemár francia püspök, pápai követel élén, a legkiválóbb francia főurak vezetése alatt elindult a 600 ezer főnyi sereg Palesztina felé. Északi Franciaország kereszties hadai Németországon és Magyarországon keresztül vonultak tovább, a déliek Itálián át. Konstantinápolyban ismét egyesültek s átkelven a tengerszoroson, 1097 június 19-én elfoglalták Niceát, majd Kis-Ázsián keresztül Szíriába indultak. Itt a sereg a nagy hőségtől, vízhiánytól és betegségektől sokat szenvedett,

de két részre válva is rendületelenül nyomult előre. Balduin herceg, Bouilloni Gottfried öccse, Örményország felé vonult s a keresztény örmények fejedelmével egyetértve, Jeruzsálem elővédjeként az edesszai grófságot alapította. A fősereg kilenc hónapi ostrom után elfoglalta Antiochiát (1098 június havában), de a város felmentésére siető moszuli szultán óriási serege miatt csakhamar nagy veszedelembé került. Amikor azonban a keresztések megtalálták a város szent Péter templomában elásott szent lándzsát, amellyel Krisztus oldalát a keresztfán átdöfték, új lelkesedés szállta meg a csüggedőket s a szultánt túlereje ellenére megverték. Ekkor azonban pusztító járványok törték ki s a keresztések késő őszig Antiochiában maradtak. Csak amire Európából új csapatok érkeztek meg, vonultak ismét tovább. 1099 június elején értek Jeruzsálem alá s amikor a szent város szemük előtt feltűnt, a keresztések térdre borulva köszöntötték s könnyhullatás közben csókolták a földet, amelyet az Ur lépteinek nyoma megszentelt. Az ostrom sok nehézséggel járt, az ünnepek és körmenetek és rohamok sűrűn váltották föl egymást. A vitézeket lelkesítő papok élén itt is Remete Péter haladt s gyújtó szavainak hatása alatt végül ötheti ostrom után a keresztések ellenállhatatlan rohammal elfoglalták Jeruzsálemet. Bouilloni Gottfriedet jeruzsálemi királynak választották meg. A nagy hadvezér meghajolt vitézei akarata előtt; de megkoronáztatni nem engedte magát. Nem akart arany koronát viselni ott, ahol Krisztust tövissel koronázták meg s beírta azzal, hogy a szent sir védőjének nevezzék.

Jeruzsálem elestének hírére Egyiptomból új muzulmán sereg rontott be Palesztinába. A keresztések Aszkalon mellett ezt is megverték. De közben egyenletlenség támadt a keresztény vezérek között. Aszkalon várát, amely Egyiptom felé kitűnő védelemül szolgált volna, emiatt nem tudták elfoglalni. Az aszkaloni csata után a keresztés hadak nagyobb része visszatért Európába. Gottfried a maga és testvérei seregével Palesztinában maradt s a franciaországi hűbéres államok mintájára rendezkedett be. Jeru-

zsálemi patriarkának 1094-ben a karácsonyi zsinaton a megbízhatatlan Arnulf helyére Dagobert pizai érseket választották meg s hogy nagyobb tekintélye legyen, Gottfried és testvérei birtokaikat a patriarchai székhűbérének jelentették ki, vagyis a patriarcha kezéből fogadták el birtokjogukkal való felruházásukat.

Sajnos, a jeruzsálemi királyság hatalma nem volt tartós. Bouilloni Gottfrid 1100-ban meghalt. Utóda öccse, Balduin edesszai gróf lett, aki alatt a királyság több város elfoglalásával gyarapodott, de szervezetében nem erősödött meg. A királyság II. Balduin alatt virult föl leginkább, ő azonban 1131-ben lemondott. Előzetes fogadkozásuk ellenére a görög császárok semmit sem törődtek a keresztes hadakkal. Ezek Európa nyugati feléből sem igen kaptak segítséget. A szentföldön letelepedett nyugati keresztények ivadékai a kelet bágyasztó légkörében csakhamar elpuhultak s vitézi szempontból értéktelen elemnek bizonyultak. Közben a moszuli szultán ismét összeszedte magát s miközben a keresztesek, fejedelmek, de maguk a patriarkák is egyenetlenségbe keveredtek, a muzulmán hadak egyre merészebben támadtak a szentföldre s 1144 végén elfoglalták Edesszát, Palesztina kulcsát.

Erre a hírre Nyugat-Európa népei ismét fölriadtak. VII. Lajos önként szánta rá magát arra, hogy bűneiért vezeklésül hadat vezet a szentföldre. III. Jenő pápa levelekben huzdította erre Európa fejedelmeit s felszólítására Németországban nem kisebb ember, mint szent Bernát, a pápa egykori tanítója, hirdette és osztogatta a keresztet, amelyet lángszavainak hatása alatt a keresztesháborútól huzódó III. Konrád császár is föltűzött. 1147 tavaszán indult el Konrád császár és VII. Lajos francia király seregével Magyarországon és Konstantinápolyon át a szentföldre, de a görögök árulása, a törökök merész rajtaütései s az éhség már Kis-Ázsiában megtizedelte mind a két uralkodó hadait. Az előrenyomulás szárazföldön lehetetlenné vált. A két sereg a tengernek került s hajókon igyekezett Szíria partjaihoz s innen Jeruzsálembe (1148),

ahonnan III. Balduinnal Damaszkusz városának elfoglalására indult.

Az elfajult palesztinai keresztényeket azonban a törököknek sikerült megvesztegetniök. Cserbenhagyták a két európai uralkodót s ők az ostromot félbenhagyva, csalódottan visszatértek Európába.

A palesztinai keresztények, akik túlnyomóan franciák voltak, ekkor már mindenfelé erős várakkal rendelkeztek s a jeruzsálemi királyság e szerencsétlen hadjárat után tovább tartotta magát. III. Balduin 1153-ban Aszkalont is elfoglalta s utódja, Amalrik, innen Egyiptom ellen vonult. De eredmény nélkül tért vissza. S amikor Egyiptom kalifája, uralkodója a kurd származású Szaladin lett (1166), a jeruzsálemi királyságot egyre nagyobb veszedelem fenyegette. 1173-ban Szaladin elfoglalja Damaszkuszt. Az Amalrik halála után viszálykodó keresztény fejedelmek civakodása közben egyre merészebben nyomul előre. A Tiberiász mellett nagy csatát vív velük, megveri őket, Guidó királyt is elfogja s 1187 október 3-án Jeruzsálem elesik, templomait a mohamedánok mecseteknek alakítják át.

Csak ez a nagy csapás riasztotta föl ismét Európa keresztény népeit, terelte figyelmüket a szentföld felé!

II. Vilmos Szicília királya rögtön 50 gályát és 500 lovast küldött Szíriába. Az angol és francia király éppen egymás ellen viseltek háborút. Jeruzsálem elestének hírére kibékültek s alattvalóikra tizedet vetettek ki a harmadik keresztesháború céljaira.

A két uralkodón kívül Rótszakállú Frigyes császár is fölvette a keresztet, aki pedig addig IV. Henrik példájára ádáz küzdelmeket folytatott a pápákkal. A császár 100 ezer főnyi serege 1189 tavaszán Ausztrián és Magyarországon keresztül igyekezett keletre. Átvonulása valószínű diadalmenet volt. Különösen III. Béla királyunk fogadta szívesen s tartotta jól élelemmel a kereszteshadakat. Alig lépték át azonban Magyarországot határát, a Balkán apró népei, mint a kulancsok, egyre sűrűbben akaszkodtak a csapatokban tovavonuló keresztiesekre. Szün-

leten csatákat viva, vonultak tovább. Amikor görög területre értek, ismét meg kellett állniok. Izsák császár ugyanis, bár előzetesen minden jóval biztatta a német római császárt, most nem akarta megengedni, hogy hadai országán átvonuljanak.

Ugyanazt üzenté Rótszakállú Frigyesnek Kis-Ázsiából az ikoniumi szultán. A keresztések mindazonáltal keresztül erőszakolták átvonulásukat Bizáncban, a görög császár országán át. Ikoniumot 1190. május havában rohammal elfoglalták. De miközben tovább vonultak, Frigyes császár a Kalikadnusz-folyó átúsztatása közben a vízbe fulladt. A keresztések egy része erre visszafordult. A nagyobbik rész vezérével, a császár fiával, Frigyes sváb herceggel, Antiochiába vonult s itt temette el a szerencsétlen véget ért, viharos múltú, öreg uralkodót.

Közben II. Fülöp francia és Oroszlánszívű Richárd angol király is útrakeltek. 1191 tavaszán hajókon kerültek seregeikkel Palesztinába. A két uralkodó versengése azonban itt kockára tett minden eredményt. Ptolomaisz alatt a fogságából kiszabadult jeruzsálemi király, Guidó hadaival egyesültek s a várost elfoglalták. Frigyes sváb herceg már előbb érkezett ide, de még ez év elején meghalt. A francia király Ptolomaisz elfoglalása után visszafordult Európába. Richárd angol király Jeruzsálem elfoglalására készült. Joppe és Aszkalon városa birtokába került. Öccse lázadásának hírére azonban három évre fegyverszünetet kötött Szaladinnal s miután a keresztényeknek a Jeruzsálembe való zarándoklást biztosította, 1192 őszén szintén visszatért országába.

Oroszlánszívű Richárd angol király még egy keresztesháborút akart a szentföldre vezetni, de a franciákkal folytatott háborúja megakadályozta ebben s 1199-ben a salüzi csatában elesett. A III. Cölesztin pápa buzdítására 1197-ben hadrakelt német sereg a szentföldön semmi eredményt sem ért el. A III. Ince pápa idejében megindult negyedik keresztesháború sem ért célt. Ebben ismét a franciáké volt a főszerep. Fulko szerzetes lelkes szavainak hatása alatt Bonifác montferráti és Balduin fland-

riai herceg vezérlete alatt tekintélyes sereg gyűlt egybe s vonult Velencébe, hogy onnan hajókon Palesztinába keljen át. Itt azonban a ravasz Dandalo doge arra bírta a keresztteseket, hogy vitelbér fejében foglalják el a dalmáciai Zárát, amely akkor magyar fenhatóság alatt állott. Ez III. Ince pápa tiltakozása ellenére 1202-ben meg is történt. Miközben a kereszttesek a várost ostromolták, II. Izsák, a trónja vesztett és megvakított görög császár fia, Elek környékezte meg vezéreiket. Eget-földet ígérve, arra kérte őket, hogy segítsék vissza a bizánci trónusra. A kereszttesek most is kötélnök álltak. Palesztina helyett Konstantinápoly alá eveztek, a pompás várost elfoglalták, a száműzött császárfiát visszahelyezték apja örökébe. IV. Elek azonban megfélekedett ígéreteiről. Erre a kereszttesek ismét megrohanták Konstantinápolyt. A várost kirabolták. Balduint bizánci császárnak kiáltották ki. Az így alakított latin császárság patriarchájának a velencei Morozini Tamást választották meg. A kalandos vállalkozás sikerült, de a latin császárság élete nem volt tartós. Bizánc, ez a középkori Babilon, tömérdek bűnével, élvhajhászó népével, nem vallásos fogadalomból harcrakelt kereszttesek számára való város volt. A vitézek elaljasodtak, zabolátlanságuk miatt a görögök is meggyűlölték őket. A vallási villongások is minduntalan kiújultak.

A Niceában udvart tartó bizánci ellencsászárok pártja egyre nőtt, hatalmuk is egyre nagyobb lett. Paleologusz Mihály végezetül elég erősnek érezte magát ahhoz, hogy 5 Konstantinápolyt visszafoglalja. Seregei elárasztották a várost. A latinok megadták magukat. II. Balduin császár és a latin patriarcha futásban keresett menedéket. A bizánci latin császárság így 1261-ben összeomlott.

Amikor a negyedik keresztteshadjárat seregei a szentföld helyett Konstantinápolyt szállták meg, Európa nyugati felében, de különösen Franciaországban nagy elkéseregés támadt a szentföld után sóvárgó keresztények körében. Valakinek eszébe jutott, hogy ha Palesztina megtisztítása a mohamedánoktól a felnőtteknek nem sike-

rült, talán sikerül a szentföldet meghódítaniok, ha ártatlan gyermekhad indul el a messzi útra s mint egykor Dávid, megtámadja a mohamedán Góliátot. A tömeg nem igen szokott gondolkodni s ha akad elég öblös száj, a boldogombát is beveszi, ennek biztató, sürgető szavára. Franciaországban felelőtlen elemek 15 ezer gyereket toboroztak össze és küldtek el egy pásztorfiú vezetése alatt az egyház tudta és megkérdezése nélkül hajókon a szentföldre. Mohamedán kalózok azonban elfogták a fiatalok seregét s az ártatlan gyermekeket Egyiptomban rab-szolgáknak adták el.

Németországba szintén átcsapott ez az örület. Egy Miklós nevű 10 éves fiú vezetése alatt 20 ezer gyermek Itálián keresztül igyekezett a szentföldre. Brindisiben akartak hajóra szállni. E város püspöke azonban megakadályozta elutazásukat. A gyermekhad visszafordult, de a hosszú úton betegségtől és nélkülözésektől megtámadva, csak kis része került vissza élve hazájába.

A IV. lateráni zsinaton III. Ince pápa ismét keresztesháborút hirdetett. 1217 június hó 1-én kellett volna a seregnek elindulnia. A pápa tetemes pénzüsszegen kívül a maga és biborosai három évi jövedelmének tizedrészét, a püspökök és papok az egyházi jövedelmek huszadrészét ajánlották föl erre a célra. Amikor azonban a nagy pápa időközben meghalt, a vállalkozás, főleg az európai fejedelmek közömbössége miatt abbanmaradt. Csak II. Endre magyar király és IV. Lipót osztrák herceg vezetett kereszteshadjáratot a szentföldre. A dalmáciai Spalatóban szálltak hajókra seregeikkel. 1217-ben, ősz elején Ptolomaisz alatt értek ismét partot.

A palesztinai fejedelmek szintén csatlakoztak. II. Endre király néhány ütközetben diadalt is aratott. Magyar vitézei azonban jámbor fölbuzdulásukban semmit sem törődtek a francia keresztes vitézek szokásaival s ha valahol fölbukkant az ellenség, nagy merészen nekirohtottak, még mielőtt szövetségeseik összeszedték magukat. Minthogy ez utóbbiaknak így a diadal dicsőségéből alig jutott valami, egymásután cserbenhagyták a ma-

gyar királyt. A Tábor-hegy megostromlása így már nem sikerült. Éhség, a hirtelen támadt és Palesztinában szokatlan nagy hideg már megtizedelte seregét, Magyarországról is rossz híreket kapott. (Feleségét, Gertrudisz királynét a magyar főurak távollétében megölték.) II. Endre 1218 február havában búcsút mondott a szentföldnek s Bizáncon és Bulgárián át visszatért országába.

IV. Lipót osztrák herceg Palesztinában maradt s János jeruzsálemi király seregével együtt Egyiptom ellen vonult, hogy fészkében támadja meg a szentföldön úrrá lett szultánt. 1219-ben a keresztesek elfoglalták Damiette várát, de ahelyett, hogy most Kairó ellen vonultak, itt maradtak s nagyokat pihentek babéraikon. Malek al Kamel szultán ezalatt nagy sereget gyűjtött, megverte támadóit, akik szabad távozásuk fejében Damiettét is visszaadták neki.

Az utolsó keresztesháborúk kudarcában nagy részük volt azoknak a harcoknak, amelyek a német császárok és a pápák között ismét kiújultak. Már a Hohenstaufi házból származó első uralkodó, Rótszakállú Frigyes (1152—1190) is arról ábrándozott, hogy egész hatalmával visszaállítja a régi római pogány császárságot, még pedig a keletrómai császárság példájára, amelyei ifjúkorában a konstantinápolyi udvarban ismerkedett meg. Ő is korlátlan úr akart lenni lelkiekben s anyagiakban egyaránt, mint szolgálékú népe fölött a bizánci császár. A bolognai egyetem professzorai a roncagliai síkságon tartott gyűlésen jogosnak jelentették ki igényeit. A császár most már azt hitte, hogy innentől fogva az ő akarata lesz minden törvény forrása. Ő szerette volna a pápát és a püspököket kinevezni, a pápai államot hűbérországává akarta tenni s a német uralmat egész Itáliára kiterjeszteni. Szándéka azonban megtört az északitáliai városok ellenállásán s a pápaságnak VII. Gergelytől kivívott felsőbbbségén. Hatszor kelt át az Alpokon, ostromolta sorra az olasz városokat, de tömérdek kudarc után végezetül lemondott nagyravágyó terveiről s 1177-ben Velencében békét kötött a pápával és az olasz városokkal. Később, amint

erről a harmadik keresztes háborúval kapcsolatban szó volt. a szentföldre vezette seregét, de még Kis-Ázsiában a Kalikadnus-folyóba veszve, meghalt. S fiának korai halála után, amikor III. Ince lett a pápa, a szentszék hatalma akkora lett, mint sem azelőtt, sem azóta soha. III. Incét 37 éves korában egyhangúlag választották meg pápának s első dolga az volt, hogy a pápai államot egész terjedelmében helyreállítsa s újból szervezze. A nyugati fejedelmekkel szemben megvédte a keresztény házasság fölbonthatatlanságát, a viszálykodó királyokat és fejedelmi sarjakat (nálunk Imre királyt és öccsét) kibékítette egymással, Németországban irányító befolyást szerzett a császárválasztásra s a fiatal II. Frigyesnek gyámja lett. Egyetlen szent szövetségben akarta egyesíteni a keresztény uralkodókat s a keleti egyházat a nyugatival ismét egyesíteni óhajtotta. Ez utóbbi terve érdekében hagyta jóvá a bizánci latin császárság megalakítását 1204-ben. Az 1215. évi IV. lateráni zsinaton kihirdetett új keresztes-háború hadainak élére maga akart állani, de tervében megakasztotta halála, amely miatt ez a nagyszabásúnak tervezett hadjárat is az osztrák herceg és II. Endre vállalkozására zsugorodott össze.

II. Frigyes, Rótszakállú Frigyes unokája, III. Incének megfogadta, hogy sohasem veti szemét a szicíliai királyság uralmára, amelyet a normannok alapítottak s amely a pápák hűbére volt. Alig halt meg azonban a nagy pápa, a császár megfélelkezett ígéretéről. Elfoglalta Sziciliát s a keresztes háborúban való részvételét is megtagadta. IX. Gergely pápa erre kiközösítette. Csak most szánta rá magát a császár arra, hogy a szentföldre indul. Ebben azonban nem volt sok köszönet. II. Frigyes rajongott az arab tudományokért, amelyek Spanyolországban a mohamedán uralom alatt nagy virágzást értek el. Az arab műveltségért való rajongása eltompította lelkét a kereszténység szelleme iránt. A keleti szultánok zsarnokságának mintájára akarta korlátlan uralmát berendezni. Amikor sok huza-vona után 1228 őszén végül Ptolomaiszban parrot ért seregével, eszébe sem jutott, hogy az egyiptomi

szultánt megtámadja. Sőt inkább barátságot kötött Kamellel. Ennek fejében a szultán tízéves fegyverszünetre lépett II. Frigyessel, Jeruzsálemet, Betlehemet, Názaretet is neki engedte át.

Ennek a nagylelkűségnek nem igen volt értéke. A föl-sorolt városok ugyanis a damaszkusi szultán birtokaihoz tartoztak. A szerződésnek azonban ennél kényesebb pontjai is voltak, mint például az, hogy a jeruzsálemi pátriárka székesegyházát, a Templum Dominit, ezután a mohamedánok a keresztényekkel közösen használhatták. II. Frigyes Jeruzsálemben, önkezével ennek királyává is megkoronázta magát; aztán, mint aki jól végezte dolgát, visszatért Itáliába. Itt ismét betört a pápai államba, sőt amikor a pápa erre zsinatot akart összehívni, ebben erőszakkal megakadályozta.

IX. Gergely halála után IV. Ince 1245-ben Lyonban tartott egyetemes zsinatot. Ezen II. Frigyest megfosztották trónjától, népeit föloldozták az alattvalói hűségeskü alól. A császár akkor még hatalmának tetőpontján volt. Alighogy kiközösítették, a kocka nagyot fordult, kudarc kudarc nyomában érte s végül alig öt évvel a zsinat után, a legnagyobb elhagyatottságban meghalt. Az utolsó Hohenstaufot, Konradint, Nápoly piacán Anjou Károly fejeztette le, aki II. Frigyes második kiközösítése után a római Szentszéktől nyerte el hűbérül a sziciliai királyságot.

II. Frigyesnek Palesztinából való távozása után a Szentföld védelme szinte kizárólag az ott meghonosodott három lovagrendre hárult. A mohamedánok egyre megújuló támadásainak azonban ezek nem tudtak ellentállani. A gázai ütközet után (1247. október havában) egy napszám után estek el a még keresztény kézben lévő várak. A keresztiesek hatalmában már csak néhány tengerparti város maradt.

A szomorú hírekre a lyoni egyetemes zsinat a Szentföld fölszabadítása érdekében újabb intézkedésekről gondoskodott. A II. Frigyessel folytatott küzdelmek miatt azonban ezek nem valósultak meg. Csak IX. Lajos fran-

cia király, akit az egyház később szentté avatott, vállalkozott 1244-ban új keresztes háborúra. Egyiptomban Damiettét el is foglalta, de amikor Kairó ellen indult, a szultán elvágta a hátvédéül szolgáló vártól és seregével együtt foglyul ejtette. Csak Damiette átengedése és nagy pénzváltás árán tudott kiszabadulni. A szent király ekkor serege maradványaival Palesztinába zarándokolt, sorra járta ennek szent helyeit s miután alkudozások révén a keresztények zarándoklását is könnyebbé tette, anyja halálának hírére 1254-ben visszatért Franciaországba. 1268-ban, amikor az egyiptomi szultán elfoglalta Antiochiát, IX. Lajos új sereget vezetett a szent földre.

Ez először Tunist szállta meg. Elfoglalta Karthagót. De Tunis vára alatt vérhas tört ki s pusztította a keresztény sereget. A betegségnek szent Lajos is áldozatul esett.

Szent Lajos után az egymással hadakozó európai fejedelmek közül senki sem vállalkozott többé keresztes hadjáratra.

Az ott maradt lovagrendek mindinkább kiszorultak Palesztinából. Amikor 1291-ben Ptolomaisz is a mohamedánok kezére került, a keresztények uralma a szent földön véglegesen megszűnt. A szent sír és a Palesztinába jövő zarándokok védelmére alakult lovagrendek elszéledtek és Európában ennek főleg pogány vagy mohamedán népek betöréseitől fenyegetett határain folytatták egyik kezükben kereszttel, a másikban karddal áldásos működésüket.

A lovagok, magyarán vitézek a középkor hivatásos katonái, akik birtokaik fejében hűbéruruknak hadi szolgálatokat tettek vagyis háború idején harcba kísérték. Béke idején váraikban éltek s unalmukban nem egyszer egymással hadakoztak, vagy kapzsiságból a föld népét, a váraik alá tévedő kereskedőket támadták meg és fosztották ki. Általában sakk- és kockajátékkal, vadászattal s más haszontalanságokkal ütötték agyon az időt s a gyakori lakomákkal kapcsolatban soraikból kerültek ki a kóbor komédiások, kötél-táncosok, a céda dalokat éneklő

lantosok pártfogói. A szűz Mária tiszteletének hatása alatt elterjedt nők tiszteletét hol túlzásig vitték, hol ismét az erőszakoskodásig megfélemeztek erről. A keresztes háborúk s a szerzetes élet újból való fellendülése ezek idején, a lovagokra sem maradhatott hatás nélkül. A szerzetesrendek mintájára előbbben Palesztinában lovagrendek keletkeznek, amelyek a szerzetesi és a lovagi életmódot egyesítették. 1119-ben Hugó, Gottfried s más francia lovagok a jeruzsálemi patriárka előtt a szegénység, tisztaság és engedelmesség fogadalmán kívül arra kötelezték magukat, hogy közös életet folytatva a pogányoktól fenyegetett zarándokokat, különösen az országúton védelmezni fogják. Ideiglenes lakást a jeruzsálemi király palotájában kaptak. Majd egy másik házba költöztek át, amely Salamon templomának helyén állott. Innen a rend neve templomos rend. A templomosok rendszabályait szent Bernát írta meg s az ő ajánlatára hagyta jóvá 1128-ban a troyesi zsinat rendjük megalakulását. A templomos lovagok fehér köpenyt viseltek s III. Jenő pápa ideje óta ezen vörös keresztet.

Amikor Ptolomaisz elesett, a rendtagok 1291-ben Ciprusz szigetén telepedtek le; majd Franciaországban alapítottak rendházakat s hasznos szolgálataikkal szerzett birtokaik révén is nagy tekintélyre tettek szert. De épen gazdagsága vált a rendnek vesztévé. IV. Fülöp francia király ugyanis szemet vetett erre s annyi rágalmat szórt ellene világgá, hogy végezetül V. Kelemen pápa a békeség kedvéért eltörölte a templomosok vitézi rendjét.

Még régebbi, de olasz kereskedők eredetileg beteg zarándokok ápolására 1048-ban alapították a johannita-rendet. Jeruzsálemben a szent sír közelében volt kórházuk s nevét a rend ennek Ker. szent János kápolnája után nyerte. A «Keresztelő szent Jánosról elnevezett ispotályos testvérek» Jeruzsálem elfoglalása után Bouilloni Gottfried királytól terjedelmes birtokokat kaptak s 1113-tól kezdve a betegápoláson kívül a hitetlenek elleni hadakozás is kötelességükké vált. Fekete ruhát viseltek, mellükön fehér kereszttel s élükön a nagymester állott. Amikor Paleszti-

nából kiszorultak, szintén Ciprusz szigetén, majd 1310-ben Rodusz szigetén telepedtek le. Innen két századon keresztül hadakoztak a törökökkel. 1322-ben II. Szolimán szultán elkeseredett küzdelem után elragadta tőlük Roduszt, amire Malta szigetén telepedtek le s mint máltai vitézek éltek hivatásuknak tovább. Máltáról 1798-ban Napoleon űzte el őket. A johanniták, nálunk keresztes vitézek, Európában és Magyarországon is, már a III. században elterjedtek. Soraikból kerültek ki, különösen IV. Béla korában a tatárok ellen királyaink legvitézebb harcosai. Azonfelül az akkor még irdatlan rengetegegek mélyében alapított új kolostoroknak szintén ők lettek védelmezői a rablók, a hatalmaskodó urak és egyéb rosszakaratú emberek ellen. Az elhagyatott vidékeken épült monostorok közelében azért voltak nálunk mindenfelé, de különösen az ország határai mentén johannita várak és rendházak.

A harmadik középkori nagy vitézi rend, a német lovagrend 1190-ben keletkezett. Amikor Frigyes sváb herceg Ptolomaiszt ostromolta, néhány lübecki és brémai polgár a keresztesek ápolására kórházat alapított. Ez Ptolomaisz elfoglalása után a városban kapott helyet. 1198-ban a betegápoló testvérek a másik kettő példájára szintén alakítottak vitézi rendet s ennek tagjai fehér köpenyt és ezen fekete keresztet viseltek.

A mohamedánok ellen a német lovagok különösen Damiette ostrománál tüntették ki magukat. Amikor Palesztinából kiszorultak Konrád, maszóviai herceg hívására az akkor még pogány poroszok ellen vonultak s 1226. óta Poroszországban laktak, ahol rendi államot alapítottak. Ez 1525-ig állt fenn. Ekkor Brandenburgi Albert nagymester Luther hitére tért és a szerzetesi tartományt világi hercegséggé tette.

Spanyolországban szintén keletkezett három lovagrend s ezek itt az arab uralom ellen harcoltak. A spanyol félsziget északi szélétől eltekintve, ahol Nagy Károly császár örgrófságot alapított 755-től 1031-ig az arab Omajidakalifák uralma alatt állott. A keresztény lakosság egy

része szintén mohamedánus lett s mozzarabus néven az országán uralkodó népfajjal összeolvadt. Másik keresztény hithez ragaszkodó része elnyomva szolgai renden tengődött s vallásos élete apránként egészen ellanyhult. Amikor 1031-ben az Omajida-ház kihalt, a kalifátus apró, önálló tartományokra bomlott. A spanyol őrgrofságba szorult keresztények ekkor kezdik meg nagyobb arányokban a szent háborút a bitorló félhitűek ellen, akik a félszigeten már egész otthonosan rendezkedtek be s itt pompás művészet és magas színvonalon álló tudományos élet megteremtői lettek, mely utóbbiból Európa keresztény népei is sokat merítettek. VII. Gergely pápa korában egyéb európai vitézekről is támogatva, a spanyol keresztések egyre mélyebben hatolnak be az araboktól megszállt területen. A hősiességnek mindkét részen temérdek tündöklő példája támadt. A keresztény bajnokok sorában különösen Rodrigo Diaz vált ki. A mórok, vagyis a spanyolországi arabok elnevezték Cidnek, nagy úrnak s Rodrigo a keresztény és az arab költők legtöbbet magasztalt hőse lett. 1085-ben az ország régi fővárosa Toledo a keresztények hatalmába kerül s a mór uralom napjai mintha most már meg lennének számlálva. Ám észak-nyugati Afrika arab tartományaiból új sereg tör Spanyolországba s a szalakai csatában megállítja a keresztények előnyomulását. A következő században a móroktól visszahódított tartományok fejedelmeinek viszálykodása akadályoz meg minden újabb eredményt. Csak amire a fönt mondott három spanyol lovagrend megalakul, újul meg ismét dicsőséggel a harc. A komposztellai szent Jakab-rend s a kalatravai és az alkantarai rend vitézei rohannak mindenfelé először a tűzbe, vonzzák ellenállhatatlanul maguk után a hozzájuk csatlakozó keresztéseket. Az első rendet a pápa 1175-ben, a másik kettőt 1177-ben erősítette meg. Még előbb 1143-ban a királysággá lett Portugáliában templomosok és johanniták alapítottak rendházakat. A III. század elején Afrikából valóságos népvándorlás zúdul ismét Spanyolországra, a papjaiktól feltüzelt arab törzsek hatalmas sereggé egyesülnek s már-már mindent pusztulással fenye-

getnek. III. Ince pápa ekkor keresztes vitézekből toborzott hadakat küld az öt spanyol tartomány keresztény seregének segítségére. 1212-ben a Gvadalkvivir folyó mentén Navesz de Toloza mellett óriási csata kerekedik. A keresztény hadak halálmegvetéssel küzdenek és tönkrevetik a magukat almohádoknak, egyesülteknek nevező arabok fél milliónyi seregét. Csakhamar azután az egész félsziget keresztény kézre kerül; csak a granadai tartomány marad az arabok birtokában, a honnan 1452-ben verték ki őket.

Alig hogy Európa nyugati végében az arabok uralma megtört, kelet felől a mohamedanizmus még nagyobb veszedelemmel fenyegette a kereszténységet. Az egyre erősödő török nép hatalmával a szakadár görög császárság nem tudott megbirkózni. A bizánci uralkodók a keresztes háborúk megszűntével egymás után vesztik el kisázsiai birtokaikat. A XIV. században a törökök már európai tartományaikba is betörnek. 1453-ban elesik Konstantinápoly, a görög császárságnak vége van, a Szófia templom kupolájára, a kereszt helyére a félhold kerül. Innentől fogva közel háromszáz éven át Magyarország lesz a nyugati kereszténység védő bástyája a mohamedánok támadásai ellen. A magyar nép küzdelmét a törökkel Európa egymással hadakozó fejedelmei túlnyomóan nagy közömbösséggel nézik. Csak a szentszék segíti királyait, vezéreit, lelkesíti hőseit, mint Hunyadi Jánost, majd ismét fiát, Mátyás királyt a lankadatlan harcra.

A szomszéd országokban minduntalan gáncsot vetnek a szomszéd országok iriggy uralkodói. Kihalásuk után kufárok és kapzsi urak martaléka lesz az ország. 1526-ban zajlik le a mohácsi csata, amely megpecsételi Magyarország sorsát. Hazánk túlnyomó része török uralom alá kerül. Európát ennek ideje alatt borítja lángba a reformáció s a magyarokkal, bár részben szintén az új hitre pártoltak, a római pápákon kívül senki sem törődik. S ismét a római szentszék, jelesül XI. Ince pápa fáradhatatlan buzgósága békíti ki az akkor is egymással háborúskodó európai uralkodókat s tüzezi fel őket, hogy szent szövetséget köve-

a mohamedánok hatalmát megtörjék. Ennek a buzgólkodásnak köszönhetjük, hogy 1686. szeptember 2-án Budavára ismét keresztény kézre került. A török császárok hatalma innentől kezdve lassan lehanyatlott s ma Európában jóformán csak Konstantinápolyra és ennek környékére terjed ki.

Az 1914-ben ránk szakadt világháborúban a törökök mint tudjuk szövetségeseink lettek. A török, bár Krisztust csak prófétának ismeri el, egy Istenben hívő, becsületes nép, amely újabban önszántából mond le a keresztény erkölccsel ellenkező pogány szokásairól, mint aminő például a többnejűség. Akik a nagy vihart ránk zúdították, azok országában viszont a hitetlenség lett úrrá, amelyet már csak itt-ott palástolnak képmutatással. Ennek tulajdoníthatjuk a nagy világégést, amelyet az istentelen kapzsiság, a faji gőg s a vallástalansággal járó erkölcstelenség szított. Ez utóbbi rabjai, akik a világháború révén urai akartak lenni az egész földkerekségnek, felülkerekedvén nemzetük jobb érzésű részén, uralmukat azzal kezdték el, hogy üldözőbe vették a keresztény katolikus egyházat, eltörölték a kolostorokat s világgá kergették a szerzeteseket, akik példájukkal mindenkor mindannak a tagadását hirdették, ami miatt rendszerint a legtöbb bűn, baj, betegség és szerencsétlenség szakadt az emberiségre.

Szent Bernát és a 11—12. században alapított új szerzetesrendek.

A középkori szerzetesek is csak emberek voltak. Soraikban azonfelül olyanok is akadtak, akiket nem a hivatás, de különböző hiú okok vonzottak a kolostorok falai közé. A gazdagság, amelyet idővel a hivek áldozatkészségének köszönhettek, szintén nem mindig vált szent Benedek fiainak javára. A világgal való érintkezésük, amelyet nem mindig kerülhettek ki, a kolostorok csöndjét és békességét megzavaró áramlatokat sodort ezek lakói közé. A fegyelem, amelyet szent Benedek regulái előírtak, hol itt, hol ott meglazult; pántjai, amelyek Istenhez fűz-

ték a nagy rendalapító fiait, megereszkedtek. A szabályokat betű szerint megtartották, ezek veleje azonban apránként kiaszott a regulából. Húst ezután sem ettek. De a százféle hal, amelynek elkészítésében a kolostorok szakácsai remekeltek, a bőjti étkezést is lakomává avatta. A kámzsa, amelyet a kolostor falai között viseltek, ha nem is anyagban, szabásban a régi egyszerű öltözet volt. Ám ha az apát úrnak dolga akad a világban, apátsága gazdagságának és fényének megfelelően olyan díszes kísérettel s oly pompás lovakon utazott, mint valami fejedelem. A kolostorok templomain a szerzetesek vezetése alatt dolgozó kézművesek, a kőfaragók és festők nem hagytak tenyérnyi parasztot sem. A szenteket, a mindenféle, hol bohókás, hol ijesztő alakokat ábrázoló kőfaragványok, festett képek szinte véges-végig ellepték a falakat, elborították a kolostor keresztfolyósóját, káptalan termét, egyéb csarnokait is.

Miközben a csudavilág cifra formáiban gyönyörködött, nem egy szerzetesnek ajkára fagyott az imádság, szíve Isten iránt hideg maradt, kötelességeiről megfeledkezett, félszemmel a világ felé sandított, végezetül ennek örömeit sem tartotta összeférhetetleneknek a szerzetesi élettel.

A fa azonban, amelyet szent Benedek ültetett, egészséges talajba verte gyökereit. S ha az egész keresztény világ fölött szétágazó galyai közül el is szárad néhány, a lombjuk vesztette elaszott ágak helyett fölös számmal sarjadzottak új hajtások. Jelélül annak, hogy Isten áldása megmaradt a nyugati szerzetesek ősapjának nagy művén. Sőt az egyre megújuló és mind nagyobb szigorúsággal érvényesülő szerzetes élet ragyogása a világi papságra is varázslatos hatással volt. Ez utóbbi körében szent Ágoston szabályait követő kanonok-rendek keletkeztek. A példás élet híre, amelyet az emberek az így támadt új telepekről terjesztettek, a régi kolostorokba is elhatott, gondolkodóba magábaszállásba ejtette ezek lakóit. A régi fegyelem így rendszerint ez utóbbiakban is helyreállt s a szerzetesség története így vált a kolostori életnek szinte szakadatlan megújódásává.

Költni Brunó előkelő lovagi nemzetség sarja, kanonok volt a franciaországi Rheims székesegyházában s az ottani káptalani főiskola tanára. Növendékei nagyrészt a környékbeli hűbéres urak fiai sorából kerültek ki. Ezek között volt Ottó osztiai püspök is, aki 1088—1099 között II. Orbán néven római pápa lett. A rheimsiak 1086-ban Brunót érseküknek akarták megválasztani. Ő azonban otthagytá kanonoki székét is s lemondott a világról. Így tért ki a megtiszteltetés elől, amelyet nem keresett s elfogadni nem akart. Néhány jó barátjával Hugó grenoblei püspökhöz, egykori tanítványához fordult s menedéket kért tőle, hogy ott visszavonulhasson. A megérkezése előtt való éjjelen Hugó püspök azt álmodta, hogy a dauphinéi hegység irdatlan rengetegében jár-kei s egy kiálló szirt fokán pompás templom tárul föl szeme előtt, a távolban pedig hét csillag gyullad ki, mely egyre közeledvén, a templom fölött vesztig marad s tűneményes fénnel ársztja el azt. Ez a jelenés Költni Brunó és hat társának megérkezését jelentette, akik másnap állítottak be hozzá. A püspök rögtön tisztában volt azzal, hogy álma nem lehetett a képzelet üres játéka s Brunót kérésére társaival együtt a rengeteg ama helyére vezette, ahol álmában járt. A járatlan erdőkön, mélységes szakadékokon át csak nagy küzködés és fáradság árán juthattak oda. A jövevények habozás nélkül ott maradtak, faágakból kápolnákat és kunyhókat építettek s egész odaadással istenes elmélkedéseiknek, a békének és a Mindenható szeretetének engedték át magukat. A hegység e fenyvesek tengerétől körülzárt zordon és elhagyatott részének franciául Chartréuse volt a neve, latinul Kartuzium. A társas remeték, akik itt letelepedtek Isten szegényeinek nevezték magukat. Az általuk alapított rend a karthauzi néven vált csakhamar világszerte ismertté.

Brunó kanonok társai közül kettő világi ember s egy olasz volt. A jó barátok arra szövetkeztek, hogy szent Benedek szabályait eredeti szigorúságukban követik, de szerzetesi helyett inkább remete életet élnek. A közös háló és étkező termet mellőzték, e helyett a kolostor

körül mindegyikük külön kunyhóban, cellában lakott. Amire számuk 13-ra növekedett, ennyire szabták meg rendjük többi kolostorai lakóinak számát is. A karthauziak celláikban egymagukban laktak, egyedül ájtatoskodtak, dolgoztak, étkeztek és aludtak. Együttiesen szent misét csak ünnep és vasárnap hallgattak s ilyenkor halat és sajtot is ettek. Máskülönben kizárólag korpakenyér és főzelék volt élelmük. A hegyes vidék terméketlen földjéből csak annyit míveltek meg, amennyi élelmezésükre szükséges volt. Prédikálniok nem volt szabad. Kéziratok, de főleg a Szentírás másolása lett főfoglalkozásuk. Isten igéjét így nem élőszóval, de kezük munkája, írás útján terjesztették.

Amikor Vilmos neversi gróf a karthauzi remeteségről hírt szerzett s a végtelen önmegtagadásban élő szerzeteseket meglátogatta, szíve szegénységükön annyira megindult, hogy értékes ezüstkincset küldött nekik. A karthauziak visszaküldték ezt, de ugyancsak hálálkodtak, amikor erre egy csomó hártýatekerccsel lepte meg őket, amit akkor papiros helyett írásra használtak. A gróftól ajándékba kapott hártýákra írt munkákkal vetették meg a karthauziak könyvtáruk alapját.

A karthauziak rendszabályait csak ötödik priorjuk foglalta írásba s III. Sándor pápa 1176-ban erősítette meg. A rend voltaképen a keleti pusztaság remeteatyáinak életmódját támasztotta föl, társas remeteség alakjában, amely a magános remete életnél, testi és lelki szempontból egyaránt kevésbé veszedelmes volt. Szigorú életmódjuk híre, örökös szótalanságuk, sajátságos köszöntésük, a *Memento mori*, vagyis emlékezzél a halálra, sok kíváncsi embert csalt a dauphinéi hegységbe. Azonban az emberek az önmegtagadásnak e sanyarú példája láttára szívők mélyében megrendülve távoztak el ismét, széjjel vitték a dűrva fehér szőresulába öltözött néma szerzetesek hírét, akikkel a főredelemben csakhamar szent Benedek régi kolostorainak lakói is jónak látták versenyezni.

S idővel férfiak, asszonyok, sőt gyermekek is csapattal kerekedtek föl a kartuziumi vadonba, kérték a

karthauziak épületes példáján felbuzdulva, felvételüket a rendbe. A kolostorok száma azonban kezdetben igen kevés volt. Csak a következő században terjedt el Európaszerte az új rend. Virágzásuk korában a karthauziaknak 171 kolostoruk volt. Ebből három jutott Magyarországra: a látókői és a lechnici a Szepességben s a tárkányi Eger mellett. Az első és a harmadik a protestantizmus terjedése és a török hódoltság korában enyészett el. A lechnici Vörösklastrom a XVII. században a kamaldoliak birtokába került, akiket II. József császár kolostorokat eltörölő rendelete üzött el innen.

A kamaldoliaknak a karthauziakéhoz hasonlóan szigorú rendjét az olasz hercegi családból származott szent Romuald alapította, aki 1018. körül a toszkánai Arezzo közelében, az Appeninek hegyláncának egyik meredek magaslatára vonult remeteségbe. Amikor Maldolo gróf, a vidék földesura tanuja lett szent életmódjának, neki ajándékozta ezt a helyet, a Campo di Maldolót. A pusztaság nevének összevonásából eredt a Kamaldoli név. Szent Romuald 1027-ben 120 éves korában halt meg s rendje, amely a szerzetesi életet a remeteséggel egyesítette, Itáliában csakhamar igen elterjedt. Európa egyéb országaiban azonban a kamaldoliak egyhamar nem otthonosodtak meg. Csak a XVII. század folyamán alapítanak új, vagy népesítenek be régi elhagyott kolostrokat, mint nálunk Lechnicen, Szent Brúnóban főleg a rheimsi kanonoksága idejében az érseki székre került Manasszes léha életmódja érlelte meg a szándékot, hogy a legközelebbi alkalommal visszavonul a világtól. Ez az alkalom akkor, amikor a keresett magány helyett a rheimsziak maguk fölé akarták emelni, meg is jött. Szent Romualdot korának romlottsága s az egyház vigasztalan állapota üzte remeteségbe. Szent Norbert a premontrei rend alapítója 1082-ben a németországi Xantenben született s mint előkelő család ivadéka V. Henrik császár udvari káplánja, később kölni kanonok és több egyházi javadalom birtokosa lőn. A javadalmak halmozását az egyház mindenkor tiltotta, mert kapzsiságból ered s vagy zsugoriságra vagy pazarló világi életmódra vezet.

A daliás termetű szent Norbert is az akkori léha világiak módjára élt, miglen 1114-ben lovaglás közben közvetlenül mellette villám sújtott le. A fiatal kanonok az ég intésének vette ezt, magába szállt. Innentől fogva példás életet élt s kanonok társait is ilyenre akarta rábíni.

A püspökök a legrégibb időktől fogva az alájuk rendelt papok egy részéből tanácsot, presbitériumot alakítottak. Ennek tagjai ünnepélyes istentisztelet alkalmával a püspöknek segédkeztek. Máskülönben az egyház-megye kormányzásában tanácsadói és munkatársai voltak. A presbitérium régen az apostolok közös asztalának példájára közösen étkezett, együtt lakott s ájtatosságait a püspökkel együtt végezte. Szent Őzséb vercellei († 371.), majd szent Ágoston hippói püspök († 430.) presbitériumuknak kolostori szervezetet adtak s ez a példa csakhamar mindenfelé elterjedt a keresztény egyházban. A presbitérium tagjainak életmódját a zsinati határozatok (kanonok) és szent Benedek szabályai alapján szent Chrodegang metzi püspök szabályozta. Minthogy a tagok gyűléseik alkalmával mindenkor a szabályzat egy-egy fejezetének, kapitulumának, felolvasását hallgatták meg, testületük a kapitulum, káptalan nevét nyerte. S minthogy zsinati határozatok, kanonok szabályozták éltmódjukat, kanonikusoknak magyarán kanonokoknak nevezték el őket.

A kanonokokat a szegénységi fogadalom nem kötelezte s néhol a káptalanok már a IX. században elkülönítették a káptalan javadalmait a püspök vagyonától, megszűntették a közös életmódot s bár egymás közelében, de külön házakban laktak és gyűléseiken kívül csak a napi zsolozsmák közös elvégzésére jöttek össze. A XI. század derekán szent Chrodegang szabályait már mindenfelé mellőzték. Akik a kanonokok közül a közös élet hívei voltak, azok kiváltak a káptalanból s szent Ágoston szabályai alapján szerzetesrenddé alakultak át. Ilyen kanonokrendek Nyugat-Európa számos egyházmegyében keletkeztek, anélkül, hogy egymással összeköttetésben állottak volna. Az utolsó kísérlet a székesegyházi káptalanok régi szervezetének visszaállítására a szent Norberté volt, aki az emlé-

kezetes villámcsapás után pappá szenteltette föl magát és Xantenben, szülővárosának kanonokjai között keresett elsőbben híveket tervének. Azonban ezek a nagyrészt elvilágiasodott urak kinevették. Sőt a fiatalabbak ellenségeskedést szítottak ellene s bérélt emberekkel üldöztették. Szent Norbert erre vándorbottal kezében bejárta az országot s prédikálással igyekezett tervének híveket szerezni. Beszéde ékes volt s szívet-lelket megragadó hévvel teli és oly világos, hogy urak, pórok egyaránt megértették. Többnyire kora laza erkölcei ellen prédikált, amiért sokan lázítónak híresztelték el. A jobb érzésűek azonban láng-lelkű apostolnak tartották s amikor híre Rómaig eljutott, a pápa is fölhatalmazta, hogy szabadon hirdesse tanítását a káptalanok újjászervezéséről és a keresztény hit igazságairól. Amikor a kanonokokat sehol sem tudta megnyerni eszméinek, szent Norbert lemondott élete főcéljáról s Laon püspökéhez fordult, hogy ennek egyházmegyéjében keressen valahol hozzáférhetetlen vidéket, ahol egyházi méltóságáról lemondva szerzetesi életet folytathat. A püspök egy vad és elhagyatott erdős völgyet, Prémontrét engedett át neki. Ide vonult 1120-ban szent Norbert néhány hívével, itt építette föl kolostorát, mely a völgyről premontréinek elnevezett rend főkolostora lett. A premontréiek szabályai szent Ágoston iratai és Chrodegang szabályzata alapján készültek s a lekipásztorkodást és a prédikációt szintén a rend feladatai közé sorozták. A kanonoki és a szerzetesi intézmény egyesítése nyilvánul a rend szervezetében, amelynek életmódja eredetileg igen szigorú volt.

6 A premontréi rendet II. Honoriusz pápa 1126-ban erősítette meg s a szintén fehér ruhát viselő szerzetesek csakhamar egész Európában elterjedtek. Magyarországon II. István király telepítette le őket 1130-ban Nagyvárád mellett. Szent Norbert nőket is befogadott rendjébe s az apáca kolostorokban lakó szerzetesnők száma 1138 táján már közel 10 ezer volt.

Mint az egyház harcos tagjai a premontréiek a tan-chelizmusnak nevezett eretnekség kitérősekor léptek föl először. A jámbor nép hiszékenységet, régen ép úgy mint

ma, önző emberek mindenkor tudták a maguk nemtelen céljaira kihasználni. Tanchelin, egy elvetemült, aljas ember, a Zélandi szigeteken Németalföldön lépett föl, mint próféta. Vallásos rajongást szított a tömegben; különösen a nők fejét csavarta el, akiket aztán rendre nemtelen vágyainak áldozott föl. Amikor látta, hogy a jámbor nép kötélnek áll, Krisztusként ünnepelte magát. Köln vidékén egy templomból kihozatta szűz Mária szobrát s kézfogással eljegyezte a boldogságos Szűzet. Az elvakított emberek erre minden pénzüket lábaihoz hordták nászajándéknak. A világi papok, a hatóság tehetetlen volt az egyre szélesebb körben elharapózó örülettel szemben. Végezetül a cambrayi püspök szent Norbertet és rendjét szólította föl, hogy az iszonyatos eretnokség ellen küzdjön. A fehér szerzetesek és szent Norbert szelid megjelenésével, alázatos viselkedésével, a meggyőződés tüzétől izzó, útra-terelt, rajongásból a legocsmányabb bűnök fertőjébe sodort embereket. A megtévesztett nép sirva borult a prémontreiek lábaihoz, bűnbocsánatot tartott s észre térve visszatért a becsületes életmódhoz.

Amikor egyszer szent Norbertnek ismét Németországban akadt dolga, ép olyankor vetődött Speyerbe, amikor ott II. Lothar császár birodalmi gyűlést tartott. A német fejedelmek tudomást szereztek erről s arra szólították föl a szent hírében álló rendalapítót, hogy prédikáljon a gyűlés előtt. Szent Norbert ékes beszédje annyira elragadta Németország rendjeit, hogy a császár a pápai követ hozzájárulásával legott magdeburgi érseknek választotta meg. A szent erős kézzel fogott hozzá a züllésnek indult érsekség rendezéséhez. Gonosz emberek ezért ismétellen gyilkos szándékkal támadtak rá. Szent Norbert fölényes derűvel arcán szállt szembe ellenségeivel, törhetetlen akaratával végezetül mégis csak rendbe hozta az érsekség fonák irányba tévedt dolgait s 1134-ben június 6-án Magdeburgban csöndesen elhunyt.

A fehér szerzetesek befolyása a keresztény hivek iránymutatásában, a világ megjavításában, a fekete ruhát viselő

bencésekével szemben az egyháznak a világi hatalom túlkapásaival folytatott küzdelmének vége felé egyre nő. Clugny, ahonnan az idők folyamán elernyedtt szerzetesi élet szabályozása először indult ki, még tartja magát. A kötelékébe tartozó egyéb kolostorok közül azonban a XI. század végi forrongás közepette nem egy helyen lazul meg a fegyelem. Ebben az időben a burgundiai Molesmes bencés apátsága gazdagságánál, a kolostorában lakó szerzetesek műveltségénél fogva egyike volt Nyugat-Európa leghíresebb apátságainak. A rendtagok egy része azonban nagyon is elvilágiasodott s életmódjában a szent Benedektől előírtnál nagyobb szabadságot követelt. A szerzetesek egy másik része nem sokat törődött e forrongással s úgy végezte napi dolgait, mint azelőtt s amennyire tőle telt. Róbert apát és két kiváló rendtársa azonban, Alberik és István, a világ felé sanditókat visszaakarta terelni a szerzetesi élet igaz útjára. Amikor ezért az apátságban áldatlan háborúság támadt, Róbert s a hozzápártolt húsz szerzetes végezetül egy szép napon elbujdosott a kolostorból.

A huszonegy tagú társaság a Feneketlen folyó (Sansfonds) partján vándorolt tovább s a Cistercium nevű völgyben (Cisteaux) állapotodott meg. A részben erdővel, részben sással és náddal elborított vidék ura, Odo burgundi herceg készségesen engedte meg, hogy letelepedjenek birtokai ama részén, amelynek addig soha semmi hasznát nem látta, sőt követ és fát is adott nekik, amire a molesmei kiváló szerzetesek Gualter chaloni püspök engedélyével hamarosan fölépítették fából összerótt kolostorukat és kápolnájukat s ezt 1098 március 21-én, szent Benedek napján szűz Mária tiszteletére fölavatták. Gualter püspök Róbertet állította a ciszterciumi új telep élére. A fényes multú cisztercitarend története ezzel kezdődött. A kezdet iszonyú forrongások idejével esett egybe. A pápaság és a császárság között ismét kiújult a harc. Egymásután négy pápa keres, mint száműzött, Franciaországban, mendéket. A kegyetlen V. Henrik rátámad II. Paszkál pápára, láncra vereti s így erőszakolja ki tőle egy időre az investitúrához vélt jogát. A világi tár-

sadalom szintén ezidő tájban szakad két egymástól élesen elkülönített osztályra. Az egyik hegyek ormán, erős várakban tanyázik s vitézi tornákban, véres harcokban, erőszakoskodásban leli örömét. A másik osztály leromlott nyájaival a völgyek ölén, mocsarak és ingoványok között tengődik, kezdetleges szerszámokkal a földet túrja és súlyos adók terhe alatt nyög. Ennek az iszonyú ellentétnek a kiegyenlítését tűzték ki egyik főcéljuknak a ciszterciumi völgyben alakított szerteszrend tagjai, akiket ép azért Európa első keresztény szociálistáinak nevezhetünk. A földmivelés a fejedelmek és a várurak hol egymással, hol egymás ellen folytatott, hol ismét az egyház leigázására törő háborúskodása közben hanyatlásnak indult, sőt teljességgel lenézett foglalkozássá vált. Aki erőt érzett karjaiban, valamelyik várúr csatlósának csapott föl s a hadi zsákmányból, az ököljog révén sanyargatott szomszédai vagy a földhöz ragadt nép adójából akart könnyű szerrel megélni. A ciszterciták erős kézzel nyúlnak be ebbe a kavarodásba. Példájukkal, önmegtartózkodásukkal meghódítják a fejedelmeket, a nagyurakat s akik szívük mélyében megrendülve soraik közé állnak, azok vállaira rendjük fehér ruháját és fekete skapulá-róját teszik s földmiveléssel, pásztorkodással foglalkoztatják őket. A földmivelés és a gazdálkodásinnentől fogva a világi urak körében sem megvetett foglalkozás többé. A lovagi élet túlzásait nagyrészt szintén a ciszterciták terelték helyes mederbe. Az arabokkal küzdő spanyol és portugáliai lovagrendeket ők szervezték.

A már régebben keletkezett templomosok tőlük, heylesebben legkiválóbb rendtagjuktól, szent Bernáttól kértek új szabályokat. A cisztercita rend szabályait Róbert apát második utóda, az angol eredetű István apát foglalta írásba s II. Paszkál pápa 1110-ban erősítette meg. Ezek a szabályok jelentéktelen külsőségektől eltekintve szent Benedek reguláit követik nyomon. A ciszterciumi kolostor első tagjainak élete ugyancsak küzdelmes volt az irtatlan vadonban, ahol «a fák és a túskebokrok rengetegében ember lába nyomát még nem hagyta s csak vadak tanyáztak. Az erdőktől körülzárt mocsaras vidéken szanaszékkel

folydogáltak a vadvizek s már ezek levezetése is emberfölötti munkának látszott. Róbert apát és társai azonban nem csüggedtek el s verejtékezve hódították meg a földet, hogy termővé tegyék. Mérhetetlenül fáradságos küzdelmeik híre a molesmei kolostorba is elhatolt s ezek lakói szívük mélyében megrendülve javulást fogadtak s visszahívták Róbert apátot. Amikor pedig a szent életű szerzetes vonakodott visszatérni, II. Orbán pápa közbenjárásához fordultak, hogy az engedelmesség nevében bírja rá erre apátjukat. Róbert engedelmeskedett s miután másfél évig állott az új monostor élén, visszatért Molesmebe, jó útra terelte ennek ingadozó lakóit s 1110 április 17-én szent hírében halt meg. 1122-ben az egyház is szentté avatta. Ciszterciumban Róbert apát helyére Alberik szerzetes került s a rendtagok vezetése alatt fáradhatatlanul törték a földet tovább, végezték a mindennapos zsolózmázást, küzdöttek és nélkülöztek. A vadon vidéken alapított monostornak ugyanis semmi jövedelme sem volt. A tizedekről, amelyek a bencésklasztromokat gazdagították, a ciszterciek eleve lemondtak. A nagy szigorúság, amelyben az első ciszterciták, mint valamikor a pusztaságban a szerzetesek keleti ősei éltek, a környéken nagy tiszteletet szerzett nekik. Ám a zordon vidék senkit sem vonzott a gerendákból összetákolt klastromba. A Molesméből jött rendtagok egymásután meghaltak; 1109-ben Alberik apát is elhunyt, akit később szentté avatott az egyház. Az angol származású Harding István, aki utódja lett, nem sok reménységgel vette át az egyre kisebb számra olvadó szerzetesek vezetését s már-már elcsüggedt az alig 14 éves rend jövője miatt. Naphosszat imádkozva kérte Isten segítségét. S 1112. tavaszán aztán váratlanul egy harminc főnyi csapat tűnt föl az erdő szélén, igyekezett a kolostor felé. Alig hogy oda értek, a kapús testvér lelkendezve sietett az apáthoz, jelentette, hogy a fiatal lovagok őt keresik. István apát, mint az ég küldötteit, úgy fogadta a jövevényeket. Ezek vezetője szent Bernát volt, aki csakhamar az új rend és az egyház, de általában a XII. század legdicsőbb, leginkább kimagasló hőse lett.

Szent Bernát, aki ama tavaszi estén öt testvérével és többi társaival a ciszterciumi monostorba bekopogtatott, 1090. végén a Dijon közelébe eső Fontaines (Fontén) faluban, ennek dombtetején épült udvarházában született. Apja, Tecelin lovag, a burgundi herceg hűbérese volt s arról híres, hogy kardját csak az igazság és jog védelmére forgatta. Ura udvarában tekintélyes szerepet töltött be, az igazság útjáról azonban a herceg kedvéért sem tért le, amint ennek az autuni püspök ellen folytatott pörében is bizonyosságát adta. Még igazabb, ájtatosabb és nemesebb volt szent Bernát anyja Aleth, Bernát montbardi grófnak leánya, aki 15 éves korában ment férjhez s hat fiúval és egy leánnyal ajándékozta meg urát. Fiai és végezetül özvegyen maradt ura is, mind szerzetesek, leánya apáca lett. A fiatal asszonyt férje iránt tanusított példás engedelmességéről ismerték a vidéken. Szívvel-lélekkel családjának élt, de a szegényekről sem feledkezett meg s az irtalmasság cslekedeteit velük szemben sohasem bízta cselédjére. A nagy ivások, kockajáték, a lantosok és egyéb komédiások szereplése, amivel akkor a lovagi rendűek idejük jórészét eltöltötték, a fontainesi udvarházban ismeretlen maradt. Ennek szinte kolostori tisztaságú levegőjét csak az Isten félelmében nagy gonddal nevelt gyermekek vidám hangja töltötte be s a ragyogóan tiszta családi élet derűje. Bernát Aleth asszonynak harmadik gyermeke volt s mielőtt megszületett a fiatal anya álmában kis kutya alakjában látta eljövendő fiát, aki hangos ugatással adott jelt magáról. A megriadt úrnőnek egy a vidéken élő szentéletű remete így magyarázta meg sajátságos álmát: «Születendő fiad az Úr házának gondos őre lesz és hatalmasan fogja hallatni szavát az egyház ellenségeivel szemben. Jeles szónok lesz, nyelvén gyógyító irral s beteg szíveket fog orvosolni ezzel.» Első két fiát, Guidót és Gellértet apjuk vitézeknek szánta. A harmadikat azonban születése után Aleth két kezével a magasba emelte és Istennek ajánlotta föl. Amire nagyobb lett, szülei Bernátot is a chatilloni káptalan iskolájába adták s minthogy ebben a városban szintén volt házuk, Aleth unszolására az egész család a tanítás idejére odaköl-

tözött. A szíve minden érzésével, lelke minden gondolatával gyermekeinek élő anyja nagy gyönyörűséggel volt tanúja harmadik fia fejlődésének, akiben az ő vonásai s az ő jellege tükröződött. Szent Bernát fiatal korában a «világi dolgokban nagyon ügyefogyott volt; szerette a magányt, irtózott a szerepléstől s lelki elmélyedése már akkor is szinte csodálatos volt.» Egyébként mindig engedelmes fiú maradt s mindenkivel szemben kedvesen és barátságosan viselkedett. Az utcán alig látták az emberek. Legszívesebben otthon ült. A hiábavaló fecsegéstől irtózott. Annál szívesebben merült el az Istennel társalgásba vagyis sokat imádkozott s végtelenül szemérmetes volt. Chatilloni iskoláztatása első évében történt, hogy amikor a család otthonában karácsonykor az éjféli misére hívó harangszóra várakozott, a kis Bernát a neki szokatlan virrasztás közben elaludt. Lelke álmában visszaszállt rég letűnt időkhöz, Betlehembe s tanúja volt Jézus születésének, aki végtelenül kedves mosollyal arcán fordult hozzá. A karácsonyi harangok zúgása ébresztette föl a gyermekifjút álmából; anyja akkori szokás szerint kanonoki ruhába öltöztette s a többiekkel együtt a templomba vezette. Szent Bernát lelkéből ennek a karácsony éjnek emléke soha sem szállt el. Máriának, Isten Anyjának azóta legbuzgóbb tisztelője lett. A szeretetet a szent Szűz iránt Aleth is élesztette szívében, akinek példájára szent Bernát már gyermekkorában a szegények felé szintén irgalmas szívvel fordult s ajándékait mind közöttük osztotta szét, még pedig titokban, úgy hogy erről anyja sem szerzett tudomást.

Tecelin lovag sokkal jobban volt elfoglalva a maga hirtokának és hűbérurának, a burgundi hercegnek dolgaival, semhogy nagyobb figyelmet szentelhetett volna gyermekei nevelésének. Hatása rájuk inkább jó hírnél, minden felé dicsért vitézi erényeinél fogva volt nagy. A kanonokok azonban a chatilloni iskolában meg voltak elégedve fiai szorgalmával, de különösen Bernáttal, aki csakhamar mestereinek büszkesége, anyjának szemefénye lett. Isten szolgálatában, tanulásban, övéi szeretetétől övezve a fiatal Bernát évei derűsen teltek el. Az első csapás 17 éves korá-

ban éri szívét. Édesanyja, aki még alig volt 38 éves, 1107-ben, szeptember hó 1-én rövid betegség után meghalt. A család az iskolai szünet idejét Fontainesben töltötte el, ahol szent Ambrozianus, a községbeli templom védőszentjének napját mindenkor nagy fénnel ülték meg. A búcsura sereglő papok és egyéb úri nép Tecelin udvarházának vendégei voltak ilyenkor. Aleth, bár közel érezte végét, aznap is ebédre hívta meg a vendégeket, de maga már nem ültetett az asztalfőn. A szentmise után megáldozott s fölvette az utolsókenet szentségét. Ebéd közben magához hívatta Guidót, legidősebb fiát s meghagyta neki, hogy asztalbonthatás után szobájába hívja a vendégül látott papokat, hadd mondják el vele együtt a haldoklók imáit. Így lett. S miközben a Mindenszentek litániáját mormogták, Aleth keresztvetés közben csöndesen kilehelte lelkét, miközben éppen ezt a könyörgést mondták: A te szenvedésed és halálod által, Uram, szabadítsd meg őt!

Dijonban s a bencések apátjának kérésére a Szent Benignusz-templom kriptájában temették el, ahol a kolostornak szentek hírében elhalt tagjai nyugodtak. 1250-ben tetemét IV. Ince pápa engedelmével a clairvauxi cisztercita templomba vitték át s a franciák, bár az egyház ünnepélyesen nem avatta azzá, sokáig szentként tisztelték.

Aleth meghalt, de szelleme gyermekeiben, különösen azonban szent Bernátban tovább élt. A szent 20 éves koráig folytatta Chatillonban tanulmányait. Életének pályája ekkor került keresztútra. Választania kellett a világ és Isten között, ami nem ment a szív minden háborgása nélkül. A világ ugyancsak mohón nyult a daliás ifjú után, hogy szolgálataiért muló dicsőséggel fizessen neki. Barátai, rokon és ismerős ifjú leventék körében szintén nem egy veszedelem fenyegette. S aki megóvta volna ettől, Aleth a dijoni kriptában aludta a halottak álmát.

Bernát az őt környékező veszedelmek sejtelme nélkül merült el a korabeli vitézek szórakozásaiba, szágúidozott be társaival lóháton mesze vidéket, várról-varra vendégeskedve. Daliás aiakjával, vállára leomló szőke hajával, rendkívül kifejező sötétkék szemével, nőiesen

fehér arcával, de legkivált szellemességével és ékes beszédjével csakhamar ő lett a társaság hőse, de különösen az asszonyok kedvence. Kalandozásai közben, amikor egyszer társaival egy fiatal özvegy várába tértek, az asszony éjnek idején Bernát szobájába lopózott s ő csak úgy tudott megszabadulni a kísértéstől, hogy lármát csapott a csendes éjszakában, mintha rablók törtek volna szobájába. A fiatal asszony megszeppenülten sietett vissza hálójába s nem is mutatkozott többé vendégei előtt, akik távozásuk után ugyancsak csipkedték hallgatag társukat rablókkal való kalandja s ijedős természete miatt. S a burgundiai anyák szintén kivetették rá hálójukat, hogy leányaik közül valamelyikkel összeházasítsák. Bernát bele is szeretett egy fiatal előkelő leányba; de amikor ennek szépsége úgy lenyűgözte szívét, hogy egyébbel már nem is gondolt e világon, megijedt az egész valóján úrrá váló szenvedélytől s egy tóba ugrott, hogy ennek hideg vizében hűtse le vérének izzó lobogását. S ezzel kapcsolatban ismét eszébe jutott anyja, akinek emléke már-már elmosódott lelkében s Aleth óhaja, aki papnak szánta. Bernát apránként visszahúzódott a világtól, kerülte testvérei, barátai víg társaságát s rögtön arra gondolt, hogy a zordonságáról híressé vált Cisterciumba vonul és ennek kolostorába véteti föl magát. Tervébe csak anyja öccsét, Gaudrik vitézt avatta be, aki nemcsak hogy le nem beszélte erről, de nővére szent életére gondolva, csakhamar maga is hasonló tervek szövögetésébe fogott. Testvérei hamar észrevették e változást Bernát viselkedésében s amikor megtudták mit forral, kötelességüknek tartották, hogy lebeszéljék a szerzetesi életéről. Végezetül édesanyjuk szellemére hivatkozva akarták szándékától eltántorítani, de éppen ezzel erősítették meg ebben. Szent Bernát egy ideig azonban még habozott; de nem azért, mintha félt volna a cisterciek életmódjának zordonságától, hanem mert barátait és testvéreit is meg akarta nyerni ennek.

Közben 1111. nyár utóján háború tört ki s Tecelin vitéz Gaudrik sógorával s Guido, Gellért és András fiaival a burgundi herceg zászlaja alatt szintén táborba szál-

lott. Bernát otthon maradt. Tovább érlette lelkében tervét. Egy útszéli kápolnához szokott volt kilovagolni s ebben imádkozott térdreborulva; kérte Istent, oszlassa el kétségeit, erősítse meg szándékában, segítse elő terveit, hogy legkedvesebb embereit is az ő szolgálatának nyerve meg. S egy szép őszi napon Gaudrik lovag üget haza egymagában a Fontainesen át vezető úton. A derék vitéz, Grancey várának ostroma közben hirtelenül ott hagyta a burgundi herceg táborát. Tecelin fiai sejtik, hogy honnan fúj a szél s már már szintén hazasietnek, hogy Bernát és Gaudrik kolostorba lépését megakadályozzák. Ekkor azonban maga Bernát jelenik meg a táborban. Engedelmet kér apjától, hogy Cisterciumba mehessen. Az öreg vitéz jól ismerte Aleth legkedvesebb fiát. Nem ellenkezik. Bernát azonban mégsem indul rögtön útnak. Gaudrikot már megnyerte társának s még a táborban testvéreit kezdi ostromolni. Öccse Bertalan rögtön fölcsap követőjének. Másik öccse András, aki már nemcsak szórakozásból időzik a táborban, ellenáll. Csak amire bátyja anyjuk emlékét idézi föl, hajtja meg fejét, de kiköti, hogy csak akkor lép a kolostorba, ha a többi testvérek is követik. András nem igen bízott ebben. Nivárd öccse még gyermek, Guido bátyja meg nős ember és két kis gyermek atyja volt. Szent Bernát azonban nem riadt vissza a nehézségektől. Ékesszólásával és Aleth nevével ajkán Guidót is, ennek nejét is megnyeri tervének, akinek beleegyezése nélkül a vitéz nem lehetett volna szerzetes. Az asszony eleinte nem akart lemondani férjéről, csak amikor erre hirtelen súlyos betegségbe esett, hivatta magához Bernátot, kérte, hogy imádkozzék érte s egyezett bele ura távozásába, aki lemondott rangjáról, birtokáról és öccse után indult. Guido felesége, fölépülése után, két kis leányával együtt kolostorba vonult és idővel a julianumi kolostor fejedelemasszonya lett. Bernát másik bátyja Gellért, izigvérig katona, rakoncátlan és nyers ember volt. Hallani sem akart öccse szándékáról. «Egy lándzsa fog utat nyitni szivedhez az üdvösség bölcs gondolatának» — jövendölte meg neki ekkor szent Bernát, miközben újját Gellért olda-

lához illesztette. S 15 nap múlva, Grancey várának hiábavaló megrohanása közben Gellért lándzsától megsebesülten az ellenség hatalmába került. «Szerzetes vagyok, cisztercita szerzetes!» — kiáltotta, amikor a várbeliek körülfogták. Mindazonáltal börtönbe került s amikor onnan sebéből ki-gyógyultan megszabadult, vonakodás nélkül követte öccsét.

Szent Bernát fiatal korában habozó és tétovázó természet volt, de azon felül jóbarátait is mind meg akarta nyerni a szerzetesi életnek. Testvérei megnyerése után sem költözött rögtön Ciszterciumba, még hat hónapig Chatillonban marad, miközben velük új hivatására készült s ellenállhatatlan ékesszólásával oly sikerrel szerzett tervének új híveket, hogy a vidék lovagi családainak végezetül szinte réme lett. «Az anyák elrejtették előle fiaikat, a nők férjüket, a jóbarátok barátaikat óvták tőle. Akkora hatalom nyilatkozott meg szavaiban, hogy nem akadt ember, aki ellenállhatott volna ezek varázsának». S a testvéreken és Gaudrik nagybátyján kívül szent Bernáthoz pártolt Milo, Aleth másik testvére, aki később gróf letére mint egyszerű munkás-testvér szerepel a ciszterciták irataiban. Hozzá szegődött Róbert, szent Bernát édesanyja húgának fia s egy másik rokon Gottfrid, a későbbi langresi püspök, továbbá iskolatársa, a már fényes egyházi állásba került Hugó, aki később auxerre-i püspök lett. Amire a chatilloni házban gyülekező társaság 30 főre nőtt s leszámolt világi dolgaival, vagyona hovafordításával, útra keltek. Dijonon át Fontainesnek kerültek, ahol a testvérek elbúcsúztak Tecelin vitéztől, Nivárd öccsüktől és nővérüktől, Humbelinától.

Az öreg lovag megkeményítette szívét s szemepillája sem rebbent meg, amikor daliás fiai, áldását kérve, sorra elébe álltak. Ám bizonyára elszoruló szívvel nézett utánuk a dombrói, amelyen udvarháza állott, amikor a társaság az országúton csöndesen, méltóságteljesen, gyalogszerrel továbbment. Csak az vigasztalta, hogy felejtethetlen feleségének, Alethnek szelleme lebeg a távozók fölött, amelyet élte alkonyán, amikor legkisebb fia is szerzetes lett s lánya már férjhez ment, ő is követett.

Tecelin vitéz, miután fölvette a ciszterciták fehér köntösét, kevéssel azután, mint szerzetes halt meg. Legkisebb fia, Nivárd, 16 éves korában lépett a rendbe. Leánya Humberlina idővel apáca lett. A Tecelin-lány azonban előbb férjhez ment, egy burgundi vitéz vette el s mint-hogy családja vagyonát mind ő örökölte, ugyancsak gazdag világi dáma volt. A fény és a pompa közepette, amelyben élt, szerzelessé lett testvérei nem igen jutottak eszébe. Egyszer mégis meglátogatta őket a kolostorban. Tarka bizánci selyembe öltözve, nagy fénnel és díszes kísérettel kopogtatott be. A cisztercita kolostorok küszöbét nő nem léphette át s az asszony testvére, András, aki ennek őrzésében volt soros, riadtan csapta be a kaput az előkelő dáma előtt s szalad szent Bernáthoz annak a hírével, hogy mily pompás ruhában és mekkora kísérettel jött el nővérük látogatásukra. A szent azt üzenté ki, hogy nem akarja látni. András testvér a maga részéről néminemű korholásokkal toldotta meg bátyja rövid üzenetét. Humbelina elpirult, majd elgondolkozott, végül zokogás tört ki szívéből. Sírva kérte Andrást, menjen vissza Bernáthoz s ha bűnös asszony is, kérje, ne taszítsa el oly ridegen magától, annál kevésbbé, mert már megbánta léha életmódját s kész engedelmeskedni, bármit parancsolnak neki fivéréi. Erre szent Bernát testvéreivel együtt kijött a kolostorból. Lélektől sugárzó arccal magyarázta meg húgának, hogy milyen életmód illik Aleth lányához. Eltiltotta a fényűzéstől, a haszontalan időtöltéstől, világias kedvteléseitől. A beszéd kemény volt, de hangja szeretettől izzott. Szent Bernát átszellemült arca is nagy hatással volt az asszonyra. Humbelina visszatért férjéhez, letett eddigi életmódjáról. Alig két év múlva, ura beleegyezésével, apáca lett.

Szent Bernát ekkor már klérvoi apát volt s nővére látogatása is ott történt. Ciszterciumban mind ő, mind társai négy napig a szerzetesek vendégei voltak. Csak amikor állhatatosak maradtak szándékukban, hogy a rend tagjai akarnak lenni, vették föl őket a noviciatusba. Ennek ideje szent Benedek regulái szerint a cisztercitáknál is egy év volt. A vitézi rendű férfiak világi ruhájukat visel-

ték, de ép úgy éltek mint a szerzetesek s ezek zsolozsmáin és az istenitiszteleten mindig pontosan megjelentek. A legbuzgóbb novicius közöttük természetesen vezérük, szent Bernát lett. Még a ciszterciták életmódját sem tartotta elég szigorúnak. A szerzetesek étele naponként egy font kenyér és két tányér főzelék volt. Bernát sohasem ette meg a maga részét egészen. Még annyit sem evett, ami ereje és egészsége fenntartásához feltétlenül szükséges volt. Így akarta szívét fölvértezni a kísértések ellen, amelyek a kolostorban is elsuhantak feje fölött s szorongásba ejtették lelkét. A végtelen nélkülözés, ebben való túlbuzgósága meg is boszulta magát rajta. Még próbaévének lepergése előtt súlyos gyomorhajt kapott s ez haláláig gyakran kínoztta. Az alvásról szintén azt tartotta, amit az evésről, hogy aki Isten szolgájának készül, az minél kevesebbet vegye ki ebből részét. A szerzeteseknek megszabott hatórai alvást megkurtította. Idővel a megszokás révén annyira vitte, hogy az éjszaka jórészét istenes elmélkedések közben virrasztotta át. Ezekbe különben reggeltől estig is annyira elmélyedt, hogy még azt sem vette észre, ami naphosszat környékezte. A noviciátus végén még azt sem tudta, boltozatos vagy lapos mennyezetű-e a terem, ahol társaival aludt. Ép úgy volt a templom szentélyének ablakaival, ahol naponként zsolozsmáztak s ugyancsak csodálkozott azon, amikor szóbeszéd közben azt hallotta, hogy a szentélyben három és nem egy ablak van, mint ahogy ő gondolta. A hiábavaló beszédnek különben esküdt ellensége volt; különösen azóta, hogy rájött, mint szórják szét lelke gondolatait a kolostorba látogatók szavaikkal. S amikor egyszer ismét látogatók keresték, kóccal tömte be fülét és kámzsáját fejére húzva ment a lokutoriumba, a kolostor fogadószobájába. Vendégei egy álló óráig nem tágitottak mellőle s egymással versenyezve igyekeztek arra, hogy jól tartsák beszédjükkal, amiből azonban ő egy szót sem értett meg. Ő maga csak akkor szólalt meg, amire búcsúzni kezdtek. S alig pár szónyi buzdítás után a templomba sietett, boldogan, hogy ezzel a jámbor, csellel megmenekedett a hiú beszélgetéstől.

A rend törvényei a cisztercitákra kézimunkát is szabtak; még pedig legfőképen a föld művelésére serkentették őket. A sok koplalástól szent Bernát igen elgyengült. Ásó, kapa, sarló sem tapadt jól ilyesmihez nem szokott kezéhez. A szent ügyetlenségét buzgósággal pótolta s mert gyöngesége miatt apátja csak könnyebb munkát bízott rá, annál boldogabbnak érezte magát, minél hitványabb volt ez. Edényeket mosogatott a konyhában, fát aprított s vitt a tűzhelyhez, tavasszal és ősszel a kertben dolgozott ásóval, vagy gyömolcsöt szedett. Aratás idején szomorúan nézte társait, akik verejtékezve, de derűs arccal vágták a rendeket. Végtelenül fájt szívének, hogy nem dolgozhattott versenyt velük. Amikor egyszer mégis sarló után nyult és ez kaszálás közben kirepült gyöngé kezéből, sirva fakadt ügyetlensége miatt, majd térdre borulva kérte Istent, adjon neki erőt a gabona learatásához. Könyörgését meghallgatta a Mindenható s azóta úgy vágta a rendet, mint társai sem különben.

A mezei munkán kívül, amelyben a mind nagyobb számmal hozzájuk szegődő világi testvérek osztozkodtak velük, a rend szabályai szerint a szerzeteseket a szellemi munka is kötelezte. Szent Bernát legszívesebben a Szentírással foglalkozott. Ennek olvasásába és a tanításáról való elmélkedésekbe merült el a leggyakrabban akkor is, ha a mezőn, vagy az erdőben járt. Istenes tudományára így tett szert s azért mondogatta nem egyszer, hogy a tölgyek és a bükkfák voltak mesterei. A természet eleven-sége azonban nem egyszer terelte el gondolatait céljáról, Istenről. Ilyenkor ezel biztatta magát: «Bernát, mire jöttél ide?» S lelke ismét elmerült a szívét magukkal ragadó elmélkedések árjába.

A vitézi eredetű novicius és társai s a régebben ideköltözött szerzetesek buzgóságáról, a monostort környező vadont pompás kertté, viruló mezökké varázsló csodás munkájukról végezetül a vidék is tudomást szerzett. S az önmegetagadás fenséges példái egyre több követőt vonzottak Ciszterciumba, különösen azután, hogy szent Bernátot és társait a becsülettel kiállott próbaév leteltével, a

szent Benedektől átvett szabályok szerint, szerzetessé avatták. Ez 1113 tavaszán történt, Szent Bernát ekkor lépett 24. évébe. A következő évben papnak szentelték föl. A ciszterciumi monostor akkorára már szűknek bizonyult a falai közé kíváncsozó noviciusok és más rendekből átlépett szerzetesek számára s mint egy méhkas, egyre több rajt bocsátott ki magából. Ezek aztán új kolostorokat alapítottak, új pusztaságokat hódítottak meg a földművelésnek s egyre nagyobb területeket varázsoltak tej-jel-mézzel folyó Kánaánná, paradicsomkertté, oly vidéken is, ahol a mocsarak és irdatlan erdők miatt az inség szinte állandó vendég volt.

Az első raj Bertrand szerzetes vezetése alatt 1113-ban Ciszterciumtól délre egy folyó mindkét partján elterülő vadon erdőbe vonult s az Erősség (La Forté) nevű monostort alapította. Egy másik raj 1114-ben Pontignyt alapította az auxerre-i egyházmegyében. A következő évben Hugó champagnei gróf a Langres és Troyes városoktól északra elterülő műveletlen birtokát ajánlotta föl a cisztercitáknak s az itteni kolostor alapítója az alig 25 éves szent Bernát lett.

1115 nyarának elején egy nap szokatlan időben kondult meg a ciszterciumi monostor zsolozsmára hívó kis harangja. Amire a szerzetesek a szentélyben összegyűltek, István tizenkettőt kijelöl közülök s tizenharmadiknak szent Bernátot állítja élükre. Majd Zakariás dicsőítő énekének elhangzása közben nagy fakesztet nyujt át neki, jeléül annak, hogy kijelölt társaival, mint ezek apátja, új otthon keresésére induljon. A 12 között ott volt Bernát négy testvére is. A távozók átveszik az alapítandó monostor templomába szánt szent edényeket, az ereklyéket, könyveket és egyéb szükséges s a vadonban be nem szerezhető holmit. Az apát megáldja őket s a kis csapat erre könnyeket hullatva, kivonul a szívéhez nőtt épületből, ahol megtalálta Istent. Gyalogszerrel Fontaines-en és Chatillon-on át az Aube folyó felé vonul. Ennek kanyargós medre mentén halad tovább s végre napok múlva egy észak- és dél felől halmoktól elzárt völgybe, az Ürömvölgyébe ér. Ez utóbbi nevét csakhamar a Fényes völgyé-

vel (latinul Clara-vallis, franciául Clairvaux) cseréli föl. S ahol eddig csak a vadállatok üvöltése verte föl az elhagyatott vadon csendjét, ott innenitől fogva minduntalan zsolozsmázó és diadalmas ének hangzik föl. A jövevények mindenekelőtt a temető helyét jelölik ki. Szent Bernát aztán a templom helyét áldja meg s megállapítja az ehhez csatolandó kolostor tervét. Ideiglenesen fatöncök-ből és nádból építenek kápolnát és kunyhókat. Nádfödeles, széltől átjárt közös hálózásuk is. Ám csakhamar hozzálátnak a kőből rakott falak emeléséhez. A munka szaporán folyik tovább. A zsolozsmázás, a szentmise mindazonáltal egyetlen napon sem marad el. A szerzetesek eledele árpa-kenyér, köles és bab. Fatányérból esznek, amelyet maguk faragtak. Amire a magukkal hozott élelem elfogy, főtt bükkfalevélből vagy gyökerekből készül ételük; amelyet néha bükkmak tesz változatosabbá. Észrevétlenül mulik el a nyár, jön meg az őszi és szakadt rájuk a tél. A hideg a szokottnál is nagyobb. A szerzetesek már alig bírják a nélkülözést. Gellért, szent Bernát bátyja panaszosan fakad ki, hogy a nyomor, amely idekísérte őket, nem akar tágitani mellőlük. Szent Bernát ajkai fölött halvány mosoly suhan el. Mennyi pénz kellene ahhoz, kérdi bátyjától, hogy a legszükségesebb holmit beszerezze árán? Tizenkét font ezüst — hangzik a felelet. Meglesz! — biztatja Gellértet öccse s az riadtan, hitetlenül mered testvéreire. Szent Bernát azonban legott térdre roskad s imáiba merülve kér segítséget Istentől. S még mielőtt ismét talpraállna, társai azzal zavarják, hogy egy chatilloni asszony áll a kolostor előtt és beszélni szeretne vele. Az asszony egy birtokos vitéznek felesége volt s nagybeteg férjét akarta a szerzetesek imádságába ajánlani, egyben alamizsnaképen 12 font ezüstöt adott át szent Bernátnak, épen annyit, amennyire Gellértnak, a kolostor földi gondviselőjének szüksége volt. Ez a csodás ajándék ugyancsak fölbátorította szerzetestársait s Gellért testvér sem volt többé kicsinyhitű.

Amire a kolostort és templomát a legszükségesebb holmival felszerelték, szent Bernát Vilmos chalonsi püspökhöz ment, hogy apáttá szentelje. Utjában Eboldusz test-

vér; egy hatalmas termetű, tekintélyes külsejű szerzetes kísérte, aki mellett szent Bernát szinte átlátszó, sovány alakja eltörpült. A püspöki városban mindenfelé azt hitték Ebolduszról, hogy ő a főlszentelésre váró apát s nagy tisztelettel fogadták. Szent Bernátra viszont senki sem vetett ügyet. Csak a tudós püspök vette észre rögtön, hogy az igénytelen szerzetesben nagy lélek lakik. Végtelen tisztelettel és szivességgel fogadta s innentől fogva leghivebb barátja és legnagyobb tisztelője lett. Vilmos püspök első-sorban azt tartotta kötelességének, hogy az ezzel nem sokat törődő új apát egészségére ügyeljen.

Amikor tehát hirül vette, hogy szent Bernát Clairvauxban ismét betegeskedik, a ciszterciumi monostor káptalanjánál kieszközölte, hogy egy évre alája rendeljék. S a püspök a monostoron kívül kis házat építtetett neki, ápolót rendelt ki számára s a szent engedelmesség terhe alatt megtiltotta, hogy az apátság ügyes-bajos dolgaival foglalkozzék. Alig telt el azonban az év, szent Bernát rögtön visszatért rendes életmódjához, sőt még szigorúbb fegyelmet tartott. Szent életének, lánglelkének, mindene-
ket magával ragadó ékes beszédének híre nőttön-nőtt s az emberek seregestül kerekedtek föl messze vidékről, zarándokoltak el a «Fényes völgy»-be. Sokan mind halálig itt maradtak, hol mint szerzetesek, hol mint világi ruhában szerzetesi életet élő s a vidék megművelésével fáradómunkás testvérek.

Klérvó csakhamar a ciszterciták legjelesebb monostora lett s szintén kibocsátott rajokat, amelyek az anyakolostortól függő új apátságokat alapítottak. 1118-ban így keletkezett Troisfontaines (Troáfontén) majd, Fonténay (Fontané), 1121-ben Foigny (Foány), amelynek templomát azonban szent Bernát csak három évvel később szentelte föl. A nagy apát szent híre révén a ciszterciták csakhamar külföldön is elterjedtek. Fejedelmek, főpapok, főurak vettek egymással abban, hogy birtokaikon az új rend számára kolostorokat alapíthassanak. A XIII. században, bele nem érve a szintén nagy számmal alapított cisztercita rendű apáca-kolostorokat, a rend már 1800 apátsággal dicsekedett. Ezek mind a ciszterciumi apát főnhatósága

alatt állottak s őt a rend kormányzásában a négy legtekintélyesebb kolostor Klérvó, Laferté, Pontény és Morimond apátjai támogatták. Magyarországon az első cisztercita kolostort II. Géza királyunk 1142-ben Cikádon, a mai Báltaszék mellett alapította, ennek első lakói az alsó ausztriai Heiligenkreuzból kerültek hozzánk. A III. Béla királyunktól (1173–1196) alapított egresi, zirci, szentgotthárdi, pilisi és pásztói apátságokat azonban közvetlenül Franciaországból s ennek legkiválóbb cisztercita kolostoraiból kirajzott szerzetesek telepítették. Miként a bencés és a prémontrei rend, a cisztercitaké Magyarországon ma is virágzik s az első kettőhöz hasonlóan különösen a középiskolai és a főiskolai tanítás s a tudomány és irodalom művelése terén gyarapítja régi érdemeit.

Mint feljebb már említettük, Cisztercium és Klérvó kolostoraiba fölszentelt papok s más rendből szerzetesek is gyakran léptek be. A főnyi s más Klérvóból telepített monostorok apátjai közül nem egy bencés szerzetes volt valamikor. Horricourtból a szent Ágoston rendű kanonokok csapatostul jelentkeztek a klérvói kolostorban felvételre. Apátjuk ezt ellenezte. Ám szent Bernát azt tartotta, hogy az a szerzetes, aki kevésbbé szigorú rendből szigorúbbba lép, nem lesz hűtelen régirendjének szabályaihoz. Vilmos chalonsi püspök hasonló véleményen volt s a bencések és ágostonosok ezután is akadálytalanul állhattak be a ciszterciták közé.

A kolostorok egymással való versengésének szent Bernátra nézve fájdalmas példája a fiatal Róbert esete. Az előkelő ifjú, aki Klérvóban szent Bernát kezébe tette le a szerzetesi fogadalmat, buzgóságánál és szeretetreméltóságánál fogva apátjának legkedvesebb fia lett. Szülei azonban eredetileg a clugnyi kolostorba akarták küldeni s ennek apátja e címen kieszközölte a pápánál, hogy Róbertet kolostorába vihesse. Szent Bernát éppen úton volt s a bencés apát a pápa rendeletét felmutatva, bírta rá a fiatal szerzetest, hogy Clugnyba kövesse. Amire szent Bernát visszatért, nagy fájdalom fogta el szívét legkedvesebb tanítványának elpártolása miatt. Meghatóan szép levelet írt neki s ebben öntötte ki keserűségét váratlan távozása

miatt. A clugnyi apát azonban nem engedett. Csak utóda Tiszteletreméltó Péter (Petrus Venerabilis) engedte vissza Róbertet szent Bernáthoz, aki kedvencét később az Istenházának nevezett monostor apátjának tette meg. Tiszteletreméltó Péter, főleg szent Bernát Apológia című könyvének hatása alatt, állította helyre a clugnyiak körében meg lazult fegyelmet s a klérvoi apáttal azután is sűrűn állott összeköttetésben. Más rendek is szívesen vetették magukat alá irányításának. A templomos lovagrendnek, amelyhez 9 évi főnnállása után 1125-ben Hugó champagnei gróf csatlakozott, még ekkor is csak 9 tagja volt. Csak amire szent Bernát szabályokat adott a vitézi rendű szerzeteseknek s ezek kapcsán csatlakozásra szólította föl a lovagokat, öszönlöttek a rendtagok Jeruzsálembe. A jeruzsálemi pátriárka ezért hálából Krisztus keresztjének egy jókora darabját küldte el szent Bernátnak ajándékba, amely Klérvóban nagy tiszteletnek örvendett és a kolostor hívét még inkább növelte.

Szent Bernát ezután is nem egyszer szállott sikra tollával a lovagrendek érdekében; buzdította őket irataival. «Az új vitézi rend dicsérete» című munkájában a világban lézengő lovagok életmódját ostromozta s ennek hatása alatt a templomosok keresztes zászlaja alá ismét új seregek szegődtek s a Franciaországban maradt vitézi rendűek életmódja is nagy átalakuláson esett keresztül.

Szent Bernát alakja így nőtt s emelkedett felül mindjobban a kormányzására bízott klérvoi monostor keretén. Jótanácsait, segítségét lelki dolgokban s az egyház kormányzásában hova-hamar a pápák sem nélkülözhatték. Amikor 1130-ban II. Honóriusz pápa meghalt, a háborúra mindig kész nyughatatlan rómaiak két pártra szakadtak s amikor erre a bíborosok sem tudtak megegyezni, egyszerre két pápát választottak. Az elhunyt pápa hívei a fedhetetlen életű és nagy tudományú II. Incére szavaztak, akivel szemben a bíbornokok másik része a zsidó eredetű Leoni Pétert kiáltották ki II. Anakletusz néven ellenpápának. Ez vesztegeléssel szerezte pártját s a szent Péter-templomot is elfoglalta. Cinkosai II. Incét a hozzá hű Frangepániak palotájá-

ban ostrom alá fogták, úgy hogy végezetül menekülnie kellett. II. Ince Franciaországba utazott s VI. Lajos királynál keresett támogatást. A király zsinatot hívott össze. Ezen VI. Lajos határozott óhajára szent Bernátnak is meg kellett jelennie. II. Anaklét valamikor clugnyi szerzetes volt, de rossz híre miatt és a határtalan igazságságáról ismert szent Bernát jelenlétében még egykori monostorának apátja sem mert érdekében felszólalni. A zsinat egy akarattal a klervói apát szavát akarta hallani. Amikor pedig szent Bernát ragyogó ékesszólásával II. Incéért szállt sikra, egyhangulag pártjára állt. Innentől fogva a törvényesnek elismert pápa útja Franciaországban valóságos diadalút volt. 1130-ban október 24-én került Clugnybe, ahol az épen akkor befejezett fenyves, új templomot szentelte föl. Egy másik kolostorban a francia királyi család mutatta be hódolatát II. Incének. Henrik angol király azonban nem akarta a pápát elismerni. Ismét szent Bernátra hárult, hogy az ingadozó fejedelmet az igaz ügynek megnyerje. A király azt hitte, hogy lelkiismerete ellen vét, ha ebben a bonyolult kérdésben akárkinek a pártján színt vall. «Ha bűnnek tartod ezt, nyugtatta meg szent Bernát, magamra vállalom ezért minden felelősséget.» Erre az angol király is engedett s 1131-ben Chartresben hódolt az új pápa előtt s jogarát és kardját a Szentatya lábai elé rakta. II. Ince most 11 bíboros és szent Bernát kíséretében Németországba utazott, ahol II. Lothár csak arra az esetre akarta elismerni, ha az investitúra tekintetében sikerül engedményeket kicsikarni a pápától. A lüttichi találkozáson a császár kíséretében 25 német püspök és 53 apát volt jelen, de egy sem merte szavát felomelni az uralkodó zsaroló kísérlete ellen. Ám szent Bernát nem tett lakatot a szájára. Bátran szállt szembe a császárral, vetette szemére követeléseinek jogtalanságát s II. Lothár megszégyenülten engedett, sőt kíséretnek fegyveres sereget is ígért II. Incének, ha majd Itáliába visszatér.

A pápa egyelőre még Franciaországban maradt s szent Bernáttal együtt Párisba, a nagyhét idejére a st.-

denisi apátságba, majd Rouenbe ment. Innen Klervóba. Amikor Clugnyba érkezett, a gazdag bencés szerzetesek, bíborba-selyembe öltözve, aranyveretű evangéliumos-könyvvél, trombiták harsogása közben nagy pompával siettek eléje.

Klervóban a fehér szőrcsuhába öltözött ciszterciták elébe vitt hatalmas fakeresztel, a bűnbánó lelkek halk énekével, kandiságtól ment szemüket lesütve, viselkedésükben komoly méltósággal, de így is mély hódolattal fogadták. S a pápa a püspökökkel együtt sírva fakadt meghatottságában az ünnepélyes alkalommal is végtelen önmehtagadásuk láttára. Meghatottsága még nőtt, amikor a minden diszítés nélkül szűkölködő templomot s a kolostor csarnokait sorra járta, még inkább, amikor a szerzetesek ünnepi lakomájához ült. Az asztalra most is csak korpakenyér, főzelék és gyümölcs került. Csak a Szentatyának sütötték halat. A pápa Klervóban szerzett tapasztalatainak hatása alatt azzal tüntette ki a cisztercitákat, hogy külön bullában, pecsétetes levélben, kivonta őket a püspökök főnnhatósága alól s birtokaik után mindennemű tized fizetése alól is felmentette őket.

Miután 1131 őszén Rheimsban zsinatot tartott, II. Ince visszautazott Itáliába. Az ellenpápának ott még sok híve volt. II. Lothár csak kis sereget küldött II. Ince támogatására. Ismét szent Bernátra hárult a feladat, hogy a Szentatya ügyét Olaszországban is diadalra segítse.

Az egymással háboruskodó Piza és Génua városokat kibékítette s hajóhadjukat megnyerte arra, hogy a Rómát kettészelő Tiberis torkolatát elzárja. Erre Lothár is sereget vezetett az örök város falai alá. Az ellenpápa az Angyalvárba zárkózott. Hívei a Vatikánt és a Szent Péter templomot szállták meg. Ütközetre nem került a sor. S amikor II. Ince a Lateránban császárrá koronázta Lothárt, ez visszatért Németországba.

II. Anakiét erre ismét megkezdte az ellenségeskedést, Ince pápának Pizába kellett menekülnie. Ennek hírére a szintén hazatért szent Bernát Németországba utazik s rábírja a császárt, hogy ismét hadrakeljen. Ő maga is

Itáliába siet. Megszünteti az egyházzakadást Milánóban, ahol az érsek és a nép egy része az ellenpápa pártján állt. A milánóiak ugyancsak körülrajongják. Boldog, aki ruháját érintheti. Betegeiket is elébe hozzák. Sokan csodálatos módon meggyógyulnak. Anzelm érsektől mind elpártolnak hívei. «Bernát legyen az érsek!» — kiáltják a milánóiak utcaszerte. Majd ünnepélyes körmenetben a székesegyház elé vonulnak, ahol arra kéri, legyen főpásztoruk. A szent nem bír rajongó lelkesedésükkel. Azzal nyugtatja meg őket, hogy másnap lóra ül s ha ez nem viszi ki a városból, ott marad és érsekük lesz. Szent Bernát másnap hajnalban csakugyan lóra ült, de persze ki is lovagolt a városból. Közben Roger szicíliai király szintén az ellenpápához pártolt. Szent Bernát őt is megintette, hogy vezesse vissza seregét. Roger nem hallgatott rá; akkor sem, amikor a császári hadak megverték. Csak amikor szent Bernát Szalernóba jött s a király előtt az ellenpápa vélt jogait védő Pizai Péter bíborost fényes ékesszólásával legyőzte, mutatott hajlandóságot arra, hogy II. Incét megköveti. De akkor is csak holmi ránézve hasznos föltételek alatt. Pizai Péter azonban föltétlenül meghajolt szent Bernát szellemi fensőbbisége előtt. Rómába követte és kibékült II. Incével. Közben 1138-ban január 25-én meghalt II. Anaklét. Szent Bernát megkönnyebbülten sóhajtott föl: «A rothadt tag végre levált a testről.»

Végtelenül örült, hogy most már visszatérhet elhagyott fiaihoz Klérvóba. Anaklét hívei még egy ideig fészkelődtek. IV. Viktor személyében újabb ellenpápát választottak. Ennek pártja azonban most már annyira megcsappant, hogy egy éjjel maga kereste föl szent Bernátot s kérte, hogy mint bűnbánó juhót, az igazi pápához vezesse. A 9 éves egyházzakadás erre megszűnt. A bajok azonban, amelyek ennek nyomában keletkeztek, még sokáig forrongásban tartották a lelkeket.

Mint zavaros időkben rendesen, most is tévtanok keletkeztek és metelyezték meg a szép szónak mindenkor könnyen felülő embereket; még pedig a tanultakat és a tudatlanokat egyaránt.

Bár egyeteme akkor még nem volt, Franciaország szellemi életének már szent Bernát korában Páris lett a főhelye. Iskoláiban kiváló tanárok működtek. A legjelesebbek ezek sorában Abelard Péter volt, aki ifjúkorában városról-városra vándorolt, csakhogy sorra hallgassa az akkoriban legtöbbet dicsért mestereket. Alig húszéves korában már annyira vitte, hogy maga is tanítani kezdett. Nagy tehetségénél fogva csakhamar ő is ünnepest mester lett. A dicsőség azonban a fejébe szállt. Szinte megmámorosodott ettől. Eleinte, csupa kötekedésből, homlokegyenest ellenkezőjét kezdte tanítani annak, amit mestereitől hallott. Volt tanárai kikeltek ellene. Annál inkább rajongtak érte fiatal tanítványai, akiket virágos beszédjével, gondolatai merészségével szinte megbűvölt; nem kevésbé női hallgatói, akiket hangjának dallamos zengése varázsolt el. A vitatkozásban alig akadt párja. Éles és élcés megjegyzéseivel ellenfeleit szinte tönkresilányította. Igen szép latin verseket írt s maga szerezte dalait pompás muzsikával kísérte. Ám nincs emberi nagyság a szív alázatossága nélkül. S Abelard gögös és önhitt ember volt. Azt hitte magáról, hogy büntetlenül hághatja át az erkölcsi törvényeket. S rövid ideig tartó dicsősége nyomában ott settenkedett a bukás.

Abelard Párisban a Szent Genovéa hegyén tanított s Fulbert kanonok házában lakott, aki bizalmába fogadta és reábizta fiatal hugának, a szellemes Eloának (Heloise) tanítását. A leány, mint általában a középkori úrinők, akkor már igen művelt teremtes volt. Latinul, görögül és héber nyelven egyforma járatossággal olvasott könyveket. Abelard muzsikára, költészetre és bölcsészetre tanította; de közben elcsábította. Fulbert kanonok, inkább világi úr, mint pap, szörnyen fölháborodott e miatt. S bár Abelard titokban feleségül vette hugát, fölbérelt emberei megrohanták Abelardot és iszonyúan megcsönkítették. Eloá, azóta sok érzékeny szép história hősnője, apáca lett. Abelard szégyenével és nyomorúságával a st.-denisi bencés-klastromban keresett menedéket.

Amikor tanítványai idővel ismét fölkeresték, újból

tanítani kezdett. Könyveket is írt. «Keresztény hittudomány» című munkájában azt hirdette, hogy az eredeti bűn nem bűn, hanem csak büntetés, hogy nemcsak az evangelistákat sugalmazta a Szentlélek a biblia megírása közben, de a görög és latin pogány írókat is, miközben dolgoztak. Azt is tanította, hogy az embert cselekedetei nem teszik sem jobbá, sem rosszabbá. A Szentháromságon kívül a hit egyéb titkairól is téves tanokat hirdetett. Szent Bernátot barátai figyelmeztették Abelard öt könyvben írt munkájára s ő rögtön útrakelt. Személyesen kereste föl, hogy tévedéseire és felületességére figyelmeztesse. Abelard kezdetben hajlott a jó szóra. De aztán megkötötte magát s a sensi érsekhez fordult, hogy szent Bernátot zsinat elé idézze, ahol vitatkozni akart vele.

A zsinat 1141 május végén ült össze. Szent Bernát nem szívesen engedett az érsek meghívásának. A vitatkozásban, amelyet Abelard valóságos művészetté fejlesztett, nem érezte magát eléggé járatosnak. De azért bátran ismertette Abelard munkáit, mutatott rá ezek vakmerő tételeire a fényes gyülekezet előtt, amelyben a király is megjelent. 17 tételt jelölt meg kárhözatosnak. Mindezeknek a megtagadására szólította föl őt. Ha erre nem lenne hajlandó, a zsinat helyeslése közben, azt kívánta tőle, hogy tételei igaz voltát bizonyítsa be. Abelardot azonban cserbenhagyta bátorsága. Barátaival együtt otthagya a zsinatot. A zsinat kárhözható ítélettel sújtotta. Erre Abelard a Szent-székhez felebbezett, de II. Ince is megerősítette az ítéletet. Abelard professzori pályafutása ezzel véget ért. Megbánta gögös viselkedését. Felkereste szent Bernátot és bocsánatot kért tőle. Tiszteletreméltó Péter apát közbenjárására a pápa megengedte neki, hogy Clugnyban töltsen el életet. Abelard még Fulbert boszúja nyomában papnak szenteltette föl magát. A clugnyi kolostorban folyton olvasott, sokat imádkozott, gyakran misézett.

S amily sokszor részegítették meg egykor saját szavai, most annál többet hallgatott. Amikor betegeskedni kezdett, a Szajna menti Szent Marcell perjelségbe költözött s ott 1142 április 21-én 63 éves korában csöndesen elhunyt.

Abelard tanítványa volt Bresciai Arnold, egy kano-nokrendi kolostor prépostja, aki az egyházi birtok ellen izgatott s Rómában a pápától független köztársaságot akart alapítani. Amikor Itáliából erre száműzték, Abelardhoz csatlakozott s Franciaországban kezdett izgatni.

Szent Bernát föllépésére innen is elűzték. Bresciai Arnold Csehországba menekült s itt a pápai követet már-már megtéveszti behizelgő szavaival, ha szent Bernát idején nem figyelmezteti, hogy kivel van dolga. Arnold aztán visszatért Itáliába s 1145-ben visszavonta téves tanítását. Tíz év múlva azonban ismét föl akarta lázítani Róma népét, amire I. Frigyes parancsára fölakasztották s holtestének elégetése után hamvait a Tiberisbe szórták.

Szent Bernát közbelépésére vonta vissza Gilbert poitiersi püspök 1148-ban a reimsi zsinaton téves tanításait, amelyekben az akkoriban lábrakapott szörzsálhasogató vitatkozó kedvtől elragadtatva azt a tételt akarta bebizonyítani, hogy az Istenség lényege nem azonos Istennel. Szent Bernát segítségével akarta elfojtani a steinfeldi prépost a katharusok eretnekségét, akik Köln vidékén ütötték föl fejüket. Ezek templomba nem jártak, a szentségeket tagadták s titkos éjjeli összejöveleteken babonás szértartásokat végeztek. A tévelygéstől megháborodott emberek nem hallgattak szent Bernát szavára, akit pedig ekkor már Németországban is mint szentet tiszteltek. A nép erre felháborodásában megrohanta vezetőiket, ezek közül néhányat szent Bernát tiltakozása ellenére máglyán égetett el. Szent Bernát azt tartotta, hogy erőszakkal senkit sem szabad a hit elfogadására kényszeríteni, szép szóval és jó példával kell erre törekedni. Ép azért, amikor a második keresztesháború kihirdetésekor zsidóüldözés támadt, szent Bernát a zsidókat is hathatósan pártfogásába fogadta.

Szent Bernát fojtotta el Dél-Franciaországban a Bruisi Pétertől szítozt eretnekséget 1143-ban. Ez azonban húsz évvel később a valdusiak tévtana alakjában újból s még veszedelmesebben támadt föl. Szent Bernát akkor már nem élt.

Szent Bernát világtörténelmi szereplése a második keresztesháborúval kapcsolatban a legjelentősebb. Ezt nagyrészen az ő buzgó fáradozása hozta létre. Jeruzsálem veszedelmének hírére az 1146. évi vezelayi országgyűlésen hirdeti először a szent háborút s a szabad ég alatt tolongó óriási tömeg, a jelenlevő VII. Lajos példájára tomboló lelkesedéssel követeli és tüzi föl a keresztet. Aztán sorra járta Franciaországot s amerre megfordult, a városok és a várak kiürültek és «az asszonyok még férjük életében özvegyek lettek». Amire a francia népet megnyerte a szent vállalkozásnak, Németországba utazott. Bár németül nem tudott, megjelenésének varázsával, szentségtől sugárzó arcával mindeneket elragadott. A nép zászlók alatt, ének-szóval ment elébe, százával hozta útjába betegeit, nyomorékjait, akik közül imádsággal és a kereszt jelével sokakat meggyógyított. Mainzon és Wormson át a majnai Frankfurtba utazott a szent, ahol III. Konrád tartotta udvarát. A császár nem hallgatott szent Bernát felszólítására; nem akart a szentföldön hadakozni. Csak amikor Speyerben, a birodalmi gyűlésen ismét találkozott vele, esett gondolkodóba. Amikor pedig szent Bernát karácsony másodnapján a székesegyházban misézett s mintegy isteni sugallatra miseközben a szószerkekre lépett, a szentnek Jézus szülőföldjének szomorú állapotát festő beszéde annyira megindította a császárt, hogy legott fölkiáltott, majd az oltár lépcsőjére térdelt s így vette át szent Bernáttól a ruhájára tűzött keresztet és a keresztes zászlót.

A második keresztesháborúnak, a görögök árulása és egyéb szerencsétlenségek miatt, mint tudjuk, szomorú vége lett. Ez szent Bernátot ugyancsak lesújtotta. Sokan hamis prófétának híresztelték el. Ő belenyugodott Isten végzésébe s nem védekezett. Csak később emlékezett meg a kudarcról irataiban és jelentette ki, hogy a háború mint Isten műve kezdődött, de a fejedelmek és a vitézek bűnös életük miatt nem találtattak méltóknak arra, hogy a Mindenható művét végrehajtsák.

Gyakori utazásai, szüntelen apostolkodása közben szent Bernát távolról sem hanyagolta el a rábizott kolos-

tort. Ennek szerzeteseivel, mint fiaival, oly szeretettel bánt. Példájával és beszédeivel szüntelenül a tökéletes keresztény életre sarkalta őket. A szerzeteseknek naponként s hol reggel, a munka megkezdése előtt, hol este mondott szentbeszédet latin nyelven. Hetenkint kétszer: vasárnap és csütörtökön francia nyelvű beszédeit a világi testvérek is meghallgatták. Ajkáról, mint a méz, oly édesen folyt a szó. A szerzetesek nagy gonddal jegyezték föl minden mondását. Szentbeszédei így nagyrészt napjainkig fönmaradtak s olvasásuk fordításban is kész gyönyörűség. Ezért nevezték el szent Bernátot Doctor mellifluusnak, vagyis mézesajkú tanítónak. Hogy szavai még beszélgetés közben is mily ellenállhatatlan varázssal voltak tanítványaira, annak nem egy példáját jegyezték föl rendtársai. Itt csak egyet említünk föl. A kolostor egyik szerzetesét kétség szállta meg, hogy vajjon az Oltáriszentségben a kenyér és a bor színében csakugyan jelen van-e Krisztus szent teste és vére? S minél tovább rágódott gondolatain, a kételkedés annál nagyobb mértékben harapódzott el szívéen. Végül társai szent Bernátnak jelenték a dolgot. Ám az ő meggyőző szavainak sem volt kezdetben semmi foganatjuk. A szerzetes szívesen hitt volna, de nem tudott. Végül így sóhajtott föl: «Semmi sem tud arról meggyőzni, hogy a kenyér és bor Krisztus testévé változik, bár jól tudom, hogy hitetlenségem miatt a pokolba jutok». De már erre szent Bernát fölpattant: «Mit? Hogy az én fiaim közül valaki a pokolba jusson? Ez lehetetlenség. Ép ezért ha nincs hited, a szent engedelmesség nevében parancsolom neked, menj az Úr asztalához és áldozzál az én hitemmel!»

A szerzetes engedelmeskedett. Ettől a pillanattól fogva maguktól szétfoszlottak kételyei. Hite visszatért és mindhaláláig megmaradt szívében.

Nagy mestere volt szent Bernát a misztikának, vagyis az elmélkedéseknek, a hit ésszel megfoghatatlan titkairól. Ezek velejébe alig hatott be más nálánál mélyebben. Tanításával is oly közel hozta szerzetesei szívéhez a szent titkokat, mint addig alig halandó. A szentatyák idevágó

iratait nagy gonddal olvasta. Különösen azonban a Szentírásba mélyedt el nagy odaadással. A misztikában is ez lett elsősorban vezetője. Főleg az Énekek énekét forgatta gyakran, a Bibliának ezt a titokzatos könyvét, amely a hétköznapi emberek nem tudnak kellően értékelni.

Szent Bernát misztikus beszédeinek alapjául jórészt az «Énekek éneke» szolgált. 1135-ben fogott hozzá magyarázatához. Haláláig 86 szentbeszédnek volt a tárgya e könyv tartalma, holott az «Énekek éneké»-nek nyolc fejezetéből csak kettőnek a kimerítéséig jutott. Az «Énekek éneké»-nek pompázatos keretében mélységes lelki életének ragyogó képét tárta szerzetestársai elé. Egy kiváló egyházi író szerint a keresztény tanítás akkora mélysége s a beszédnek olyan ellenállhatatlanul magával ragadó ereje nyilatkozik meg ebben a munkájában, hogy ez minden idők misztikusai és szónokai sorában az első helyet biztosítja számára. Szent Bernát tanításának veleje az elmélkedésről az, hogy csak teljesen tiszta, megszentelt, alázatos és Istenért sóvárgó lelkek méltók és képesek arra, hogy az isteni dolgokat átérezzék. Ép azért mindenek előtt a Szentléleknek kell az ember értelmét felvilágosítania. Ezáltal hasonlatossá lesz Istenhez s oly felséges titkok szemléletébe merülhet, aminőket az ember nyelve kimondani sem képes. A szent elmélkedés megszabadítja a lelket a hiú mulandósághoz való ragaszkodástól, szorosan Istenhez csatolja s hihetetlen erőt ad a munkához és a szenvedések tűréséhez.

Szent Bernát értelmezése szerint az «Énekek éneké»-ben szereplő völegény nem más, mint a testté vált ige: Krisztus, az Istenember. A menyasszony a tiszta lelkek egyesülése: az egyház. A völegény kísérői az angyalok; a menyasszonyé, vagyis az egyházé a még gyöngye, fejletlen, de törekvő lelkek. Az Istenember keresi, magához édesgeti ezeket a lelkeket. Akik tökéletesek közülük, azok érte való örök sóvárgásban élnek s ha néha-néha megjelenik előttük, a szeretet elragadtatása hatalmasodik el szívükön. A közvetítők Jézus és a lelkek között az angya-

lok. Szent Bernát szent elmélkedéseinek hőse Krisztus. Ő reá vonatkozólag mondja :

«Az írásban nem telik kedvem, ha nem olvasom benne nevét. A beszédben nincs örömöm, ha nem hangzik föl ebben Jézus szent neve. Jézus a szájnak édes méz, a fülnek varázslatos muzsika, a szívnek ujjongó öröm.»

Nem kisebb tisztelője volt azonban szent Bernát szűz Máriának sem, akiről azt hirdette, hogy Isten remeke: embert, angyalt messze felülmul. Lelke a malaszt teljeségével dicsekszik s azért, ha kegyelemért imádkozunk, Mária közbenjárását kérjük. Aki őt keresi, biztosan megtalálja és sohasem eseng utána hiába. «Ne beszéljen a te Irgalmasságodról az, boldogságos Szűz, aki azt mondja, hogy segítségért könyörgött hozzád s te nem hallgattad meg», Mária neve azt jelenti: Tenger csillaga. S miként a hajós viharban a csillagok után igazodik, a földi vándor is Máriára emelje szemét az élet viharában.

A szent elmélkedés, a szemlélődés égi adománya az összes misztikusok közül neki jutott a legnagyobb mértékben osztályrészül. Az olasz Dante, a középkor legnagyobb költője, aki hármass művében, az Isteni színjátékban a mennyországot, a tisztítóhelyet és a poklot énekelte meg, a mennyországban szent Bernátnak juttatta azt a megtisztelő szerepet, hogy őt ennek legbensőbb szentélyébe vezesse.

Szent Bernát életének alkotásai közül beszédeim kívül frott könyvei a legértékesebbek. Az elmélkedésről írott őt könyvét egykori tanítványának, a cisztercita szerzetesből szent Péter trónusára emelt III. Jenő fölszólítására írta s ebben a pápák kötelességeit foglalta írásba. A gondolatok kimeríthetetlen gazdagságával teli könyveket a pápák mindenkor nagy haszonnal forgatták.

Életének vége felé szent Bernát egyre többet betegeskedett. De mint a béke embere, habozás nélkül kelt föl ágyából, ha arról volt szó, hogy az egyházban vagy a világiak között egyenetlenségeket kell kiküszöbölnie. Kevéssel halála előtt Metz városa a szomszédos hűbérurakkal háborúba keveredett s nagy nyomorúságba ke-

rült. A trieri érsek végül fölkereste a betegen fekvő szent Bernátot s arra kérte, békítse ki az ellenfeleket. A szent habozás nélkül kelt föl, indult a hosszú útra. Fáradozásával sikerült a háborút megszüntetnie. Erre ismét visszatért Klérvóba, ahol a nagy lelki erővel visszafojtott betegség most teljes erővel kitört rajta. Gyomra teljesen elgyengült. Iszonyú fájdalmai voltak. Álmatlanság is gyötörte. A szent nem igen törődött ezzel, a földi dolgokkal sem. Lelke az örökkévalóságon csüngött. Szerzetesársait azonban hála pillanatáig sem szünt meg a tökéletes keresztény életre buzdítani.

Egyik ilyen beszédjében, amelyet a kolostor idősebb szerzeteseinek mondott el, különösen három erény gyakorlására intette őket, amelyet életében mindenkor ő is követett: «Mindig szívesebben támaszkodtam mások ítéletére, mint a magaméra, sohasem álltam bosszút ellenségeimen, soha senkit sem akartam megbotránkoztatni s ha mégis megesett, siettem ezt megszüntetni». Fiatalabb rendtársainak a szív tisztaságát és az engedelmességet kötötte lelkükre. Ezek szent Bernát szerint a kolostori élet igaz gyöngyei.

Amire betegsége rosszabbra fordult és ennek híre elterjedt, a Klérvóba vezető utak mindinkább benépesedtek. A keresztény hivek, vitézi rendűek, parasztok, férfiak, asszonyok, leányok, számos püspök és apát, sietve igyekeztek az Üröm völgyébe, mely szent Bernát munkája árán a Fényesség völgye lett. Aki csak tehette, benyitott hozzá s áldását kérte. Rendtársai aztán az utolsó szentségeikben részesítették s innentől fogva a szent senkivel sem beszélt többé. Csakis Istennel társalgott. 1153 augusztus 20-án reggel 9 óra körül, 63 éves korában csöndesen, nyugodtan kilehelte lelkét. Most még nagyobb tömegek zarándokoltak el Klérvóba, hogy még egyszer lássák a mindenektől megcsodált, mindenkitől szeretett szent arcát. A tolongás oly veszedelmessé vált, hogy a szerzetesek szent Bernátot szent Tádé apostolnak, a Jeruzsálemből ez évben kapott ereklyéivel mellén, harmadnapra a korai reggeli órákban eltemették.

Gaufrid, szent Bernát titkára, így jellemezte a mézesajkú doktort: «Az elmélkedésben fáradhatatlan, az imádságban buzgó volt s az utóbbi erejében jobban bizott, mint a saját eszességében és fáradozásában. Hite lelke mélyéből fakadt, bizalma rendületlen, szeretete végtelen, alázatossága nagy, buzgósága csodálatraméltó volt; tettei megfontolásában előrelátó, végrehajtásában rendíthetetlen. Akkor dolgozott a legerősebben, amikor úgy látszott, hogy pihen. A megaláztatásoknak örült, a magasztalás viszont rosszul esett neki. Alakját ellenállhatatlan kedvesség hatotta át. Erényeinél fogva szent, csodái révén dicső lett. Isten és emberek előtt kedves volt s bővelkedett bölcsességben és erőben». Egyéb hibája nem volt, hanem ha az, hogy szent buzgalma néha elragadta. Szerzeteseitől szinte azt várta, hogy olyanok legyenek, mint az angyalok. Szigorú volt, de szeretete szigorúságát is vonzóvá tette.

Bernát szentté avatásának pöre, rögtön halála után megindult, de csak 1174-ben ért véget. III. Sándor pápa ez évben január 18-án iktatta be ünnepélyesen az egyház szentjeinek karába. Tetemét ekkor kiemelték sírjából s a klervói monostor templomának főoltára mögött díszes márványkoporsóban helyezték el. Ott pihent a francia forradalomig. 1792-ben a francia nép szabadjára eresztett vad szenvedélye elűzte a monostor lakóit, birtokait elárvereztette. Szent Bernát ereklyéit szétszórták. Csak néhány testrészét sikerült megmenteni. Feje a troyesi székesegyházba került. Egyéb ereklyéit sok hányatás után szülőhelyére, Fontainesbe vitték, ahol 1881-ben ezek fölé díszes templom épült. 1830-ban VIII. Piusz pápa szent Bernátot az egyháztanító, Doctor Ecclesiae, címével tüntette ki s azóta a keresztény hivek egyháztanítónak is tisztelik.

Szent Domonkos és a prédikátorok rendje.

A világi hatalom az invesztitura harcok idejében az egyház tekintélyét felülről akarta lerontani. Az álprófétáktól félrevezetett tömegek, a minduntalan megújuló

eretnekségek az egyházat alapjaiban támadták meg. A visszavonással azonfelül, amelyet a kereszténységben szítottak, a népek békéjét is állandóan veszélyezteték. A XII. században különösen Franciaország déli vidékein támadtak minden fajta eretnekségek. 1104 óta itt garázdálkodtak a petrobrusziánusok, akiknek vezére Brouisi Péter, egy elcsapott gaszkonyi pap a következőket tanította: «A gyermekeket, míg eszükkel élni nem tudnak, nem szabad megkeresztelni; templomokat nem kell építeni, sőt a meglévőket is le kell rontani; mert Istent korcs-mában, istállóban vagy bárhol épúgy lehet imádni, mint a templomban; a fészületeket el kell égetni, mert Krisztus kínszenvedésének eszköze nem tiszteletre, de utálatra méltó». Az álprófeta azonkívül tagadta az Oltáriszentséget, a tisztítóhelyet s a halotti misét; az imádságot és alamizsnát, a templomi éneket haszontalannak hirdette, a papokat üldözte, a szerzeteseket házasságra akarta kényszeríteni, hiveivel együtt megvetette a bőjtöt és még nagypénteken is húst evett. Hogy a naphosszat ügyesbajos dolgaival elfoglalt népet könnyű elámitani, annak semmi sem szomorúbb jele, mint hogy ez az álprófeta is messze földön hódított hiveket. Ezek mintegy húsz évig garázdálkodtak s háborgatták az embereket, ha nem tartottak velük.

Maga Brouisi Péter hol itt, hol ott bukkant föl s hirdette hamisságait. De egyszer kissé eltalálta vetni a sulykot s pórul járt. Amikor ugyanis 1124-ben a Rhone-folyó torkolatához verődött, St. Gilles városa mellett azzal akarta az embereket tanításáról és bátorságáról meggyőzni, hogy épen nagypénteken összehordatta a környekről a fészületeket, máglyát rakatott ezekből és húst főzött ebédre ennek tűzénél a maga és hivei számára. A gillesiek azonban annyira felháborodtak ezen, hogy megragadták a hamis prófétát, a lobogó lángok köze dobták, ahol szénné égett. Az eretnekség azonban ezzel nem szűnt meg. Vezérének most egy volt szerzetes, Henrik csapott föl. Ez Provánszban, majd Toulouse (Tulúz) környékén prédikált. III. Jenő pápa szent Bernátot küldte

ki az eretnokség leküzdésére. Henrik hiveinek száma megcsappant, ő maga börtönbe került és 1149-ben ott is halt meg.

A délvidéki francia népben az értelem rovására mindenkor túltengett a képzelet. Amily híres nagyotmondásáról, époly hiszékeny, bár alapjában véve heves vére ellenére is jámbor nép. Természetes hogy Valdus Péternek is fölös számmal sikerült hiveket toboroznia. Ennek a gazdag lyoni kereskedőnek egy családjában bekövetkezett hirtelen haláleset annyira megrendítette a lelkét, hogy 1170-ben minden vagyonán túladott. Két pap azonfelül kérésére lefordította neki a Szentírást s ő kiválogatott innen néhány fejezetet és faluról-falura járva, prédikálni kezdett a szegénységről, mint az üdvösség elnyerésének legjobb eszközéről. Akiknek nem volt mit veszteniök, csapatostul szegődtek nyomába. De amikor a vagyonosok ellen kezdtek lázítani, János lyoni érsek megtiltotta nekik a prédikálást. Ők azonban nem engedelmeskedtek. Isteni küldetésükre hivatkozva, folytatták szájuk ize szerint az igehirdetést. Amikor pedig a veronai zsinat 1184-ben kiközösítette a valdusiakat, teljesen hátat fordítottak az egyháznak, elvetették hagyományait, az egyházi rendet s az Úrvacsora és a prédikáció kivételével a külső isteni tiszteletet. Végezetül a világi hatóság avatkozott be garázdálkodásukba. Valdus Péter futva menekült el Franciaországból. Németország déli felében és Csehországban hódított hiveket, akik az utóbbi országban a XV. századig fönn-tartották magukat s ekkor a huszitákkal egyesültek.

Jóval veszedelmesebb volt a bogumilek felekezete, akik az őskereszténykori manicheusok babonáit keltették új életre. A bogumilok azt hirdették, hogy Istennek két fia volt. Az első, Szatanael teremtette az embert, akibe Isten csak lelket lehelt, a második Krisztus az eredendő bűntől váltotta meg az emberiséget s visszatérvén, az Atya jobbára a Szentlelket küldte le, aki az Atyától származott. A bogumilok azonfelül elvetették Mária és a szentek tiszteletét. De ezt viszont a gonosz szellemektől nem tagadták meg. Elvetették az Oltáriszentséget, a házasságot is, amelyért szabadjára eresztett fajtalan-

sággal kárpótolták magukat. A bűjtöt megtartották s háromszor hetenként bűjtöltek; de mivel a keresztséget is csak kézzrátétel és a Miatyánk elmondásával, víz nélkül adták föl, alig voltak már keresztyének.

Bizáncból az új manicheusok eretneksége a XII. század végében Boszniában is elterjedt, ahol hiveit patarénusoknak nevezték. Az eretnekség innen szivárgott át Itáliába és Nyugat-Európába s ismét Délfranciaországban burjánzott föl leginkább; még pedig főleg a languedoci Albi tartományban, amely után az eretnekség követőit albiaknak latinul albigenzeseknek nevezték el. A mótely hihetetlen gyorsasággal terjedt s nyilván, mert szenvedélyeiknek kedvezett, hivei a nagyurak és polgárok között is nagy számmal akadtak. A szabadjára eresztett erköcstelenség, a keresztyény hithez hű franciák ellen való fenekedés már-már fölfordított minden társadalmi rendet. III. Ince pápa hiába küldött követeket Dél-Franciaországba, hogy szép szóval és prédikációval észre-terítsék az eretnekek hadát. Rajmund tuluzi gróf maga is ezzel tartott s csak üres ígéretekkel biztatta az egyház szolgálait; amire végül az egyik pápai követ, Castelnai Péter 1207-ben kiközösítette, III. Ince pápa pedig Fülöp Ágost francia királyt keresztesháborúra szólította föl az albiak ellen. A francia király eleintén huzódott a háborútól. Csak amikor az albiak Péter, pápai követet orozva meggyilkolták, riasztotta fegyverre seregét. Simon montforti gróf vezérlete alatt 1208-ban indult meg a háború az albiak ellen, mely kisebb-nagyobb megszakításokkal 20 évig tartott. A háborúnak az 1229. évi párisi béke azzal vetett véget, hogy Rajmund tuluzi gróf ugyanilyen nevű fia és utóda visszatért az egyház hűségére, jóvátette az albiak okozta károkat, az eretnekség megszüntetésére vállalkozott s arra kötelezte magát, hogy vezeklésből öt évig a szentföldön harcol.

Öt évvel e hűsz éves háború kitörése előtt a kasztíliai király megbízásából Európa egyik északi országába igyekezve, Diego ozmai püspök kíséretében egy fiatal spanyol pap vetődött Toulouseba. A várost akkor már

teljesen megfertőztette az albiak eretneksége. A vendégfogadó gazdája, akinél az átutazó spanyolok megszálltak, szintén eretnek volt s ugyancsak görbén nézte végig az előkelő idegeneket. A püspököt kísérő fiatal pap mégis szóba állt vele s lelkére beszélt. Jóságos szava megindítja a gazda szívét s miközben tovább hallgatja lassan elfordul az eretnekségtől s az egyház hűségére tér vissza.

A fiatal papot nagy örömmre serkenti az eredmény és szívében legott gyökeret ver a szándék, hogy életét az eretnekek terítésének szenteli. A Diego püspök vezetése alatt útrakelt követség IX. Alfonz kasztíliai király megbízásából egy északi királyleány kezét akarta a spanyol fejedelem fia számára megkérni s amikor küldetéséből jó eredménnyel visszatért, Alfonz király most már azzal küldte ismét az idegen királyi udvarba, hogy a menyasszonyt Kasztiliába hozzák. Amire azonban a követség az idegen országba, némelyek szerint Dániába ért, a királyleány holt hírével fogadták. Diego püspököt a szomorú eset annyira megrendítette, hogy fiatal paptársával együtt egyenesen Rómának fordult s ott azzal állt III. Ince pápa elé, hogy lemond a püspökségről, a kúnok és más pogány népek közé indul s ott az evangéliumot fogja hirdetni. A pápa azonban sürgősebbnek tartotta a Franciaországot veszedelmeztető albiak megtérítését s azt parancsolta neki, hogy csatlakozzék a francia cisztercitákhoz, akiket akkor már szintén az eretnekség ellen való prédikálással bizott meg.

Diego püspök erre fiatal társával együtt Ciszterciumba utazott, onnan több szerzetessel Dél-Franciaországba indult s prédikálni kezdett az albiaknak, akikkel azonban igen nehéz volt boldogulnia. Az eretnekek ugyanis akkor már különösen voltak szervezve. Tanítóik, a «dökéletesek», gondosan iskolázott emberek voltak, különösen a vitakozásban járatosak. A fiatalságot munkatelepeken mesterségre tanították s eretnekségben nevelték. Ők maguk színre-szemre szegények voltak és szigorú önmegtagadó életet folytattak. Hiveik anyagi boldogulását annál inkább segítették elő; gyermekeik, főleg leányaik neveléséről gondoskodtak, akik aztán, ha férjhez mentek,

családjukat is meghódították a hamis tanításnak. A cisztercita apátok lóháton, nagy kísérettel jelentek meg az eretnekséggel teli vidéken s az albiak gúnyolódva fogadták őket, mert Krisztus e földön gyalog járt. Diego püspök lovát és lovaskíséretét mindennemű fölösleges holmijával hazaküldte s gyalogszerrel, mint egyszerű vándor keveredett társával közéjük. Ebben csakhamar a ciszterciták is utánozták. Azonban így sem boldogult a téves hitükhöz csökönyösen ragaszkodó eretnekekkel s 1207-ben otthagynva fiatal társát, fáradtan Spanyolországba tért vissza, hol csakhamar ezután meghalt.

Diego püspök Franciaországban maradt társa Guzmán Domonkos volt, egy századok óta az arabok ellen küzdő, régi spanyol család sarja, amelynek ereiben egyik ősenek felesége révén magyar vér is folyt. Apja, Félix és anyja Aza Janka, egyformán istenfélő emberek voltak, de különösen az utóbbi, akit szent életénél fogva 1828-ban XII. Leo pápa boldoggá avatott. Janka asszony valamennyi fiát papi pályára szánta. Amire Domonkos hét éves lett, az asszony paptestvérének gondjaira bízta, aki 14 éves koráig, 1184-ig oktatta. Ekkor szülőföldjéről, a régi Leon királyság Kalaruega nevű falujából a fővárosba, Valenciába kerül, ennek már akkor is híres iskolájába, amelyet 1209-ben egyetemi rangra emeltek. Domonkos 10 évig tanult itt. Hat évig világi tudományokkal foglalkozott, négy évet a hittudománynak szentelt. Komoly, csöndes és szorgalmas ifjú volt. Bort nem ivott, a hiú szórakozásokat kerülte, embertársai iránt szives, a szegényekkel szemben irgalmas volt. Tanárai büszkéek voltak rá s keresztanya látomása valóságnak ígérkezett. Amikor ugyanis a kis Guzmánt megkeresztelték, keresztanya fényes csillagot látott homlokán tündökölni, mely ragyogásával szinte mindent elhomályosított körülötte. Eszénél azonban szive sem volt hitványabb s amikor 21 éves korában inség támadt Leon tartományban, Domonkos még bútorait is eladta, hogy a szegényeken segítsen, sőt könyveit is, amelyek lapszélei tele voltak jegyzetekkel. Akkoriban a könyvnyomtatást még nem

ismerték. A könyvek betűit finom hártýára kézzel írták. Egy-egy könyv másolása és cífrázása évekig is eltartott s ára nem egyszer egész vagyonnal fölért. Amikor szent Domonkos már mindenéből kifogyott, egy szegény asszony azzal állt elébe, hogy testvére az arabok fogságába esett és nincs pénze kiváltására. Ő erre maga akart rab-ságba menni, hogy a másikat kiszabadítsa. Az asszonyt ez a nagy önfeláldozás megrendítette, egyben megvigasztalta s ellenkezése miatt a dolog abban maradt.

Szent Domonkos már diák korában tagja volt az ozmai káptalannak. Régente ugyanis az volt a szokás, hogy a papi pályára készülő kiválóbb tehetségű ifjak, még felszentelésük előtt kanonoki javadalmat nyertek, hogy gondtalanul tanulhassanak. Tanulmányai befejezése és pappászenteltetése után szent Domonkos Ozmába kerül vissza s nagy segítségére van Márton püspöknek, aki kanonok-jait szent Ágoston szabályai szerint a régi közös szerzetesi életnek akarja megnyerni. Az ozmai káptalan szigorú szabályait a premontreiektől vette át. Innen van, hogy némelyek szent Domonkosról azt írták, hogy kezdetben premontrei kanonok volt.

A megújított káptalan perjele Diego lett, aki Márton halála után 1201-ben ennek a püspöki széken utóda, szent Domonkos pedig a káptalan elöljárója lett. Ebben a minőségében kíséri el útjára püspökét 1203-ban, amikor Diego Alfonz kasztíliai király nevében leánykérő követségbe megy. S mint feljebb láttuk, ez az utazás téríti el pályájáról a szentet, aki már első tuluzi tartózkodása alkalmával elhatározta, hogy a hamis prófétáktól megtévesztett emberek visszatérítésének szenteli életét.

Amikor Diego püspök második útja után hazájába visszatért és Franciaországban hagyta, szent Domonkos egész odaadással lát neki a térítő munkának. Gyalogszerrel jár városról-városra. Egyre bátrabban és állhatatosabban prédikál az albiaknak. Ezek nemcsak meghallgatják, de vitatkozásba is elegyednek vele. A vitatkozás akkoriban nem kevésbé kedvelt dolog volt, mint a vitézi torna s előre meghatározott napján a kijelölt helyen fér-

fiakból, nőkből, lovagokból, sőt a nép egyszerű fiaiból is valóságos csödület támad. Az első vita helye Szervian városa volt, ahol az albiak két híres mestere tanított. Szent Domonkos nyolc napig disputált velük, anélkül, hogy a hallgatóság érdeklődése megcsappant volna. Különösen a népre volt nagy hatása s amikor tovább utazott, az emberek nagy tisztelettel a szomszédos Bezierig kísérték. Ez a város az albiak főfészke volt. Szent Domonkos 18 napig prédikált itt. Néhány embert meg is térített, a nagy tömeg azonban, bár szívesen hallgatta, csökönyös maradt. Szentünk nem csüggedt el. Sorra járta a megmértelyezett helyeket. Akad olyan, ahol meg sem hallgatják. Másutt viszont, mint Paniersban, a grófi kastélyban, híres eretnek tanítók és más «tökéletesek» csapatostul térnek meg. Montreálban és Fanzsóban (Fanjeaux) ismét nagy vitákat rendez. Az utóbbi helyen a vita fölkért bírái nem tudnak megegyezni abban, hogy kinek van igaza s istenítélethez folyamodnak. A vitatkozás főbb pontjait akkoriban már előre írásba foglalták. Szent Domonkos és az eretnek vitázó kiskönyvét (a libellust) most tűzbe vetik azzal, hogy amelyik írás el nem ég, annak a vitatkozóknak a részén van az igazság. Az eretnek-libellusza rögtön füsttá é; szent Domonkosét azonban a tűz nemcsak sértetlenül hagyja, de magasra is emeli.

A térítés munkája, a csodák és a mindeneket magukkal ragadó szavak ellenére is csak lassan halad előre. Közben kitör az albiak ellen a keresztes háború. A fegyverek lármájában időnként a szentnek is el kell hallgatnia. Annál buzgóbban fohászkodik Istenhez, hogy segítse diadalra az igaz ügyet. A mureti döntő ütközet napján, 1213 őszén, szent Domonkos is jelen van a hat püspök, a három apát és számos szerzetes társaságában, akik mint hajdan Mózes Jozsue csatájában, ég felé emelt kezekkel esdik le a győzelmet az albiak seregei ellen küzdő monforti Simon fegyvereire.

Az egyház ügyéért és hazája társadalmi rendjéért küzdő gróf diadalútja közben egyre nagyobb barátsággal fordul szent Domonkos felé. Kilenc hónappal a mureti

csata után ő áldja meg leánya házasságát a viennei tartomány örökösével a karkasszoni székesegyházban, a tuluzi püspök és temérdek előkelő úr jelenlétében.

A franciák mind nagyobb mértékben ünneplik, egyházmegyéik kormányzását bízzák rá, püspökké akarják megtenni. Ő azonban nem téveszti el szeme elől élete nagy célját. Fáradhatatlanul apostolkodik tovább s alázatos marad. A narbonnei apát ez időbeli életmódjáról ezeket jegyezte föl: Boldogságos Domonkos ugyancsak szomjuhozta a lelkek üdvösségét s buzgósága határtalan volt, olyannyira, hogy éjjel-nappal, templomban, házakban, mezőn, országutakon, mindenütt Isten igéjét hirdette s társait is mindig erre unszolta. Igen szigorúan és mértékletesen élt. Beérte kenyérrel és egy tál étellel s csak nagy ritkán, ha mások is voltak asztalánál, tett ebben kivételt. Nem volt nála alázatosabb férfiú. A világ minden hiúságát szívből megvetette, az igazságtalanságot, a megvetést és gyalázást örömmel fogadta. Folyton imádkozott. Éjszakákon keresztül könnyezve könyörgött a bűnösök megtéréséért. Nagylelkű volt és vendégszerető. A szegényeknek mindenét odaadta. Szerette hitét, a békét; mind a kettőnek fáradhatatlan apostola volt.

Amikor egyik apostoltársa, cisztercita szerzetesből püspök lett, s Karkasszomból Párisba utazva, reábizza egyházmegyéjét, szent Domonkos a püspöki palotában a nagybőjtön végig kenyéren és vízen él, közben fáradhatatlanul prédikál az eretnekeknek. A franciák szinte erőszakkal hol ide, hol oda hívják meg püspököket. Ő azonban állhatatosan kitér a megtiszteltetés elől. Amikor 1215-ben a konszeransi püspöki székbe akarják emelni, azzal hárítja el az unszolást, hogy inkább vándorbotot fog és éjjel titokban útra kel, semhogy püspök legyen.

Szent Domonkos lelkében akkor már javában érlelődött a terv, hogy az eretnekség ellen való harc céljaira rendet alapít. Az albiak mint láttuk, különösen a nőkre vetették ki hálójukat, akik nevelőintézeteikből kikerülve, a francia családok körében terjesztették az eretnek tanítást. Már Diego püspöknek is eszébe jutott, hogy az eret-

nekiség karmaiból kiszabadított nők számára menedék-helyet alapít. Ezt a tervét azonban csak szent Domonkos valósította meg.

Az albiak már szinte csecsemő koruktól fogva fogadták föl intézeteikbe a leányokat, különösen az elszegényedett előkelő szülők gyermekeit s az apáca kolostorokhoz hasonló fegyelemben nevelték őket.

Ezek az eretnek apácák gyakran igen műveltek voltak s a nyilvános vitaikozásokon mindig szívesen jelentek meg. Szent Domonkos több ilyen nőt térített vissza az egyházba. Ezek otthon nem maradhattak, különben ismét visszaestek volna az eretnekségbe; máskülönben ehhez szívósan ragaszkodó szüleik sem tűrték volna meg őket családjuk körében. 1206-ban Fulko tuluzi püspök Prulyban (Prouille) szűz Mária templomát, földet és házat ajánl föl szent Domonkosnak, a tervezett apácakolostor számára. Kezdetben ugyan alig tíz nő lakik ebben. Lelkipásztoruk maga szent Domonkos. Napi teendőik: imádkozás és kézimunka. Amikor Fulko püspök példájára a narbonni érsek, Simon montforti gróf s más vitézek új adományokkal gyarapítják az apácakolostort, tagjainak száma is évről-évre nagyobb lesz. 1215-ben III. Ince pápa megerősíti szent Domonkos alapítását s ennek tagjai ültetik át szellemét az apácakolostorokba, amelyeket később szent Domonkos rendjének gondjaira bíztak.

Amíg Diego püspök is Franciaországban működött, szent Domonkos csak mint a pápától kiküldött ciszterciták segédje szerepelt az eretnekeket térítő munkában. Távozásakor a püspök a hírhirdetők főnökévé tette s a prérikáló papok anyagi dolgainak intézését Claret Vilmosra bízta. Ez a társaság lesz a magja a rendnek, amelynek alapításában ismét Fulko püspök segíti szent Domonkost. Fulko is cisztercita szerzetes volt s az eretnekséget pártoló Péter püspök eltávolítása után került a tulúzi püspöki székre, 1214-ben a tűzcsoda helyének, Fanzsónak (Fanjeaux) lelkészévé teszi meg szent Domonkost, aki e javadalmából társaival együtt gondtalanul megélhet, különösen amikor Simon, montforti gróf egyik várbirtoká-

val gyarapítja s a káptalan és az egyházmegyei papság a plébániák tizedének egyhatod részét engedik át neki. 1215-ben szent Domonkos rendjének alapjai le vannak rakva s a rend célja az igaz hit terjesztése és az eretnekség kiirtása a szent prédikáció segítségével. Innen a rend régi neve is: prédikátorok rendje.

Kolostora azonban az új rendnek még nem volt. Szent Domonkos társai ketttesben járnak ki a falvakba prédikálni. Ő maga is, hol vendégfogadóknak, hol hiveinél talál szállást, de nem egyszer az út árkában vagy patakok partján piheni ki fáradságát. De még ugyanebben az évben egy Péter nevű tuluzi ifjú, aki hozzácsatlakozik, szent Domonkosnak ajándékozta házát és birtokát. 1215 április 25-ikén így keletkezik Toulouseban az első szent Domonkos rendű kolostor, ahol a rendtagok közös életet folytatnak és sajátos szokásuk szerint rendezkednek be.

Egyetlen kolostor azonban nem volt elég ahhoz, hogy az eretnekséggel megküzdjön. Annál kevésbbé, mert az eretnekségek Európa szinte minden országában s minduntalan felütötték fejüket. Ma a hírlapok irányítják az emberek gondolkodását. Hajdanában, amikor hírlapnak se híre, se hamva nem volt, a városról-városra, országról-országra vándorló kereskedők, mesterlegények és egyéb utazó felekezet terjesztette az eszméket, amelyek hol itt, hol ott felmerültek s ahol a hivekre nem vigyáztak éber lelki őrök, ott ezrével mételyezték meg az embereket.

Korunk kereszténytelen hírlapjainak mérge ellen XIII. Leo pápa a keresztény szellemű írásokat ajánlotta védelműl. A középkorban, amikor a nagyurak közül sem tudtak sokan írni és olvasni, a prédikáció és a vitatkozás volt a megtévesztett tömegekkel szemben az egyedüli szellemi fegyver. A papok plébánia templomukban akkor is mindenütt prédikáltak ünnep- és vasárnap. A hamis próféták azonban ezzel szemben úton-útfélen kiabálták tetszetős szavakba burkolva a hivek fülébe téves tanításait. Végezetül a vízcsepp is kivájja a követ. Nem csoda, hogy sokan eltántorodtak az egyháztól. Szent Domonkos meg volt arról győződve, hogy a szüntelen prédikálás az

egyedüli védelem a hamis próféták ellen. Az általa alapított rendet ép ezért az egész világon el akarta terjeszteni. 1215 Mindszent napjára III. Ince pápa a lateráni templomban zsinatot hirdetett, hogy az egyházban elfajult rendet visszaállítsa, az eretnekséget megszüntesse és a hit megerősítésével az erkölcsöket megjavítsa. Szent Domonkos Fulko püspökkel ennek hírére szintén Rómába utazott. A pápa a zsinaton különösen a hithirdetés és az eretnekekkel való vitatkozás szükséges voltát hangoztatta, amit szent Domonkos Dél-Franciaországban már megvalósított. S amikor a zsinat elrendelte, hogy az ebben többnyire akadályozott püspökök papokat válasszanak s azokat küldjék ki az egyházmegyébe, hogy Isten igéjét hirdessék, szent Domonkos a pápához fordult s arra kérte, hogy rendjét erősítse meg. Ennek azonban több akadálya merült föl. A hithirdetés ugyanis az új rendre bízva úgy tűnt volna föl, mintha a világi papok ezzel szemben a háttérbe szorulnának. Az is szokatlan volt, hogy szerzetesek plébánia nélkül akartak lelkipásztorok lenni. Végül épen a IV. lateráni zsinat határozta el, hogy új szerzetes rendeket nem szabad többé alapítani. Minden új kolostor válasszon a már meglévő rendek szabályai közül egyet. Szent Domonkos dolgavégezetlenül tért vissza Tuluzba, hol rendtársaival tanácskozott s minthogy mint kanonok is már ezek szerint élt, szent Ágoston szabályait választja kolostora számára s ezzel a lateráni zsinat határozatának eleget tesz. A püspök engedelmével tovább prédikál. 1216 nyarán azonban még egyszer Rómába utazik s a közben meghalt III. Ince utóda, III. Honoriusz pápa ekkor a «szent Ágoston szabályai szerint élő kanonokrend» tuluzi kolostorának alapítását általában jóváhagyja. Szent Domonkos rendje azonban ezzel még nem volt elismerve, hanem csak kolostora, ez is pusztán mint a szent Ágoston szabályai szerint élő kolostorok egyike. Csak a következő év elején erősíti meg a pápa az új rendet s buzdítja bullájában tagjait, mint «a hit védőit és az egyház igaz világosságait» a prédikálásra.

1217. nagybőjtjét szent Domonkos Rómában tölti el.

Ismételten találkozik szent Ferencceel, hozzá hasonlóan nagy rendalapító társával, az örök város templomaiban gyakran prédikál s a bibornokok közül különösen Hugolin, osztiai püspök, a későbbi IX. Gergely pápa barátságát nyeri meg.

Míg szent Domonkos Rómában járt, Dél-Franciaországban az albiak ismét felülkerekedtek. A lateráni zsinat ugyanis az ellenük küzdő kereszteseknek meghagyta, hogy a további előnyomulást szüntessék be. Az eretnekek ezt gyöngyeségnek vélték. Merészségük újból föléledt. Marszély (Marsailles) püspöke ellen föllázadtak. A kereszteseket mindenfelől megtámadták. Simon montforti gróf csapatai visszavonultak.

A pápa békés uton akarja őket megnyerni. A párisi egyetemet felszólítja, hogy okos embereket küldjön ki az eretnekek megtérítésére. Szent Domonkost is munkára serkenti ellenük. A montforti grófhhoz követeket küld. Mindhiába. Az albiak a keresztesek táborába is behatolnak, a pápai követet megsebesítik, szolgáját meggyilkolják. Tuluz ismét Rajmund gróf hatalmába kerül. Szent Domonkos társai Pruly-be menekülnek. Az eretnekek azonban már ezt a várost is fenyegetik. Szent Domonkos belátja, hogy rendjének itt sem lesz maradása s nehogy alapítása megsemmisüljön, világgá küldi társait. Négyen Spanyolországba mennek, öten, Domonkos Mannes nevű testvére és a rend apátjának megválasztott Máté vezetése alatt Párisba. Ketten Tuluzban maradnak, ismét ketten a prulyi kolostort veszik gondjaikba. Szent Domonkos maga Metzi István nevű társával Rómába indul, ahová 1218 január végén érkezik meg s ismét prédikál, a börtönöket és a szegényeket látogatja, vigasztalja. A Rómába összefutó utak egyike, a Via Appia mellett egy új templom állt, szent Sziksztus egyháza. Ezt III. Ince angol szerzetesek számára építtette, akiket a közelben tervezett apácakolostor vezetésével akart megbizni. Az angolok akkor még nem voltak ott s III. Honoriusz pápa szent Domonkosnak ajándékozta a templomot s ő az apácakolostorba Prulyból telepít lakókat. A kolostor-alapítás célja az volt, hogy a Rómában hanyatlásnak

Indult apácaéletet helyes irányba terelje. Szent Domonkosnak a római apácák és világi nők közül is sikerült a szigorúbb, szemlélődő és vezeklő életnek híveket szereznie. Alig egy év múlva a vezetésére bízott apácakolostor lakóinak száma 44 lett. A római ifjak is egyre nagyobb számmal követték szent Domonkost. 1219-ben már 40-en léptek be rendjébe. Hogy elhelyezhesse őket, III. Honoriusz pápa az Aventinusz-hegyen épült szent Szabina-templomot és a mellette álló házat ajándékozta neki s ez lesz a rend első noviciátusának, rendtagokat nevelő intézetének otthona, egyben fél századig a rend főnökének is székhelye. Az örök városon kívül azonban szent Domonkos a kiválóbb egyetemi városokban is akart rendjének kolostorokat alapítani. A híthirdetés, az eretnekekkel való vitatkozás, a rend e két főfeladata, föltétlenül megkövetelte, hogy tagjai a tudományban alapos jártasságra tegyenek szert. Felsőbbfokú tudást pedig csak egyetemen lehetett elsajátítani. Ezek a főiskolák a székesegyházak és a kolostorok iskoláiból keletkeztek s közülük három már a XII. században egyetemi rangot nyert el. A szalernói, a bolognai és a párisi egyetemnek országuk uralkodói szabadalmakat ajándékoztak, a tanárok és a tanítók szabadegyesületévé avatták. Hogy a tudomány művelésében semmiféle ürügy alatt senki se zavarhassa a tanárokat és tanítványaikat, szabadalmi alapján minden középkori egyetem maga bíraskodott, hozott törvényeket tagjainak mindennemű dolgában. A szalernói egyetem különösen orvostanárairól volt híres, a bolognai főiskolát, a nagy jogászok egyetemét, I. Frigyes császár 1158-ban, a párisit a hittudomány nagy művelőjét, Fülöp Ágost francia király 1200-ban ruházta föl egyetemi szabadalmakkal és 1203-ban III. Ince pápa erősítette meg. Az egyetemekre a világ minden részéből sereglettek tanulók. A párisi egyetemnek a középkorban 20 ezer diákja is volt, akik nemzetek szerint csoportosultak, később az általuk hallgatott tudományágak szerint karokra oszlottak. Ez utóbbiak élén a dékánok álltak, az egyetem feje a rektor volt, akit többnyire évről-évre szabadon választottak.

Szent Domonkos, mint láttuk, Párisba már 1217-ben öt rendtársát küldte el. Ezek az ottani székesegyház közelében egy kis házban huzódtak meg, de már a következő évben egy párisi egyetemi tanár jóvoltából szent Jakab templomát nyerik el, ahol buzgón prédikálnak. A párisi világi papság nem jó szemmel nézi egyre többeket meghódító működésüket s a káptalan megtiltja nekik az igehirdetést. III. Honoriusz pápa azonban segítségükre siet s megsemmisíti a tilalmat. A rend tekintélye egyre nő. A kolostornak már az első év végén 30 tagja van s a szerzetesek példás élete különösen a párisi egyetem diákjai közül egyre többet vonz. Máté apát 1220-tól kezdve már a vidékre is küldhet rendtagokat új kolostorok alapítására s ez utóbbiak száma Franciaország különböző részében ismét egy év alatt ötre növekedik.

A másik híres egyetemi városba, az olasz Bolognába Szent-Domonkos a pápa ajánló írásával Rómából küldött három tagot, akik itt a külvárosban egy kis kápolna tövében telepednek le. Az orleansi Reginald predikálása itt csakhamar seregestül hódít híveket a rendnek. Reginald, akit később az egyház boldoggá avatott, a párisi egyetemen az egyházi jog tanára volt s Rómában ismerkedett meg Szent-Domonkossal és rögtön csatlakozott is hozzá. Amikor Bolognában lángoló beszédeinek hatása alatt az egyetem tanárai és diákjai közül egyre többen lépnek be a rendbe, a város Szent-Miklós-templomát engedi át Szent-Domonkos követőinek, akik főleg Lovello Péter adományából itt birtokot is nyernek. A bolognai kolostor telepít Lombardiában új rendházakat. Spanyolországba, hazájába maga Szent-Domonkos küld rendtagokat, akik azonban innen egyelőre eredménytelenül térnek vissza. A szent azért nem csügged el. Az eretnekeken kívül a pogányok megtérítésére is gondol, ami már Diego püspököknek szintén eszébe jutott. Mint láttuk: Diego a fejedelme fiának szánt királyleány váratlan halála után a kunok közé akart menni, mint hittérítő. Amikor Ivó krakói püspök 1220-ban Rómába jön és segítségét kéri a göröghitű eretnekekkel és a pogány lithvánokkal küzdő lengyel papság számára, habo-

zás nélkül enged át neki rendtagokat, veszi föl a rendbe a püspök két rokonát. A Krakóban alapított rendházból aztán Szent-Domonkos szerzetesei egész Lengyelországban szétraiznak. Diego püspök kedves tervének megvalósítására, a kunok megtérítésére magyarországi Pál, bolognai jogtanár vállalkozik. Pál 1221-ben Szádokkal és még három rendtársával Magyarországra költözik. Először Győrött predikálnak, innen Veszprémbe, majd Székesfehérvárra kerülnek s itt alapítják első kolostorukat, amelyből a tatárjáráig 12 férfikolostorba rajzanak ki tagok. A magyar dominikánusok előbb a boszniai eretnekek megtérítésére indulnak, de fölkeresik a kunokat is, sőt messzire behatolnak Ázsiába. Julián szerzetes és társai itt bukkannak rá Nagy-Magyarországra, a magyarok régi hazájára, ahol magyarul beszélő rokonnépeket találtak, amelyeket azonban az 1242-ben Magyarországra zúduló tatárjárás megsemmisített. 1303-ban 33 férfikolostoruk és három apácakolostoruk volt nálunk a domonkosoknak. Az előbbieket sorában a leghiresebb, főiskolájánál fogva a budavári volt. Az apácakolostorok közül a török hódoltság koráig az ország népének legkedvesebb zarándokhelyét, a margitszigetét Buda és Pest közt, boldog Margit királyleány, IV. Béla gyermeke szentelte meg csodás és példás életével. A XIV. és XV. században szent Domonkos rendjének kolostoraiban éltek nálunk a tudományok legszorgalmasabb művelői s a reánk maradt középkori irott könyvek közül a legtöbb Domonkos-rendű szerzetesek és apácák keze alól került ki. Sok ezek között a magyar nyelven irott munka is...

De most már térjünk vissza szent Domonkoshoz. A nagy rendalapítót szerzeteseinek békés hódításai után sem hagyja el buzgósa. Sorra járja a kolostorokat, biztatja, buzdítja ezek lakóit. Utközben mindenfelé prédikál. Utazásaiban csak egy rendtársa kísért s alig hogy egy-egy városból az országútra ért, lehúzta saruit és mezitláb vándorolt naphosszat gyalogszerrel. Ha lábát fölsebezték a kövek, azzal vigasztalta társát: «Ez vezeklésünk egy része» Holmiját mindig maga vitte s podgyászának java

része szent Pál leveleinek és Máté evangéliumának könyve volt. Ezeket olvasta útközben, a szerény vendég fogadóiban, amelyekbe rendjéhez tartozó kolostorok híján szállásra tért. Így járta be Itáliát, Franciaországot. Amire visszatérül Rómába, Lombardiába megy, hogy ott a hihetetlen fényűzést folytató városi lakosságnak s a nagy számmal bujkáló eretnekeknek prédikáljon. Mindenütt nagy siker koronázta fáradságát. Visszatérőben Firenzében is sok eretneket hódít meg az egyháznak. 1221-ben III. Honorius pápa három bullát ad ki a szent rendjének érdekében. Ugyanez év tavaszán Bolognából a rendi nagy káptalan gyűléséről Velencébe utazik Hugolin bíboros látogatására, ahonnan nagy betegen kerül ismét Bolognába. De azért részt vesz rendtársai zsolozsmázásában, a kolostor perjelével a rend dolgait is tüzetesen megvitatja. Nagy fejfájása végül arra kényszeríti, hogy lefeküdjék, a földre terített gyapjútakaróra, mely ágya volt. Amikor közel érzi végét, magához hivatja a noviciusokat, majd a rendtagokat s a szerzetesi élet szabályainak pontos követésére buzdítja őket. Aztán Ventura perjelnek gyón, magához veszi az Úr szent testét s ismét tiszta életre buzdítja társait. Betegségének kínjait zokszó nélkül türi. Társai mindazonáltal rábeszélnek, hogy a nagy hőség miatt vitesse ki magát a várost környékező hegyek közé. Fájdalmai itt sem enyhülnek s amikor már halálát érzi, visszakivánczik a kolostorba, hogy rendtársai körében haljon meg. Egy Moneta nevű szerzetes cellájában helyezik el, mert neki nem volt szobája a kolostorban. Ugyanannak ruháját adják rá, mert neki csak egy rend viseltes ruhája volt. Rudolf testvér törli le homlokáról a hideg verejtéket. A többiek sírnak. Szent Domonkos még most is vigasztalja őket. Közben ég felé emeli kezeit és így sóhajt föl: «Atyám! Örömmel töltöttem be akaratodat, megőriztem őket, akiket rám bízál. Neked ajánlom őket, hogy örködjél felettük, mert ime én már hozzád igyekszem!» S intésére a szerzetesek a haldoklók imádságába fogtak. Miközben sírva, zokogva imádkoztak, a szent derűtől sugárzó arccal nyugodtan pihent helyén. Az imádság vége felé kezeit az

ég felé tárva 1221. augusztus 6-án csöndesen kilehelte lelkét.

Isten küldötte volt. Istentől kitüzött célját soha sem tévesztette el szeme elől. Nem nézett sem jobbra, sem balra. Rendületlen kitartással haladt a cél felé; fáradt, kinlódott a megtévesztett lelkek visszatérítése, üdvössége érdekében. Bátran dacolt minden veszedelemmel s mint a szikla a tenger háborgó hullámai között, szilárdan állott meg a rá rontó viharokkal szemben. A délfranciaországi eretnekek nem egy helyen fogadták gúnnyal, dobálták meg sárral, csúfitották meg ruhájára szórt szalmával. Ő békében tűrte s boldog volt, ha végezetül mégis meghallgatták.

Megérte nagy tervének megvalósulását, hogy az ige és a példa erejével kell a tévelygőket Krisztus egyházába visszavezetni. Megérte a boldogságot, hogy rendje még életében az egész világon elterjedt.

Halálának hírére Hugolin bibornok sietve igyekezett Bolognába, hogy eltemesse legjobb barátját. A szent testét erős fakoporsóba zárták s a szent Miklós templomában földelték el. Nagy kőlappal fedett sírjához ezrével tódult a nép s Isten csudákkal dicsőítette meg a nagy rendalapító emlékét. Ezek hírére boldog Jordán, a rend főnöke díszes siremléket akart a szentnek állítani.

IX. Gergely pápa, aki nem más, mint Hugolin bibornok, 1233-ban kiemelteti holttestét, vizsgálatot indít szentté avatása érdekében s 1234-ben ünnepélyesen a szentek karába iktatja.

Szent Domonkos rendje, hivatalos nevén a prédikátorok rendje, a világi papság és a szerzetesség intézményének szerencsés összeolvasztása volt. Tagjai, a dominikánusok kezdetben a világi kanonokok viseletében jártak, hosszú fekete talárban s e fölött alján és közelőjén fodros karingben, továbbá posztócipőben, fejükön a világi papok süvegét viselték. Amikor szent Ágoston szabályait átvették, ezeket sokszorosan szigorították. Prédikáláson és taní-

táson kívül hangosan nem volt szabad beszélniök. Egy-mással is csak kivételesen társalogtak. Ősz kezdetétől kezdve Húsvétig szigorúan böjtöltek. Húst soha sem ettek.

Az addig alapított szerzetes rendek tagjaira nézve a kézimunka kötelező volt, többségük laikus testvér maradt és mint maga a nyugati szerzetesrendek atyja szent Benedek, soha sem szenteltette föl magát papnak. Szent Domonkos és első társai a kanonok rendiek mintájára mind papok voltak. Minthogy főhivatásukkal a prédikálással és a tanítással nem fért meg az egy helyhez kötött kézimunka, erre ezután sem kötelezték őket a rend szabályai. A házi-teendőket kolostoraikban külön erre a célra felfogadott laikus testvérek, fráterek végezték. Hogy a földi javakkal való bajlódás ne terelje el figyelmüket a lelki céloktól, szent Domonkos nem csak a rendtagok, de a rend nevében is lemondott ezekről s önként vállalt szegénységük apostoli munkájok függetlenségének és szabadságuknak eszköze lett. «Vesd az Urra gondodat — mondták a zsoltarossal — és ő táplál téged». S az Úr csakugyan mindig gondoskodott róluk, hogy a fönntartásukra szolgáló alalmazsna ne fogyatkozzék meg. Amikor szent Domonkos ily értelemben változtatott szent Ágoston szabályaiban gyökerező rendjének törvényén, a ferenciek rendjéhez tette ezt hasonlónak. Szent Ferenc azonban a szegénységet önmagáért szerette és az Ur Jézus iránt való szeretetéből elsősorban a hívek lelki épülésére követte.

A böjtnék, a virrasztásnak és a vezeklésnek a dominikánusoknál szintén más lett a jelentősége, mint az addig alapított szerzetes rendekben. A prédikáció, a tanulás és a tanítás érdekében ezek alól helye volt a felmentésnek. A tanulás sok erőpazarlással és fáradsággal jár s a dominikánusoknak sokat kellett tanulniok, hogy hivatásuknak megfelelhessenek. Az ő rendjük tüzi ki először a tudomány, jelesül a hittudomány művelését a szerzeteseknek hivatásul. Már szent Domonkos is nagy súlyt vetett arra, hogy rendtársai a legkiválóbb főiskolákon tanulhassanak. S a dominikánusok nemsokára azután az egyetemeknek és a keresztény hittudománynak diszei lesznek. A középkori

hittudomány művelésének két iránya, a misztika és a skolasztika volt. Az előbbi a hit titkait a szív érzéseinek közvetítésével igyekezett a hives, lelkehez közelebb hozni s hőse, mint az előbbi fejezetben láttuk szent Bernát volt. A skolasztika a keresztény hitigazságokat bölcseseti alapon fejtegette s legkiválóbb művelője a dominikánus Akvinói szent Tamás volt, akinek Summa Theologiae vagyis az istenes tudományok sommája, összessége című munkája az egész keresztény hittant és erkölcostant felöleli s mint ilyen halhatatlan értékű remekmű.

Szent Tamás az angyali egyházi Doktor (doctor Angelicus) 1225-ben a szicíliai királyság nápolyi tartományában Akvinó mellett Rokka sziklavarában született s előkelő grófi család sarja volt. Iskoláit a montekasszinói bencéseknel végezte, de amikor 1243-ban Nápolyba került, családjának ellenkezésével dacolva szent Domonkos rendjébe lép. Szülei erre erőszakkal kiragadják a kolostorból s két évig fogva tartják várukban. Anyja végezetül belátja, hogy nem tudja visszatartani hivatásától, szabadjára ereszti. Szent Tamás visszatér a nápolyi dominikánus kolostorba. Elöljárói innen Párisba küldik az egyetemre, majd Kölnbe, rendjük másik nagy skolasztikusához, boldog Alberthez, akinek tanítványa lesz. A kitűnő mester oldalán nagy tökéletességgel vértézi föl magát a hittudománnyal. Ám szerény és hallgatag természetű ember, aki diáktársai előtt nem igen dicsekszik és szót sem beszél erről. Az ifjúság hamar szánja rá magát az ítéletre s szent Tamást is gúnyolódva nevezik el szicíliai néma ökörnek. Amikor azonban végre nyilvános vitatkozásra nyílt alkalom, szent Tamás mindenkit elragadtatott ékesszólásával és érveivel szinte leterítette ellenfeleit. Boldog Albert tisztában volt legkedvesebb tanítványa lánglelkével s ujjongva jelentette ki: Ti őt néma ökörnek csúfoltátok; no de majd meglátjátok, hogy Tamás tanításával oly nagy lármát üt még, hogy az egész világ meghallja! S amire 1253-ban a hittudományok doktora lett, prédikálásával, tanításával az egész keresztény világot meghódítja. Kölnben, Párisban, Rómában egyaránt rajongtak érte. IV. Ke-

lemen pápa a nápolyi érseki székre akarta ültetni. Ő azonban elhárította magától ezt a kitüntetést. Szent Domonkos szabályai szerint élt ezután is a tudománynak, az egyházi költészetnek. Nem fogadta el a bíborosi méltóságot sem. Ezzel IV. Orbán pápa kínálta meg. Éles eszével, nagy tudományával egyetemek, szerzetes rendek között vitákat döntött el. Ékes beszédjével seregestül erősítette meg a hitben, ragadta el az embereket. E mellett fáradhatatlanul írta könyveit, értekezéseit. Szívből fakadó egyházi énekeket szerzett. Ezek közül nem egy még ma is szívét-lelkét fölemelő hatással van a keresztényekre, mint például a Pange lingua, a Lauda Sion. Az oltáriszentséget senki sem dicsőítette szebben nálánál. Az úrnapi zsoltosmát ő írta meg. Amikor e művét befejezve a feszület elé borult, ajkáról önkéntelenül ez a kérdés szállt el: Valljon jól írtam meg? S íme a fölfeszített Krisztus ajkai megelevenedtek.

Jól írtál rólam Tamás! — hangzott felelete.

Akvinói szent Tamás 1274-ben a lyoni zsinatra készült, de útközben megbetegedett s a fosszanuovai cisztercita kolostorban március 7-én, 49 éves korában meghalt. 1323-ban szentté avatták. 1567-ben V. Pius pápa ünnepélyesen egyháztanítónak hirdette ki s mint ilyen egyike a legnagyobbaknak az egyháztanítók sorában.

★

Amikor szent Domonkos rendjének szabályait módosította, a rendtagok ruhája is más lett. A kanonok-rendiek viseletét fehér posztóból készült kázmzával, e fölött skapuláréval és kerek galléros csuklyával cserélik föl. Fehér csuhájuk fölött utközben, vagy ha tanítottak, kerek fekete köpenyeget viseltek. Fejüket borotválták s csak egy keskeny hajkoronát hagytak meg. A kolostorok főnökeinek a címe perjel volt.

Több kolostor tartománnyá egyesült. Valamennyi tartomány feje a rendfőnök, akit az egyetemes káptalan gyűlésén a tartomány főnöke és minden tartományból két kiküldött szerzetes rendszerint 12 évenként választ.

Szent Domonkos halála után a prédikátor rend o'y gyorsan terjedt, hogy kormányzása nagyon nehezzé vált. 1256-ban a rendnek már 7000 tagja van. Ezek között 5000 a fölszentelt pap. 1277-ben 400, 1303-ban 600 a dominikánus kolostorok száma s a rendtagoké 1337-ben 12 ezer körül jár. Ám a dominikánusokra mindenfelé nagy szükség volt. Mindenütt és mindenkor akadtak nyughatatlan és önző emberek. Ezek embertársaik hiszékenységgel visszaélve üdvössége árán is hatalmukba akarják hajtani a népet. A zavarosban való halászást a társadalmi rend fölforgatása nagyban megkönnyíti. Ezt pedig az erkölcsi bomlás teszi lehetővé. Mivel pedig az egyház a hitnek és a jó erkölcsöknek mindenkor rendíthetetlen őre volt, a gyanús célu társadalmi mozgalmak régente ép úgy, mint ma a vallás, az egyház és szolgálai ellen irányuló támadásokkal kezdődnek.

Az albiak és mások eretneksége velejében többnyire szintén társadalmi, forradalmi mozgalom volt. Szent Domonkos korában, mint láttuk, Dél-Franciaországban ezt húsz éves háború követte. Ebben végezetül az egyházhoz hű francia király serege győzött. A párisi béke véget vetett ugyan a háborúnak; az eretnekséget azonban nem szüntette meg. Mint a hamu alatt a parázs tüze, az eretnekség lappangva élt tovább, terjedt titokban a nép körében, amelyet kitűnő szervezete elszédített. A tévtanítók állandó támadása a vagyonosok, uszítása a társadalmi osztályok ellen, harca a házasság intézménye, a keresztény társadalom ez alapja ellen, az államnak épúgy összedőlésére vezetett volna, mint az egyházéra, ha az eretnekeknek pogányságot felújító tanításai győznek. Hogy ennek útját állja, mint máskor is mélyre ható társadalmi veszedelem vagy az országot ért nagy csapások idején, az állami hatalom most ismét egyesült az egyházzal s az eretnekek mesterkedésének ellensúlyozására hitnyomozó törvényszéket állított föl. Ennek, latin nevén az inkvizíciónak vezetésével a dominikánusok bizattak meg, akiket a középkorban egy diák nyelvű szójáték alapján Isten kutyáinak nevezték el (Dominicani, Domini canes) s akik-

nek hivatása amúgy is az eretnek rókák felkutatása, lefűlése és megtérítése volt. Az inkvizíció révén az egyház ellenségei tömérdek rágalmat kentek szent Domonkos szelid lelkű rendjére. Hadd álljon itt, amit erről Dedek Kreszcens Lajos esztergomi prelátus-kanonok, legkiválóbb katolikus írónk egyike ír:

«Inkvizíció! A mai kor gyermeke előtt rettenetes szó. Említéskor hideg borzadály futja át tagjait. Megjelennek előtte az inkvizíció álarcos szolgálai, amint az ártatlanokat a börtönökbe hurcolják; az álarcos bírák, amint komor félhomályban a feszülettel és a halálfével diszitett asztalnál ülnek. Látják a kínpad iszonyú eszközeit, a föld mélyébe épített örök, sötét börtönt. Hallani vélik a kinzotak jajgatását. Hogy érdekesebb legyen a dolog: mért-földekre terjedő földalatti folyosók, titkos rejtekek tömegeiről álmodoznak, melyek az egyes kolostorok között az összeköttetést tartották volna fenn.

Honnan e bámulatosan alapos tudás? Aljas lelkű írók által összetákolt rémregényekből és rémdrámákból. Alapjában véve pedig mind ez: a leggyalázatosabb rágalom, a legkőrmönfontabb hazugság. Nagy elmék, kiket tisztelettel emleget a világ, tudós és lelkiismeretes írók, protestánsok éppen úgy, mint katolikusok, részletesen, esetről-esetre vizsgálták meg e törvényszékek iratait és ezerszer cáfolták meg az undok vádakat. Csakhogy ezek komoly száraz művek; nincs bennük semmi cifra dolog, semmi érdekfeszítő mozzanat. Ki olvas ma ilyeneket?

Ime a valóság képe! Imádságban és alázatosságban megöszült szerzetes közeledik az eretnek felé. Tudja jól, hogy ez az ember vad gyűlölettel van eltelve iránta, hogy nem ismer sem tulajdont, sem tekintélyt. Egy célja van csak: eltiporni mindenkit, aki nem úgy gondolkodik, mint ő és megsemmisíteni mindent, ami nem az övé. Az a barát mégis fölkeresi őt rejtett odújában. Mézédeseen folyik ajkáról a szó, vigasztalja és erősíti. Beszél eszéhez, keresi szívét. Ha százszor elutasítják, visszatér újból s előlről kezdi. Ha ember az az ember, meghallgatja őt. A jégréteg olvadni kezd szívén, elvadult arcára könnycsepp hull.

Belátja, hogy rútul rászédtek a kolomposok, akik lefölöztek forradalmi munkájának gyümölcsét s neki a száraz kenyeret vetették oda. A megtért reá borul az ősz szerzetes mellére, zokog . . . zokog . . . és ha már elfogytak könyvei, boldog mosolyra nyílnak ajkai. Ő ismét a társadalomé s hasznos tagja az emberiségnek».

Az állami bírák küzdelme az eretnekség ellen a dominikánusokéval párhuzamosan folyt. Ahol a barátok jó szóval semmit sem értek el, a megátalkodott eretnekekre az állam poroszlói tették rá kezüket, a törvényszék elé állították, amely aztán a világi törvények szerint ítelt. A különböző forradalmak ezerszeresen több embert gyilkoltak meg ártatlanul, mint ahány társadalomfelforgató eretneket az inkvizíció világi törvényszéke börtönre vagy tűzhalálra ítelt. A tuluzi egyházmegyében, tehát a francia eretnekség főfészkében 1245—1248 között 200 emberre bizonyult rá az eretnekség. A világi törvényszék azonban ezek közül egyet sem ítelt halálra, holott főemberük is köztük volt. Jóságvesztésre és börtönre ítélték őket. Ép így menekült meg a haláltól az a 35 megátalkodott eretnek, akit 1300-ban Albi egyházmegyében fogtak el. Az egyházi büntetés a csökönyös eretnekekkel szemben mindenkor csakis a kiközösítés volt. Ezzel az eretnekek persze nem sokat törődtek. Azért adták ki 1184-ben a császári és pápai törvényt, hogy az eretnekeket méltó megbüntetésük végett a világi hatóságnak kell kiszolgáltatni. A XII. egyetemes zsinat 1215-ben a világi hatóság közreműködését csak oly mértékben engedte meg, hogy képviselője jelen lehetett az egyházi inkvizíció tárgyalásain, amelyeken halálos ítéletet soha sem mondtak ki; a bűnöst csak börtönre és jóságvesztésre ítélték. Az állam csak a II. Frigyes alatt (1224—1238. között) a római jog mintájára hozott törvényekben szabott tűzhalált az eretnekekre, de nagy különbséget tett az eretnekségek terjesztői és ezek többé kevésbé jóhiszemű követői között s halálbüntetést csak az előbbiekre mért.

Az egyházi inkvizíció pöreit legkevésbé sem szabad a későbbi boszorkány-pörökkel összehasonlítani, amelyek

kínzó eszközökkel kicsikart vallatásokkal jártak. A pápai inkvizíció birái a súlyosabb esetekben csak a megyés püspök meghallgatásával hozhattak ítéletet s ez ellen a pápához lehetett fellebbezni. Amikor Marburgi Konrád 1227-től, mint pápai inkvizitor kegyetlenül bánt a keze alá került vádlottakkal, IX. Gergely pápa maga illette szemrehányásokkal a németeket, hogy erről nem értesítették idején s ő csak akkor szerzett hírt a szabálytalanul eljáró inkvizitor túlkapásairól, amikor ezek miatt elkeseredett emberek 1233-ban orvul meggyilkolták.

Az inkvizíció egyébként Déli-Franciaországon és Spanyolországon kívül Európa többi országaiban alig jutott szerephez. Az albiak eretnekségének megszűntével, a XIII. század második felében, többnyire Franciaországban is szűnetelt. De végkép nem szűnt meg, sőt a protestánsok is átvették s Kálvin Genf városában, a Luther hívei a kálvinisták ellen Szászországban szintén éltek ezzel. Angolországban pedig a protestáns inkvizíció a hithű katolikusok ellen évtizedeken át ádáz kegyetlenséggel tombolt. Az egyházhoz gyermeki szeretettel hiven ragaszkodó középkori keresztények szemében a pápai inkvizíció sohasem vált botránykövé. Az egyház rendjével együtt a társadalmi rend felforgatására törő eretnekek ellen a harcot minden becsületes katolikus kötelességének tartotta. Ennek bizonyossága az is, hogy az albiak ellen folytatott háborúban az önkéntesen jelentkező keresztések seregei sohasem fogytak el.

A pápai inkvizíciótól velejében nagyon különbözött a spanyolországi inkvizíció. Ez utóbbi az itt elhatalmasodott zsidók ellen irányult. A lelkiismeretlen kufárkodás és a lelketlen uzsora soha és seholsem ütötte föl oly merészen fejét, mint Spanyolországban. Az ország alig hogy felszabadult a mórok igája alól, a tartományait, városait elárasztó zsidók uzsorájának rabságába került. Ez volt itt az oka a zsidóüldözéseknek, amelyek folyamán a spanyolok végezetül csak két dolog közt engedtek kiszípolozóiknak választást: vagy kikeresztelkedtek vagy pedig halállal büntették őket.

A legtöbben persze fölvtették a keresztség szentségét, de szívük mélyében zsidók maradtak. Mindazonáltal szinte az ország minden jobb egyházi és állami hivatalát hatalmukba kerítették és így szerzett befolyásukkal ismét csak a maguk fajtájának a diadalát segítették elő a spanyolok fölött. Végezetül már a nemzet létezése forgott kockán s ennek megmentése érdekében vezette be IV. Sziksztus pápa jóváhagyásával 1480-ban két dominikánus az inkvizíciót Spanyolországba. Ennek élére a szintén domonkosrendi Torquemada került s az eljárás költségeit, a bírák fizetését az egyházi inkvizícióval ellentétben a spanyol király viselte.

Hogy a spanyol inkvizícióhoz az egyháznak semmi köze nem volt s mint rendnek a dominikánus szerzetnek sem, annak bizonyossága az is, hogy az inkvizíció ítéleteit Spanyolországban a pápához nem lehetett megfeleltetni s hogy hatáskörébe államellenes bűntények is tartoztak. A zsidók az inkvizíciót Spanyolországban tagadhatatlanul megsínylették s idővel annyira elkeseredtek ellene, hogy 1485-ben Arbuez Péter inkvizitort meggyilkoltak. Kévszel azután 1492-ben a zsidókat kiűzték Spanyolországból. Az inkvizíció azonban itt tovább működött. A protestantizmus beszivárgását nagy mértékben megakadályozta. Később erkölcstelen bűnök és erkölcstelen könyvek üldözése vált feladatává s csak 1820-ban törölte el a forradalmi irányú népképviselőt.

Az inkvizícióval részletesebben azért foglalkoztunk, mert félművelt elemek a dominikánusok működését szinte csak ezzel kapcsolatban ismerik. S gyakran bizony magukat fölvilágosodottnak tartó katolikusok sem tudnak arról, hogy valamikor szent Domonkos fiai voltak a világ tanító mesterei, a tudomány és irodalom legkiválóbb művelői, hogy ők ajándékozták meg a világot Akvinói szent Tamással, akinek könyvei a zsinatokon a szentírás mellett fekszenek. Európa egyetemeit ők virágoztatták föl a középkorban. Soraikból 377 szent, 4 pápa, 69 bíboros, csaknem ötezer püspök került ki. A pogányok között, még a múlt században is, különösen Kínában az ige hirdetése és a

térítés munkája közben százával szenvedtek vértanúságot. Ma a dominikánusok, bár számuk a virágzásuk korabelihez képest nagyon megfogyatkozott, különösen a hitélet emelése terén fejtenek ki eredményes működést. A szent olvasó, másként rózsafüzér terjesztésének, amelyet mai alakjában szent Domonkosnak köszönhetünk, ők a legbuzgóbb apostolai. A Mária tiszteletét ápoló és keresztény-tökéletességre törekvő rózsafüzér-társulatoknak világszerte ők a szervezői s ilyeneket csak rendfőnökük engedelmével szabad alapítani.

Általában tisztában vannak korunknak a vallástalanságban vagy a hit iránti közömbösségben gyökerező sebeivel s nagy buzgósággal gyógyítják ezeket. Ma is Krisztusnak bátor katonái, akik különösen nagyobb városokban a paphiány miatt mindennemű erkölcsi veszedelemnek kitett nép érdekében szállnak síkra s lelki gondozását karolják fel nagy szeretettel.

Szent Ferenc és a kisebb testvérek.

Bernardone Ferenc tulajdonképen ugyanazt prédikálta, amit Valdus Péter: a szent szegénységet. Ám ez utóbbi azt hirdette, hogy apostoli szegénység nélkül nem lehet üdvözülni s hogy világi javai miatt a római egyház is megszűnt Krisztus igaz egyháza lenni. A valdusiak a pápát, a püspököket, papokat és szerzeteseket szidalmazták s a gyónás szentségében a bűnös papok feloldozásának érvényességét kétségbe vonták. Amikor pedig az egyház eltiltotta őket hamis tanításuk hirdetésétől, gőgösen föllázadtak ellene s azzal feleltek, hogy inkább Istennek engedelmeskednek, mint az embereknek.

Bernardone Ferenc nem kívánta, hogy a pápa szálljon le trónusáról s eldobja hármaskoronáját. A püspököket sem ócsárolta, ha dúskáltak is földi javakban. Nem irigyelte a gazdagokat, nem fenyegette őket a pokol tűzével, pusztán azért, mert nem osztják szét vagyonukat. A szegénységet senkinek sem parancsolta, hanem csak tanácsolta.

Valdus az eretnokség lejtőjén egyre lejjebb csúszott; **forradalmár lett.** Bernardone Ferenc meghajtotta **fejét és térdét az egyház előtt és megtiltotta követőinek, hogy bármelyik egyházmegyében a püspök akarata ellenére tanítsanak.** Nem romboló, de alkotó reformátor volt. Alázatosságában mindvégig szerpap, diakonus maradt s a fölszentelt lelkészeket úgy tisztelte, becsülte, szerette, mint urait és gazdáit. Valdus Pétert III. Lucius pápa 1184-ben kiközösítette, mint eretnek és földönfutó halt meg s gyászos emléke már csak könyvek poros lapjain kísért; Bernardone Ferencnek és társainak III. Ince pápa 1210-ben megengedte, hogy szabadon hirdessék a szegénység evangéliomát. Ferencet szinte nyomban halála után a szentek karába iktatta az egyház és emléke milliók szívében hét évszázad multán is régi fényében és ragyogásában él...

Itáliának egyik legszebb és legkedvesebb tartománya Umbria, az Appenini félsziget közepe táján terül el. Örökké friss színben pompázó, zöldelő völgyek, párás levegőben kéklő hegyek, csillogó tavak és tengerszemek váltakoznak szépséges vidéken. Legnagyobb völgye Perugia városától Spoletoig nyúlik el s úgy fest, mint valami pompás virágos kert. Lankáin a Tiberis felé rohanó patakok ezüstszalagjai villannak föl, lépten-nyomon terjedelmes szőlők, gyümölcsösök, virágzó olajfa-berkek, jól megművelt földek, virágos rétek bilineselik le az errefelé vándorlók szemét. A tágas völgyet hegyek zárják körül. Ezek ormáról és oldaláról napfényben fürdő várak és városok integetnek hívogatóan. Szinte valamennyi búcsújáró hely s szentek lépteinek nyoma avatta azzá, tette vonzóvá az Itáliába zarándokoló keresztények szívében.

A Monte Szubázióznak nevezett hegy egyik lefelé nyúló fokáról, számos tornyával égfelé törő, barátságos kis város tekint alá a szépséges völgyre. A régi rómaiak Asszisziumának helyén épült ez, amelyből csak a ma keresztény templomnak használt Minerva-templom maradt fenn. Itt született 1182-ben Bernardone Ferenc vagy amint nevét világszerte ismerik, Assziszi szent Ferenc,

a középkori nagy rendalapítók között sorrendben az utolsó, de minden idők rendalapítóinak sorában egyike a legnagyobbaknak. Apja Bernardone Péter, luk'ai származású gazdag kereskedő volt, aki már régen letelepedett itt s gyakori utazásai közben Dél-Franciaországból, «Provánsz daltelt mezőiről» hozott feleséget. Pika asszony az előkelő vitézi rendű Bourlemont-család leánya, derűs kedvű, de igen ájtatos nő volt. Első fiának születése majdnem életébe került. Ura úton volt, amikor a nehéz óra rájött. Iszonyú kínokat szenvedve vergődött ágyában, de nem tudta megszülni gyermekét. Férje rokonai, a szomszéd-asszonyok fejüket vesztve sűrűleg körülvették, ápolták, biztatták. Mindhiába. Végül valaki azzal rontott be a gyermekágyas szobájába, hogy vigyék ki a vajudót az istállóba, fektessék szalmára s rögtön megkönnyebbül. A már-már fejüket vesztő asszonyok megfogadták a tanácsot. Az istállóba vitték Pikát s imhol a meggyötört asszony itt minden baj nélkül a világra hozta fiát. A fiú, mint Jézus, istállóban született s élete, viharos ifjúságának néhány esztendejétől eltekintve, Krisztus Urunk életének hű tükörképe lett.

Pika asszony Jánosnak kereszteltette fiát. Ura azonban, amikor hazajött, anyja származása után tréfásan kis franciának, olaszul Francescónak nevezte el. Ez a név, magyarul Ferenc, aztán véglegesen ráragadt. Hogy fia született, Bernardone Péter most még nagyobb igyekezettel fáradt vagyona gyarapításán; még többet utazott. A kis Ferenc nevelése teljesen az asszony gondjaira hárult, aki nagy szeretettel dődelgette s akitől vidám természetét is örökölte. A kereskedő házában szinte naphosszat zengett a dal. Az eleven eszű fiú anyja ajkáról leste el a provánszi énekmondók nótáit, a Rolandról s a kerek asztal hőseiről szóló vitézi énekeket. Anyjától tanult meg folyékonyan franciául is. Apja szintén tele volt mesélő kedvvel s mert sokfelé járt, sokat tudott elbeszélni. Az akkori keresztes háborúról mindig hozott új híreket. Tudott az Európa szerte elharapódzott eretnenségekről. Sokat beszélt Valdusz Péterről és követőiről, a magukat lyoni szegényeknek

nevező tévelygőkről. A dalok, hírek, mesék mind mélységes hatással voltak a pompásan fejlődő kis Ferenc lelkére.

Amikor anyja védőszárnyai alól kinőtt, Ferencet szülői a házukhoz közel eső szent György-templom papjaihoz adták iskolába. Itt az eleveneszerű gyermek hamar tanult meg olvasni, megtanult latinul s a Bibliában és a hittanban szintén kellő járatosságra tett szert. Amikor már annyit tudott, amennyire akkoriban egy kereskedőnek szüksége volt, apja kivette az iskolából és boltjában fogta be munkára. Kereskedőt akart Ferencünkben nevelni, ügyes kalmárembert, aki olcsón vesz és drágán elad, garmadába gyűjti a pénzt; amire annak ideje megjön, megnősül s gyermekeiből ismét kereskedőket nevel. Ferenc azonban nem született kereskedőnek. A pénzt nem sokra becsülte s ez nem is igen melegegett meg tarsolyában. Csak úgy szerette, ha rögtön el is verte. Pazarul költött ruhára, multságokra. Lakomáiról, a barátaival együtt rendezett poharazásokról a városban egyre többet beszéltek az emberek. Szülőhelye fiatalságának csakhamar ő lett a vezére minden multságban és szeles, hóbortos csínyben. Asszisziben elnevezték az ifjúság virágának. Apjának eleintén nem volt kifogása a víg életmód ellen. Vagyonából fia pazarlásaira bőven telt. Sőt még hízelgett hiúságának, hogy Ferenc gavalléros költekezése révén a város legtöbb emlegetett fiatalembere. Csak Pika asszony arca borult el néha. Feltette fiát a léha életmódtól s amikor Ferenc úrfi egyre elbizakodottabb lett, urát és házuk jóbarátait is rábírta, hogy beszéljenek a mulatós ifjú lelkére. Mind hiába. Ferencnek, mint a korabeli olasz fiatalembereknek, ezután is csak az maradt legfőbb vágya, hogy feltünjön, hírnevet és dicsőséget szerezzen. A legkönnyebben úgy vált erre szert tenni, hogy két kézzel szórta a pénzt, amit apjától kapott. De szívében mindamellettt romlatlan és tisztaéletű ifjú maradt. Amikor később fájdalmasan gondolt vissza ifjúságának viharos éveire, ezek bűnei közül azt tartotta a legsúlyosabbnak, hogy egyszer egy boltjukba nyitó koldust alamizsna nélkül küldött el.

Ferencünk ifjúsága idején Itália már közel fél száz

év óta két pártra szakadt. A guelfek pártja egészen hátat akart fordítani a császárnak s a római pápa segítségével független Itáliáról ábrándozott. A ghibellinek pártja ismét a pápa elleni támadásokban is a császárhoz csatlakozott. 1177-ben a legnanói győzelem után a guelfek kerekedtek felül. Asszisi városa szintén ezek pártján volt, de Rőt-szakállú Frigyes császár hatalmába hajtja s polgárai csak 1198-ban függetlenítik magukat zsarnoki uralma alól s más városokat is csatlakozásra bírnak. Csak Perugia nem hallgat az asszisiak szavára. Továbbra is a császáriakhoz ragaszkodik. Ebből a két város között háború kerekedett. Bernardone Ferenc szintén katonának csap föl s bátran indul a csatába. Perugia támad. Szent János-hidjánál kerül ütközetre sor. Az asszisiakat megverik, sokadmagával Ferencünk is foglyul esik. Perugiába hurcolják. Itt a gazdag kereskedő fiát az előkelő vitézi rendű foglyok közé zárják. A váratlan kitüntetés akkora jókedvre serkenti, hogy társai szinte megbotránkoznak ezen. Ő azonban hetykén veti nekik oda: «Meglátjátok, hogy még az egész világ tisztelni fog!»

A következő évben Perugia és Asszisi békét köt. A foglyok s velük Ferenc, hazakerülnek. Ismét egész odaadással veti magát a mulatozás árába. De közben súlyos betegségbe esik. Napokon át fekszik kinlódva ágyában s hogy ráér erre, gondolkozni kezd eddigi életmódjáról. Ugyancsak léhának és üresnek találja ezt. Javulást fogad. Egyhamar azonban nem tudja magát elhatározni, hogy mihez fogjon? Csak azzal van tisztában, hogy kereskedő nem lesz. Amikor már botra támaszkodva járni tud, a város környékén sétálva, töpreng tovább. Meg-meg áll a hegy oldalában s a szeme elé táruló szépséges völgy nézésébe mélyed. Mintha onnan várna valakit, aki tanácsával segíthetne rajta. S egyszer egy kopott viseletű katona igyekszik föl a kigyózó úton a város felé. Ferenc elébe megy s szíve úgy megesik szegényes sorsán, hogy finom ruháit kicseréli a katona viseltes köntösével. Isten ezután szól hozzá először s álmában. Ferenc azt álmodta, hogy pompás palotában jár; ennek termeiben remekbe ková-

csolt fegyverek voltak fölhalmozva. Valamennyin a szent kereszt jele díszlett. Elragadtatva kérdezte, hogy kié a sok pompás fegyver s ezt a választ hallotta: «A tied és bajtársaidé!»

Ferenc álmából fölébredve, biztosra vette, hogy Isten akarata szerint is vitéznek kell fölcsapnia. A háború a gvelfek és a ghibellinek között ismét kiújult. Ferenc a pápa pártján küzdő Valter gróf seregéhez szegődik. Leghőbb vágya, hogy a harcban kitüntesse magát s lovaggá avassák. Jókedvűen búcsuzott el szüleitől, barátaitól s azzal biztatta őket, hogy mint hires hadvezér fog visszatérni szülővárosába. Aztán útrakelt a maroknyi csapattal, amely egy odavaló lovag Asszisziban toborzott s Apuliába készült Valter táborába. Útközben azonban láz támadta meg s egy éjjel álmában ezt hallotta: «Ferenc, ki tehet veled több jót, az úr, avagy a szolgál, a gazdag vagy pedig a szegény?» — «Az úr és a gazdag» — felelte ő; amire ismét ez hallatszott: «Miért hagyod hát cserben a szolgál kedvéért az urat, a szegényért a gazdagot?» — «Uram mit cselekedjek?» — kiáltott föl erre, mint egykor a Pállá lett Saul. — «Térj vissza szülővárosodba. Amit álmodtál, nem emberi fölfogás szerint teljesedik be rajtad, de Isten akarata szerint!»

Ferenc Spoleto alatt visszahagyja csapatát s már korán reggel vigan igyekszik vissza Assziszibe. Itt sokan elcsodálkozva fogadták. Barátai azonban nem ütköztek meg visszatérésén. Csak úgy unszolták, hogy együtt mulasson és szórakozzék velük, mint azelőtt. Ferenc természete azonban spaletói álma óta gyökeresen megváltozott. A mulatság, a lakomák bora nem izlett neki többé. Önérzete és magabecsülése is lelohadt. Amiért azelőtt szinte élt-halt, a víg élet, a szórakozás, most szinte undorral töltötte el. Társai észrevették a változást s még egy nagy dáridót rendeztek tiszteletére, hogy elbúcsúzzanak tőle, mielőtt végkép szakít velük. A lakoma fényes volt, a jókedv végéig sem csappant meg. Sőt utána régi szokásukhoz híven a fiatal emberek nyakukba vették a várost s víg énekszóval verték föl utcáin az éjszaka csöndjét.

Ferenc elmaradozott tőlük. Egyszerre megáll s merőn maga elé bámul. Társai visszafordulnak. Dévajkodva kérdik, hogy csak nem jövődöbeli felesége jelent meg lelkének szeme előtt. Ferenc komolyan felel: «Már van jegyesem s szebb és előkelőbb nincs e földön nálánál!» A szent a szegénységet értette ezalatt, amely azóta, hogy első jegyesét keresztrefeszítették, özvegységre jutott. Innentől fogva szakít a világgal, barátaival s Asszisi közelében egy barlangba huzódik. Naphosszat imádkozva és sírva kéri Istent, hogy bocsássa meg bűneit s legyen vezére a keresztény tökéletesség útján. Majd Asszisi püspökét keresi föl, meggyón s vezeklésül Rómába zarándokol el. Itt Szent Péter templomának kapujánál ruhát cserél egy koldussal s a hitvány rongyokba burkolózva, alamizsnáért könyörög. Miután erős fogadást tett, hogy a földi hatalmasok kegyét mellőzve, kizárólag Isten tetszését fogja keresni, hazautazik. Asszisziban kezét csókol a bélpoklos koldusoknak s egy tálból eszik a nyomorultakkal, akiket betegséjük miatt kizárt magából az akkori társadalom. Szülei házában nincsen maradása. Erdőben, a hegyek között bolyong, omladozó kápolnában húzza meg magát s ott könyörög, sóhajtozik naphosszat. Ami pénzhez otthon jutott, azt mind a szegények között osztotta szét. Ha apja nem volt otthon, ebédnél annyi kenyeret rakott maga elé, amennyi elég lett volna egy egész családnak s ha ilyenkor anyja az iránt érdeklődött, hogy miért teszi ezt, csillogó szemmel, mosolyogva felelte: «Anyám, a szegényeké lesz ez, mert én minden szegény embert szívembe zártam!» Pika asszony szelid mosollyal arcán nézte rajongó fiát. Bernardone Péter annál kevésbé volt megelégedve elsőszülött fiával, aki példás szorgalmú öccsével, Angelóval ellentétben, naphosszat csavargással üti agyon az időt s a pénzt úgy pocskolja, mintha pelyva lenne.

Ferenc egyszer a város falain kívül szent Damján kápolnájában a falra festett régi feszület előtt imádkozott. A keresztben függő Megváltó festett alakja ekkor így szólott hozzá: «Nem látod, hogy házam dűledszik? Menj, állítsd helyre kedvemért!» Ferenc háborgó szíve majd

megszakad örömében, hogy maga az Üdvözítő beszélt vele. Ő azt hitte, hogy szent Damján roskadozó kápolnáját kell helyreállítania s ennek újjáépítése ugyancsak magasztos feladatnak tűnt föl szemében. Pénze nem volt, s hogy szerezzen, apja boltjában fölnyalábolt néhány vég posztót és lóra pattanva, Folignóba vágatott ezzel. Ott a posztót is, lovát is eladta s a pénzt a szent Damján kápolna papjainak vitte el, hogy kis egyházát újjáépítse árán. A pap azonban kivallatta, hogy mily módon jutott a pénzhez s nem akarta elfogadni a jogtalanul szerzett összeget. Ferenc könyörgésére csak annyit engedett meg, hogy egyelőre az ő lakásán huzódjék meg.

Bernadone Péter akkor ismét úton volt. Amire hazatérve megtudta, hogy fia mit mivelt a posztóval és lovával, éktelen haragra gerjedt. A fiú azonban elbujdosott s csak hetek múlva került ismét vissza a városba. Arca hervadt volt, haja kócos, ruhája rongyos. Akik látták, mint vonult ki nemrégiben, délcegen, lóháton, csörgő vértben, talpig fölfegyverzetten a városból Apulia felé, rá sem ismertek. Barátai röstelkedve huzódtak el tőle. Az assziszziak azt hitték, hogy megbolondult. Az utcai gyerkőcök kövel, sárral hajigálták meg. Bernardone Péter szinte tombolt haragjában és szégyenében. Végezetül maga ment fia után, karonragadta, házába vonszolta s egy sötét szobába zárta. Másnap azonban üzleti dologban ismét el kellett utaznia. Anyjára bízta a fiút. Pika asszony azonban szintén hiába kérleli, cirógatja Ferencet. Ennek fülében minduntalan ott cseng Krisztus parancsa: «Menj s építsd ujja házamat!» Anyja végezetül, nem tehetvén egyebet, kiengedi az elzárt szobából fiát s Ferenc ismét a szent Damján kápolna papjánál keres menedéket. Itt fölveszi a papi hajkoronát, a tonzurát, szerpap, Krisztus katonája lesz s immár sem atyjának, sem semmiféle világi hatalmasságnak nem engedelmeskedik. Bernardone Péter az egyházi hatósághoz fordul segítségért. Guido püspök maga elé idézi az ifjút s megint: «Atyád haragszik, mert kárt okoztál neki. Ha Isten igaz szolgálja vagy, add vissza pénzét. Különben pedig bízzál Istenben és nem csalatkozol!»

Ferenc erre nemcsak a pénzt adta vissza, de apjától kapott ruháit is s a püspök előtt levetkezve, lábai elé rakta ezeket. Aztán reszkető ajakkal így kiáltott föl: «Halljátok mindnyájan, akik itt vagytok. Eddig Bernadone Péter volt atyám, de mert eltökéltem, hogy ezután csakis Istennek szolgálók, pénzét s minden holmiját visszadom és ezután csakis így fogok szólani: Miatyánk, ki vagy a mennyekben...»

A püspök erre meghatottságában karjaiba zárta s palástjával takarta be Bernadone Péter kitagadott fiát. Amikor még «az ifjúság virága» volt, pazar kedvteléseire nem sajnálta pénzét, mert bizvást remélhette, hogy népszerűsége később csak javára válik Ferencnek a városban, de hogy nagy fáradsággal gyűjtött vagyonát a szegények között szórja szét s rombadült, vagy dülőfélben levő kápolnák helyreállítására parazolja, az sehogysen fért fejébe. S Ferenc egy szál ingben Guido püspök szolgájának köpenyében, amelynek hátára téglával keresztet festett, francia dalokat dúdolva, jókedvűen fordított hátat 1206-ban szülővárosának s elbujdosott. A Szubazio hegyen rablók támadták meg. Ő mosolyogva állott elébük, mert hisz semmije sem volt. Amikor azt kérdezték tőle, hogy kicsoda, így felelt: «A nagy Király hírnöke vagyok!» A rablók erre várakozásuk hiábavalóságának dühében jól elverték és egy hóval teli gödörbe dobták. Ferenc azonban nyugodtan kimászott onnan s Gubbio felé folytatta útját, ahol egyik gyermekkori ismerősével találkozott, aki remeteköntöst szerzett neki. Aztán ismét vesszátért Assziszibe. Ferencnek megint eszébe jutott az Úr parancsa: «Menj és állítsd helyre házamat!» Visszament s ismét csak a szent Damján kápolna tatarozása után látott. Hozzáfogott az építéshez. A munka lassan ment. Pénze nem volt rá. A köveket, a meszet Asszisi piacán koldulta össze. Aki egy követ adott, annak egyszeri jutalmat ígért, aki kettőt, annak kétszereset. Közben nem fáradt el annak a magyarázatába, hogy mire kellenek neki a kövek. S a népet végezetül annyira elbűvölte fáradhatatlan, csodás buzgalma, hogy az emberek egymással versenyezve

hordták neki a köveket a kápolnához. Szent Damján papja jobbfajta étellel akarta buzgólkodását megszolgálni. Ferenc azonban a viláért sem akart terhére lenni. Elhatározta, hogy házról-házra járva fogja kenyerét összekoldulni. A gazdag kereskedő fia így lett koldussá! «Atyja pedig sajnálta s mert igen szerette, ahol csak találkozott vele, váltig szidalmazta. Az Isten embere végezetül egy nyomorékot választott atyjává s azt mondta neki: Jer, osztozkodj alamizsnámban s amikor hallod, hogy atyám szidalmaz, vess reám keresztet és áldj meg helyette!»

Ferenc így lett Krisztus dicsőséges szegénye s a szent Damján-kápolna helyreállítása után a városbeli szent Péter-templom tatarozásába fogott. Aztán leszállott a völgybe Angyalos Boldogasszony útszéli kápolnájához, mely a szubiakói bencések birtokaihoz tartozó kis teleken épült s azért Porciunkulának, kis részbirtoknak is nevezték. Ez a kápolna volt a legrosszabb állapotban, már csak pástorok húzódtak még itt viharok elől. Szent Ferenc mindenáron meg akarta menteni a dűledező épületet s 1208-ig annyira vitte, hogy ismét jókarba került.

A szent ebben a kápolnában imádkozott a legszivebben, a boldogságos Szűz régi képe előtt térdepelve, akitől gyakran kért közbenjárást, hogy végre rátaláljon az evangéliumi tökéletesség igaz útjára. Már két év óta minden lépésében az isteni malaszt sugallata vezérelte, de a neki szánt nagy hivatásról még sejtelve sem volt. S ismét csak kápolnák újjáépítésére gondolt. 1209. februárius 24-én azonban, amikor kérésére egy Péter nevű pap misét mondott az angyalos Mária kápolnájában, az aznapi evangélium következő szavai meglepő kinyilatkoztatásként hatottak szívére: «Elmenvén pedig, hirdessétek mondván: hogy elközelgetett mennyeknek országa. Betegeket gyógyítsatok, halottakat támasszatok föl, poklosokat tisztítsatok, ördögöket űzzetek ki; ingyen vettétek, ingyen adjátok. Ne legyen aranyotok, se ezüstötök, se pénzetek övetekben, se táskátok az úton, se két köntöstök, se sarútok, se bototok; mert méltó a munkás az ő elelmére. Amely városba vagy faluba bementek, kérdezzé-

tek meg, hogy ki a méltó abban, és maradjatok ott, míg tovább nem mentek. Bemenvén pedig a házba, köszönjétek be, mondván: Békesség-e háznak!» (Máté, X. 7—12.).

Szent Ferenc úgy érezte, mintha Krisztus egyenesen hozzá intézte volna ezeket a szavakat: «Ez az, amit kerestem, kiáltotta ujjongva, átszellemült arccal — ez után vágyódott mindig szívem!» S az út porába hajítva tarsolyát és levetve sarút, kötelet övezett derekára és Assziszbe ment, hogy békét, szeretetet, alázatosságot, bűnbánatot prédikáljon s a mennyek országát hirdesse. Szavait szülővárosában ép oly gúnyos mosollyal fogadták, mint régebbi szokatlan viselkedését. Szent Ferenc azonban nem csüggedt el. Közel két hónapig hirdette az evangélium tanítását. Egyre prédikált s ha belefáradt a beszédbe, imádságban keresett és talált pihenést. S kiszáradtatva a hétköznapi ügyes-bajos dolgok közepette elfásult szívek dobogni kezdtek, a szunnyadók ébredeztek, a renyhék mozgolódtak, a tanítványok száma egyre nőtt. A kistermetű, kerekfejű, halványarcú, fekete szemű, ritkás fogú, gyér szakállú, sovány ember, Asszisi ifjúságának egykori virága tanításával csakhamar az egész keresztény világ figyelmét magára vonta.

Első tanítványa Quintavalle Bernát, Asszisi egyik legtekintélyesebb és leggazdagabb előkelő polgára volt. Quintavalle Bernát két évig kísérte figyelemmel szent Ferenc működését. Sajátságos tanítása apránként teljesen meghódította szívét. Végül egy este vacsorára hívta házába s éjszakára is ott tartotta. A hálókában méces égett. Bernát alighogy lefeküdt, tetette magát, mintha aludnék; lopva azonban a szentet figyelte. Szent Ferenc is lefeküdt. De amikor azt hitte, hogy házigazdája már alszik, ismét fölkel, térdre borult s az egész éjszakán keresztül imádkozott, miközben egyre így sóhajtozott: Én Istenem, én mindenem! Quintavalle Bernát meghiúsultan figyelte a szent imádságát s reggel aztán, amikor felkelt és szent Ferenc mozgolódására ismét ágyba bujt, azt kérdezte tőle: «Ha a szolga kincset kapott urától s már jó ideje nincs erre szüksége, mit miveljen vagyonával?» «Adja

vissza urának b — felelt szent Ferenc. Bernát fölvidultan beszélt tovább: «Nohát én vagyok a szolga s Isten jóval bőségesebben halmozott el gazdagsággal, semmint, hogy hasznát vehetném. Ám még ma lemondok mindentről, visszaadom az Úrnak és téged követlek b

Szent Ferenc szívét nagy öröm fogta el; de azért azt ajánlotta Bernátnak, hogy előbb fontolja meg jól a dolgot. A templomba hívta, hogy ott a Szentlélektől kérjen útbaigazítást. Utközben Katano Péter kanonokkal találkozottak, akit nem kis mértékben lephetett meg, hogy a város egyik legelőkelőbb férfia a koldus Bernardone Ferencceel mutatkozik.

Szent Ferenc akkor még mindig több gúnyt és csúfolódást aratott a városban, mint amennyi jó szó érte ennek lakosai részéről. A kanonok hozzájuk csatlakozott s hogy Isten szándékát megtudják, a szentmise után a kor jámbor szokása szerint három izben nyitották föl találomra az evangéliumos könyvet. Szemük erre a három mondásra esett: «Ha tökéletes akarsz lenni, menj, add el, amid van és oszd szét a szegények között». (Máté 19.) «Semmit az útra ne vigyetek.» (Márk 6.) «Ha ki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát, vegye keresztjét és kövessen engem.» (Máté 14.)

«Ime a mi szabályaink b — mondta szent Ferenc fölvidultan. A kanonok és Bernát hazament, vagyonukat a szegényeknek ajándékozták s visszatértek szent Ferenc-hez, aki az Angyalos Mária kápolnához vezette őket. Itt kunyhót építettek s imádkozással és elmélkedéssel töltötték el idejüket.

Alig két nappal ezután isteni sugallattól serkentve, egy szintén jómódú asziszibeli fiatalember jött le a Porciunkulához s arra kérte szent Ferencet, fogadja föl társának. Ennek neve Egyed volt. Szent Ferenc megosztotta vele szerény ebédjét. Aztán visszamentek a városba, hogy olyan ruhát vásároljon, mint aminőt ő és két másik társa viselt. Szent Ferenc az olasz pásztorok köntösét választotta rendje ruhájának, a durva posztócsuhát, amelyet derekán kötéllal övezett s amelynek csuklyája egyben

kalapnak szolgált. Az országúton egy asszonnyal találkozott, aki alamizsnát kért tőlük. Egyed a szent biztatására szó nélkül ajándékozta oda finom köpenyegét. A városban durva posztót koldult s visszatérve, szent Ferenc kezéből vette át rendi ruháját. Még csak négyen voltak, de azért nem érték be azzal, hogy pusztán a maguk lelke üdvösségén munkálkodjanak. Szent Ferenc egy napon Bernátot és Pétert Itáliának Romagna nevű tartományába küldte, hogy hiveket toborozzanak a szent szegénységnek; ő maga Egyeddel Ankonába ment. Mindenfelé megvetéssel és gúnnyal fogadták a koldusmezben megjelenő apostolokat. Haszontalan naplopóknak és ingyenélőknek csúfolták őket s alamizsna helyett a szentet is, társait is kövel hajigálták vagy csuklyájánál fogva a földre rántották és sárba tiporták. Ők mosolyogva tűrték a megaláztatást s rendületlen nyugalommal intették az embereket, hogy javuljanak meg. Minthogy erre még nem kaptak fölhatalmazást, még nem prédikáltak, csak egyszerű szavakkal buzdították a köréjük csődülő kíváncsiakat, hogy térjenek le a bűn útjáról és üdvösségüket keressék. Egyed testvérnek nem igen volt kenyeze a beszéd, nem is tanult sokat s azért csak azon buzgólkodott, hogy szent Ferenc szavaira terelje az emberek figyelmét. Végre negyediknek a rendbe egy Szabbatinor nevű ember csatlakozott, ötödiknek Morico, vagy Mór testvér, aki keresztes vitéz volt s akit súlyos betegségéből a kórházban szent Ferenc gyógyított ki csodás módon. Nemsokára tizenketten voltak tanítványai, mint az apostolok. S a tizenkettő között szintén akadt áruló, mint az apostolok sorában Judás. Kapella János volt ez, aki az alamizsnás szerepét töltötte be a testvérek kolostorában, de igen kapzsi ember volt, akin szent Ferenc intése nem fogott. Végezetül otthagyta a rendet, elzüllött és kétségbeesésében fölakasztotta magát. Helyét szent Ferenc mellett, mint Júdásét egykor Máté, Vilmos testvér töltötte be.

Amikor szent Ferenc rendje, kivüle még csak tizenkét rendtagból állott, a szent rendalapító egyelőre a sze-

génység erényében akarta társait megedzeni. Asszisziba jártak koldulni, de alamizsna helyett, főleg a rokonok és ismerősök részéről, többnyire ütlegeket és szidalmakat nyertek. Még Guidó püspök is megütközött a szigorúságon, amelyet szent Ferenc társainak előírt, de különösen azon, hogy lemondtak minden személyes tulajdonról. A szent azonban végezetül mégis megnyerte jóakarátát. Az emberek pedig apránként mind nagyobb számmal zarándokoltak el szent Ferenchez, hallgatták tanítását. Sokan meg is tértek. Esténként tanítványainak beszélt, szívébe véste szabályait; biztatta őket mindannak megvetésére, amiért a világ hiúságaiban elmerült emberek élnek-halnak. Amikor próbaképen a világ négy tájéka felé küldte őket, hogy tanítását hirdessék s a tanítványok, ki több, ki kevesebb eredménnyel visszatértek, helyenvalónak találta, hogy az egyház jóváhagyását kérje ki működéséhez. Írásba foglalta rendjének szabályait, huszonhárom fejezetbe osztotta ezeket s társaival együtt Rómába ment, hogy III. Ince pápa áldását kérje művére. Diegó püspök akkor szintén az örök városban volt s ki-
 eszközlötte, hogy a kolduscsofához hasonló társaságot a lateráni palotában a szentatya elé bocsássák. A pápa azt hitte, hogy a lyoni szegények vagy az albiak küldtek hozzá követséget, akik már tömérdek gondot és kellemtelenséget szereztek az egyháznak. Kelletlenül fogadta szent Ferencet s dolga végezetlen bocsátotta el. Éjjel azonban álmában látomása támadt. Azt álmodta, hogy a lateráni szent János templom dűledszik s már-már össze-
 dől, ha egy koldusformájú ember vállával neki nem támaszkodik falának. S a koldusban felismerte szent Ferencet, akit nemrégiben elutasított. Erre ismét magához hívatta s bár bíborosainak egy része ellenkezett, jóváhagyta az új rend szabályait. Minthogy egyik főszabálya az volt, hogy a rend tagjai minden közönséges halandónál is kisebbnek, jelentéktelenebbnek tekintsék magukat, szent Ferenc kisebb testvéreknek nevezte el társait s a kisebb testvérek rendjének szerzetét. A pápa őt nevezte ki rendfőnökké, alszerpappból szerpappá léptette elő. A töb-

bieknek is feladta a tonzurát s felhatalmazta őket, hogy jó példát mutatva, Isten ígését hirdessék. Szent Ferenc és társai erre a pápa kezébe tették le a szerzetesi fogadalmat s áldásával boldogan visszatértek. A Porciunkula és Foligno városa között a Torto-patak mellett egy elhagyott kunyhóban telepedtek le. A szűk helyen a legnagyobb kényelmetlenségben, de annál buzgóbban imádkozva és elmélkedve éltek s nem egyszer pusztán gyökereket ettek. Itt csatlakozott hozzájuk Szilveszter, aki rendjükben az első fölszentelt pap lett. Ez a Szilveszter szent Ferencnek a szent Damján építéséhez köveket adott. Amikor azonban Quintavalle Bernát minden vagyonát a szegények közt osztotta szét, megszállta a kapzsiság ördöge s a kövek árát követelte szent Ferencen, aki ellensége volt minden veszekedésnek és szó nélkül szórt neki egy marék pénzt. Szilvesztert később lelkiismeretfurdalás fogta el kapzsisága miatt s mint tizenkettedik tanítvány szent Ferenchez csatlakozott.

A Torto melletti kunyhó olyan kicsi volt, hogy Szilveszternek is már alig szoríthattak ebben helyet. Szent Ferenc ekkor egy hónapi ott tartózkodás után a szubiakói bencésekhez fordult s arra kérte őket, engedjék át rendjének az ő birtokaikhoz tartozó Porciunkulát, amelynek kápolnáját ő állította helyre. A bencések főapátja készségesen teljesítette kérését s csak azt kötötte ki, hogy szent Ferenc rendje mindenkor a Porciunkulát tekintse főkolostorának, ami mindmáig úgy is lett.

Az Ur 1211. évének elején szent Ferenc a Porciunkula-kolostorban összegyűjtötte testvéreit, hogy próbára tegye őket, mennyire haladtak a prédikálásban, amely a térítésnek mindenkor leghathatósabb eszköze volt. Mindenkinék ő jelölte ki a tárgyat, amiről beszélniök kellett. S hogy valamennyien helytálltak, felosztotta közöttük Itália tartományait és kettesével prédikálni küldte őket. Ő maga Szilveszterrel egyelőre Perugiába, innen pár nap múlva Kortonába ment. Mindkét helyen, de különösen az utóbbiban többen kérték fölvételeket rendjébe. Szent Ferenc a cellesi völgyben kolostort is alapított az új test-

vérek számára. Hogy nagybőjt közelgett, a kolostor élére Szilvesztert állította s ő maga hamvazószerdán a perugiai-tó egyik szigetére vitette magát. A hajósoktól titoktartást kérve, meghagyta nekik, hogy csak nagy szerda estéjén jöjjenek el ismét érte. Szent Ferenc Krisztus példájára 40 napot töltött el itt imádsággal és böjtöléssel. Mindössze egy kenyeret vitt magával s amire a halászok nagy szerda estéjén érte jöttek, ennek is csak felét fogyasztotta el. A husvéti ünnepet új kolostorában töltötte. Ünnep után Szilveszterrel Arezzóba, innen Firenzébe ment. Ez már akkor híres és gazdag kereskedőváros volt, ahol a pénzt ugyancsak megbecsülték. Szent Ferenc szívhez szóló tanítása a szent szegénységről mégis annyira meghatotta az embereket, hogy a város a falai előtt épült szangallói kolostort engedte át követőinek. Ezek sorában Parenti János, a kiváló jogtudós volt a leg-híresebb. A városnak ez az előkelő és gazdag polgára szintén meghallgatta szent Ferencet. Szavai azonban nagyobb hatással nem voltak rá. Egyszer alkonyattájt a város falain kívül sétált s azt látta, hogy egy kanász nagy ügyel-bajjal vesződik sertéseivel s iparkodik ezeket az ólba terelni. Mikor a dolog sehogysem sikerült, nagyot káromkodott s így kiáltott föl: «Rajta, disznók, be az ólba, mint az ügyvédek a pokolba!» Az állatok erre egymásután hevesen az ólba osontak. A híres jogtudós ugyan-csak gondolkodóba csett ezen s addig gondolkodott, míg végezetül szent Ferenc rendjébe állott, ahová mindenét a szegényeknek szétosztva, egyetlen fia is követte.

Szent Ferenc rendjének noviciátusa a Porciunkulakolostorban volt s a nagy rendalapító gyakran visszatért ide, hogy ujoncaival foglalkozzék. Ő maga válogatta ki őket a jelentkezők közül, nagy gonddal figyelte meg valamennyit s ugyancsak vigyázott, hogy konkoly ne vegyüljön a jó magok közé. Különösen a lustákat és a falánkokat nem tűrte s rögtön el is küldte őket, ha látta, hogy javíthatatlanok. A munkában maga járt elől jó példával. Buzdításai közben legtöbbször szeretetre intette fiait. A szeretetet tartotta a szerzetesi élet alapjának. Enélkül a leg-

nagyobb cselekedetek is értéktelenek. Szeretettel viszont csekély kezdetből is nagyot alkothatunk. Aki a szeretet ellen vétett, gyűlölködést szított a noviciusok között, azzal levettette szerzetesi ruháját s elküldte.

Az alázatosságot a szeretetnél nem kevésbé tartotta fontosnak. «Az alázatosságról ismerjük meg Isten igaz szolgáját» — hajtogatta. — «Az ember akkor alázatos, ha nem büszke jótéteményeire, amelyeket Isten segítségével tesz, de a legsilányabb véleményt táplálja magáról s a teremtetett lények sorában az utolsónak tartja magát. Legyetek tehát azért alázatosak. Ne nevezzétek magatokat sem mesternek, sem tanítónak. A mester név egyedül Krisztust illeti meg, mert ő egyedüli birtokosa minden bölcseségnek, csak az ő cselekedetei tökéletesek. Többet ér az alázatosság tudomány nélkül, mint a tudomány alázatosság nélkül. Csak az a szerzetes boldog, aki a világ dicséretét és gyalázkodását egy azon szívvel fogadja. Az ember értéke úgy sem lehet nagyobb, mint amennyire Isten becsüli. Szerencsés a testvér, aki úgy jutott tisztességéhez, hogy nem kereste s boldog, amikor ismét szabadulhat ettől. Jaj annak, akinek gyönyörűsége telik a maga tömjénezésében, a méltóságokban s akinek legfőbb gondja, hogy megmaradjon ezekben.»

A leginkább azonban a szegénységet szerette. Szemében kigyulladt a tűz, arca kipirult, amikor erről beszélt. «A szegénység a mennyország örököseivé tesz minket, hangoztatta. Az összekoldult kenyér az angyalok kenyere, mert mindenkinek őrangyala súgja, hogy alamizsnát adjon. A kisebb testvérek rendjét Isten azért keltette életre, hogy a világnak módot adjon az irgalmasság cselekedeteire.»

Szigorú életmódja ellenére szent Ferenc szívétől semmi sem esett távolabb, mint a búsulás és a bánkódás. Szinte gyűlölte a szomorúságot. Ő maga mindig derűs szívvel, jókedvvel volt s mindenkit felvidített, aki közelébe került. A búsulástól úgy félt, mint a pokol kapunyitogatójától s nem tűrte a szomorúságot társai között sem. Amikor egyszer a Porciunkula kolostor alamizsna szedő fráttere énekelve került vissza gyűjtő útjáról, szent

Ferenc elébe sietett, levette válláról a nehéz zsákot, ennek helyén megcsókolta vállát s dicsérte a testvért, hogy örömet ment kéregetni és vidáman cipelte terhét. Ha a jó kedve túláradt szívében, francia nótára gyujtott s két fadarabot egymáshoz dörzsölve, úgy tett, mintha hegedült volna. Az éneknek, a zenének élte végéig nagy barátja volt. Fű, fa, virág, emberek, állatok, mind egyformán voltak kedvesek szívének. A napot, a holdat, a csillagokat, a tüzet és a vizet, mint közös mennyei Atyánk gyermekeit, testvéreiként szerette, mindenkit és mindent szeretett és dédelgetett. Csak a maga testét sanyargatta, számár tetvének nevezte s bűnös kívánságaiért koplással és ostorozással büntette.

Szent Ferenc tanítását a kolostoron kívül nemcsak a férfiak hallgatták szívesen. Tisztelői száma a nők sorában is egyre nagyobb lett s alighogy a kisebb testvérek rendje megalakult, második rendjét a nők számára alapította. Ennek első tagja a szintén asszisi születésű Klára, az egyaránt régi családból származó Sciffi Favorino és Fiumi Hortulána gyermeke, a város legszebb leánya volt, aki 18 éves korában, amikor már szülei férjhez akarták adni, hátat fordított a világnak és apáca lett.

1212-ben szent Ferenc Asszisziban a szent György-templomban tartotta böjti szentbeszédeit. Klára ezek egyikét végighallgatta s még az éjjel egyik özvegyasszony nénije kíséretében szent Ferenc látogatására ment a Porciunkulába, hogy szándékában tanácsát kérje ki tőle. A szent szívesen fogadta, de rögtön próbát is akart vele tenni. Meghagyta neki, hogy vesse le otthon drága ruháit és ékszereit s durva szörköntösben járjon házról-házra alamizsnát gyűjteni. Klára kiállotta a próbát. Virágvasárnap aztán ismét a Porciunkula-kolostorba ment. A szerzetesek már hallottak róla, kezükben égő gyertyákkal fogadták s a főoltárhoz vezették. Szent Ferenc levágta hosszú szőke haját, szőrcsuhába öltöztötte, derekára kötelet övezett, latvállal takarta be fejét s miután letette a fogadalmat, a bencésektől átengedett szent Pál kolostorba vezette.

Annak a hírére, hogy leányuk apáca lett, szülei igen felbőszültek. Ki akarták ragadni a kolostorból. Klára azonban állhatatos maradt. Sőt hugát, Ágnest is rábirta, hogy Isten szolgálatára szentelje életét. Szent Ferenc a kisebbik leányt is fölvette rendjébe. A szent Damján-kápolna mellett egy kis házban alapított kolostort másodrendi nővérei számára s ura halála után ide költözött Klára anyja, Hortulána asszony, kisebbik nővére, Beatrix és Bonna néhje, akivel először járt szent Ferencnél. Szent Ferenc szabályokat írt a rendjebeli apácáknak, akiket Klarisszáknak neveztek el, fejedelemasszonynak szent Klárát tette meg, akinek kérésére aztán IV. Ince pápa megengedte, hogy társnőivel együtt teljes szegénységben élhessen. Szent Klára, akit Isten már életében is számos csodával dicsőített meg, 1253. augusztus 11-én, huszonkét évvel szent Ferenc után halt meg s két évvel halála után IV. Sándor pápa szentté avatta...

Második rendjének megalapozásával szent Ferenc távolról sem tartotta még befejezettnak küldetését, sőt új munkára serkent. Mindenekelőtt azt vitatta meg társaival, hogy elmélkedő, vagy cselekvő életet folytasson rendjével? A szubiákói kolostorban vezeklő Szilveszterhez és szent Klarához szintén küldött követeket, azzal a kéréssel, hogy imádkozzanak s ha Isten felvilágosította elméjüket, adjanak neki tanácsot. A követek Krisztus szavait magában foglaló üzenettel tértek vissza: «Elmenvén, tanítsatok minden népet». Szent Ferenc két társával, Masszeoval és Angelóval rögtön útrakelt. Amikor Bevagna felé mentek, az országot szelén tömérdek madár ugrált és csippogott a fákon. Szent Ferenc szíve túlárado buzgalmában megállt, a hirtelen vesztve maradó madarakhoz fordult s prédikálni kezdett nekik Istenről, aki fölruházta őket, táplálja, gondjukat viseli. Végül arra biztatta a madársereget, hogy legyen hálás a Teremtő iránt s zengje és hirdesse mindenütt dicséretét. A hallgatózó madársereg erre föltrebbent s csicseregve repült széjjel a szélrózsa minden irányában.

Ha az állatok is meghallgatják, miért ne próbálkozz-

zék meg a hitetlenekkel, gondolta a szent, aki mindenkor kész volt Jézusért vértanúságot szenvedni. S egyre erősebben hatalmasodott el szíven a vágy, hogy keleten a mohamedánoknak hirdesse Isten igéjét. Rómába ment, hogy III. Ince engedelmét megnyerje. Aztán Katanó Péterre bízva rendjének kormányzását, hajóra ült, hogy Szíriába menjen. A viharok azonban Dalmácia partjaira vetették hajóját s szent Ferencnek Itáliába kellett innen visszatérnie. Utjában mindenfelé Isten igéjét hirdette. Keresetlenül egyszerű, de szívhez szóló szavai szinte elragadták az embereket; durva ruhája, tövig lenyírt haja, sovány, sápadt arca meghatotta őket s városról-városra mind nagyobb tömegek sereglettek köréje, szerzetébe is mind többen s nem egyszer most is ugyancsak kiváló férfiak léptek, mint Vilmos, II. Frigyes császár koszorús költője, aki Fermóban csatlakozott hozzá s akit szent Ferenc Pacifikusznak nevezett el, mert a világ zajából szinte hirtelen pártolt át Krisztus békéjéhez.

1212 őszén már a Tiberisz völgyében járt. Asszisziben, ahol alig hat év előtt még kövekkel hajigálták, a papság és a nép pálmaágakat lobogtatva, énekszóval ment elébe s úgy fogadta, mint egykor a zsidó nép Krisztust, amikor Jeruzsálembe ünnepélyesen bevonult. Szent Ferenc nem tiltakozott az ünnepeltetés ellen s amikor egyik társa nem tartotta ezt az alázatossággal megférőnek, ezzel nyugtatta meg: «Ne búsulj ezen, testvér! Minden dicsőséget Istennek ajánlok föl. Magamnak senkinek sem tartok meg ebből. Ha a kép előtt tiszteletet tanúsítunk, ez sem szól a deszkának, amelyre festették, de annak, akit ábrázol. Így teszek én is. S a nép is jót cselekszik, ha Urát egyik legparányibb teremtményében dicséri»...

Harminc éves korában az ember életének napja delelőre ér. Akkor van javaerejében. Szent Ferencet örökös vándorlása, önsanyargatása, bőjtölése, annyira meggyöngyöztette, hogy harmincéves korában már barátai is féltették életét. Guidó püspök nagynehezen rábeszélte, hogy legyen egy ideig vendége s vesse magát alá az ápolásnak, míg ereje ismét helyreáll. Szent Ferenc engedett

az unszolásnak. De alig tért valamelyest magához, megköszönte a püspöknek gondosságát s a templomba sietett. Legott nagy tömeg sereglett köréje, ő pedig megparancsolta az egyik testvérnek, hogy kössön kötelet nyakára s úgy hurcolja a nép szemeláttára, mintha vesztőhelyre kísérné. Közben a csodálkozó emberek felé azt kiáltotta: «Atyámfiái, ne tartsatok most már jámbor embernek. Megvetésreméltó, henye és nyalánk ember vagyok!»

S ezután még szigorúbb volt testével, Frate Azinóval szemben. A következő évben természetesen így gyötrő láza ismét minduntalan kiujult. Ám alighogy jobban lett, szent Ferenc ismét csak útrakelt s fáradhatatlanul prédikált tovább. Terniben a nép közé vegyülve, a város püspöke is végighallgatta beszédjét s szíve annyira megindult, hogy a templomba gyűjtötte hiveit s a maga módja szerint dicsérni kezdte a koldus mezében járó apostolt. Elmondta, hogy eddig tudós és bölcs férfiak tanították a kereszténységet s ime, most a szegény és tudatlan szent Ferenc útján szól hozzájuk az Úr, példájának varázsával akarja őket a jó útra téríteni. Szent Ferenc tisztelői közül némelyek megbotránkoztak e kétes dicséreten. Ő azonban a püspök lábához borult s ugyancsak hálálkodott szavaiért, mert addig még senki sem dicsérte őt meg oly szépen, mint ő, aki Istennek tulajdonított minden dicsőséget s nem neki, a nyomorult teremtménynek.

Bár gyenge és beteges ember volt, szent Ferenc nemcsak Itáliában hirdette Isten ígését, de átkelt az Alpokon is. Franciaországon át Spanyolországba ment s az volt a terve, hogy átkel a tengeren és Afrikában fogja hirdetni az evangéliumot. Az emberek itt is csapatostól léptek be rendjébe. Spanyolországban kolostorokat alapított. Amikor azonban hajóra akart szállni, a betegség ismét leverte lábáról. Isten akaratában megnyugodva, türte kínjait. Amire felgyógyult, Komposztellán át, hol szent Jakab sírhelyénél tiszteltgett, visszatért Itáliába. Ez 1215 elején volt. A Porciunkula-kolostorban testvérei nagy örömmel fogadták.

Az ő öröme a viszontlátáson azonban nem volt zavartalan. Katanó Péter, akit helyettesének tett meg, távollétében új pompás kolostort építtetett. Ennek fénye semmiképen sem felelt meg a szegénységnek, amelyet társaival együtt megfogadott és szent Ferenc le akarta bontatni. Csak a testvérek könyörgésére állott el szándékától. Az új épületen kívül más dolgok is megszorították. A rend rohamosan terjedt, egyre népszerűbb lett; de irigyei is mind nagyobb számmal támadtak. Sokan azt hányták szent Ferenc követőinek szemére, hogy bár a pápa engedelmével alapították rendjüket, a szentszék még nem erősítette meg, életmódjuk csak túrt életmód s nincsen elismerve, ép azért bárki kárhoztathatja ezt. Szent Ferencnek segíteni kellett ezen. III. Ince pápa ép akkor hirdetett zsinatot a Lateránba. Szentünk is Rómába utazott, hogy a zsinat elé terjessze ügyét, amelyen hasonló járatban szent Domonkos is résztvett. A zsinatra 71 érsek, 413 püspök, 800 apát gyűlt össze. A fényes sokadalomban a két egyszerű rendalapítót bizony alig vették észre. Ők maguk sem tudtak még akkor egymásról. Szent Domonkos a zsinaton nem érte el célját, legalább is nem úgy, mint ahogy óhajtotta. Szent Ferenc szerencsésebb volt. Maga a nagy pápa, III. Ince emelte föl szavát érdekében s hirdette ki, hogy rendjét, amelynek szabályait 1209-ben jóváhagyta, most ünnepélyesen megerősíti. Szent Ferenc öröme határtalan volt. Rögtön leveleket írt testvéreinek s pünkösdre nagykáptalanra, nagygyűlésre hívta őket. Aztán útközben prédikálva, visszatért. A bencések ekkor ismét megajándékozták. A Carceri nevű kolostort engedték át rendjének a Szubázió-hegyen, alig egy órányira Assizsitől. Erdőbe rejtett, végtelenül bájos hely volt ez, inkább sziklába vájt odukkal, mint falazott cellákkal, tele madárdallal. Szent Ferenc társaival sokszor időzött itt s a kolostor még ma is ugyanabban az egyszerű, kezdetleges állapotban van, mint az ő korában volt...

Szent Ferenc rendjének 1216. május 30-án a Porciunkula-kolostorban tartott nagygyűlésén rendtartomá-

nyokra osztotta Itáliát s ezek élére tartományi főnököket állított társai sorából. Azonfelül azonban rendjének működését az egész világra kiterjesztette s Európát rögtön fel is osztotta kiválóbb társai között. Quintavalle Bernátnak Spanyolország jutott, Bonelli Jánosnak Provánsz, Penna Jánosnak Németország, szent Ferenc maga Párist választotta működése színhelyének, még pedig saját szavai szerint azért, mert akkoriban Franciaország fővárosában imádták a legtöbb buzgósággal a legfölségesebb Oltáriszentségben az Ur Jézust.

A nagygyűlés befejeztével szent Ferenc homlokon csökolta társait s megkezdődött az apostolok oszlása. Mindenki abba az irányba ment, amerre a szent rendelte. Szent Ferenc Masszeo testvérrel előbb még Rómába utazott, az apostolok fejedelmének sírjához, hogy apostoli élet módjához és a tökéletes szegénységhez közbenjárásáért esedezzek. Szent Domonkos ekkor még szintén Rómában volt s szokása szerint éjszakánként szent Péter sírjánál imádkozott. Egy éjjel a bazilikában látomása támadt. Lelki szemei előtt megjelent az Úr, haragos arccal, kezében három tüzes lándzsával. Ezekkel Isten az emberiséget akarta sújtani, hogy megbüntesse a kevélyeket, az irigy és kapzsi embereket s az élvhajhászokat. Ám Mária közbevetette magát a bűnösökért s két szegény embert vezetett az Úr elé, azzal a szózattal, hogy ők keltik majd új életre a földön a hitet és az evangéliumi erényeket.

Szent Domonkos az egyik emberben magára ismert. A másikat sohasem látta. Arcvonásait azonban jól megjegyezte magának. S ime, amikor reggel kilép a szent Péter-templomból, ennek lépcsőjén ugyanaz az ember igyekszik fölfelé, aki a jelenésben társa volt. A szent feléje sietett, némán karjaiba zárta szent Ferencet és sokáig álltak így szóltanul.

Ezzel kezdődött a két szent mélységes barátsága, amely rendjükre is átöröklődött. S ahol a ferenciek és dominikánusok egy városban laknak, ezek templomában szent Domonkos nevenapján mindig egy ferencrendi

szerzetes tart nagymisét s egy másik prédikációt, szent Ferenc névünnepén viszont a ferenciek templomában domonkosi szerzetesek vezetik az isteni tiszteletet.

1216 július 16-án Perugiában meghalt III. Ince pápa s utódja, Cenzo Savelli, III. Honoriusz lett, aki készségesen engedte meg szent Ferencnek, hogy Franciaországba menjen s az eretneknek hirdesse az igét. Firenzében azonban Hugolin bibornok lebeszélte erről az útról, mert nem akarta, hogy rendjét magára hagyja. Amikor azonban súlyos betegség lepte meg, szent Ferenc lemondott arról, hogy Franciaországba menjen s maga helyett Pacifikusz testvért s még két másik társát küldte el oda. Ő pedig visszatért a Porciunkula-kolostorba. Itt egy éjjel sajátságos álma volt.

Egy anyatyúkot látott s ez a fölöttük köröző héja elől szárnyai alá rejtette csibéit. Valamennyit azonban nem sikerült eldugnia. Néhány csibe kívül maradt. Ekkor egy nagyobbfajta madár repült oda s az takarta el a héja elől szárnyaival a csibéket.

Szent Ferenc rögtön megvitatta társaival álmát s oda magyarázta, hogy egymaga képtelen mindenféle veszedelemnek kitett fiait megvédelmezni. Pártfogót kell rendjének keresnie, akit III. Honoriusz pápa Hugolin bibornok, a rend régi jó barátja képében ki is rendelt a ferencieknek. Az őszhajú biboros azóta többször ellátogatott a Porciunkula-kolostorba s itt a rend szabályai szerint, mint a leghitványabb fráter, szigorú egyszerűségben élt. Az 1219. évi május 26-án tartott rendi nagygyűlésen Hugolin bibornok vezette a tanácskozást. Ez alkalommal már 5000 kisebb testvér gyűlt össze az Angyalos Mária-templom körül. A kolostorban el sem fértek. Szabadban, sátrak alatt laktak. Ennivaló sem volt számukra elegendő. A kicsinyhitűek már azt hitték, hogy a nagygyűlés idején versenyt kell koplalniuk egymással. Ám a környék lakossága Perugiából, Folignóból, sőt Spolettóból is seregestől kerekedett föl s kínálta étellel, itallal a szerzeteseket. A nagygyűlést szentmisével Hugolin biboros nyitotta meg, akinek két dominikánus testvér segédkezett ezen. Gyűlés

után a biboros sorra járta a kisebb-nagyobb csoportokra oszló szerzeteseket, hallgatta beszélgetésüket apostoli munkájukról, szenvedéseikről, sikereikről. Végül így sóhajtott föl: «Valóban Isten földje vagy on itt». (Gen. 33.) Ezen a gyűlésen határozták el a ferencrendiek, hogy minden kolostorban szombatonként nagymiséét kell tartani szűz Mária szeplőtelen fogantatásának tiszteletére, amivel száz évvel előzték meg az egyháznak erről hozott hitcikkelyét. Ugyanez a gyűlés szabályozta a hithirdetésre való kiküldetést is, amelyről a rend főnöke intézkedett, akinek parancsára minden rendtagnak el kellett mennie oda, ahová szent Ferenc, vagy később utódai küldték. Szent Ferenc ekkor néhányad magával Egyiptomot és Szíriát jelölte ki a maga hittérítői működésének birodalmául s a nagygyűlés végeztével útra is kelt.

Briennei János ép akkoriban vezette 400 ezer főnyi seregét Egyiptomba, hogy a mohamedánokat főfészékben lepje meg s aztán a szentföld biztosításához lásson. Szent Ferenc Ankónában szállt hajóra, Illuminátus testvér kíséretében s Damiette környékén szerencsésen kikötött. Itt volt a keresztesek tábora is; ám nagy zűrzavar uralkodott ebben. A vezérek, a lovasok és gyalogosok egymással versengtek, egymást szidták, hol ismét egymást megelőzve akarták az ellenséget megtámadni. Szent Ferenc szomorúan nézte a gögös emberek tülekedését. Semmi jót sem várt ettől. Ugyancsak óvta őket, hogy ne ütközzenek meg. Kinevették.

Erre a vezér sátrába ment s kérve kérte, ne hallgasson a versengő vitézek szavára. Ez sem fogadta meg tanácsát s másnap a kereszteseket iszonyú vereség érte. Hatezer emberük esett el, került fogságba. A szent most bátor elhatározással az arabok táborába indult. Ennek őrei megrohanták s megkötözve vitték Meledin szultán sátorához. Szent Ferenc itt prédikálni kezdett Krisztusról.

A mohamedán uralkodó szíve megindult. Ám félt, hogy alattvalói föllázadnak, ha színt vall, azért ezekkel a szavakkal küldte vissza szent Ferencet a keresztesek táborába: Imádkozál, hogy Isten őfelsége tudtomra adja, melyik az igaz vallás.

Szent Ferenc a keresztesek tanácsa, sőt tiltakozása ellenére fordult meg az ellenség táborában s ezek ugyancsak bámultak, amikor onnan bántatlanul visszatért. A szent is rájött arra, hogy Isten nem neki szánta a vértanúság pálmáját s 1219. őszén visszavezett Itáliába. Itt arról értesült, hogy öt társa, akik helyette mentek el Marokkóba, amikor őt Spanyolországban ebben betegsége megakadályozta, elnyerték a vértanúk koronáját: az arabok meggyilkolták őket. Szent Ferenc nagy kegyelettel ápolta vértanú testvérei emlékét, akiknek azonfelül legkiválóbb rendtársát is köszönhette.

Történt ugyanis, hogy jámbor kereskedők a marokkói vértanúk holttestét Don Pedro portugál királyi herceg megbízásából Koimbrába hozták. Egy ágostonrendi kanonokot sorsuk annyira meghatotta, hogy folytatni akarta munkájukat a mohammedánok között. Szent Ferenc rendjének olivarezi kolostorába lépett s feljebbvalói engedelmével csakhamar hajóra is szállt. Am útközben súlyos betegségbe esett. Vissza kellett fordulnia. Kedvezőtlen szél Szicília partjaira sodorta, ahol egy ideig betegen feküdt; de amikor megtudta, hogy szent Ferenc kisebb testvérei Asszisziben nagy káptalanra készülnek, betegen is útra kelt, megismerkedett a nagy rendalapítóval s ékes beszédjénél és nagy tudományánál fogva csakhamar a rend legkiválóbb tagja lett. Szent Ferencnek ez a példás életű kisebb testvére páduai szent Antal volt, akinek élet-története röviden itt következik.

Páduai szent Antal, családi nevén Bouillon Fernandez 1195-ben Liszabonban, Portugália fővárosában született. Apja Alfonz király seregében főrendű tiszt volt, anyja Tavera Teréz szintén előkelő származású s igen művelt és ájtatos nő. Teréz asszony 12 éves koráig maga nevelte fiát s aztán a liszaboni ágostonrendi kanonokok gondjaira bízta, ahol csakhamar felvették a kanonok-rendbe. A fiatal Fernandez nagy igyekezettel tanult tovább s minthogy ebben a kolostorába látogató rokonok és

Ismerősök Liszabonban gyakran zavarták, a koimbrai szent Kereszt kolostorba helyeztette át magát. Nyolc évig élt már itt, amikor az öt ferencrendi vértanú holttestével a portugál kereskedők Koimbrában kikötöttek. Ellenállhatatlan vágy támadt akkor szívében, hogy ő is vérét ontassa Krisztusért. Csak azt nem tudta, mint juthatna ilyen alkalomhoz.

Rendje nem foglalkozott hittérítéssel. Tépelődései közben egyszer egy ferencrendi kisebb testvér zörgetett monostorának kapuján alamizsnáért. Fernandez megismerkedett vele, megtudta, hogy Olivarez városában, a szent Antalról elnevezett kolostorban lakik; rögtön elhatározta, hogy ő is a kisebb testvérek rendjébe lép át.

Kanonoktársai nagy megbotránkozással értesültek szándékáról. Nem fért eszükbe, mint hagyhatja el valaki uri rendjüket s öltözhet önként a kisebb testvérek kolodus csuhájába. Fernandez azonban társainak gúnyoládása és szitkai ellenére mégis elment és tiszteletből az olivarezi ferencrendi kolostor védőszentje iránt nevét Antalra változtatta.

Amikor szent Antal meghiusult térítő útja és betegsége után Assziszibe jött, törekeny alakja és beteges arcszíne miatt a Porciunkulában összegyűlt kolostori főnökök közül egy sem akarta házába befogadni; kissé félszeg és bátortalan viselkedése miatt ostobának is tartották, különösen akkor, amikor gyöngé ember létére konyhai és más nagy erőmegfeszítéssel járó külső munkára ajándékozott. Szent Ferenc nagy szeretettel fogadta. Neki nem merte megmondani, hogy Itáliában szeretne maradni. Végül Grácián testvér, a bolognai rendház főnöke könyörült meg rajta s hogy megerősödjék, egyelőre Riminibe, a szentpálhegyi remeteségnek elnevezett kicsiny kolostorba küldte. Szent Antal itt egészen könyveibe akart temetkezni s istenes elmélkedéseibe merülni. Ám nem-sokára Forliban a ferenciek és a domonkosok közös káptalanra gyűltek össze. Erre kolostorának főnökével neki is el kellett mennie. A szentpáli ferenciek nem készültek beszédre; mikor a tanácskozáson mégis fel kellett

szólalniok, egymásután szabadkoztak. Végül főnökük szent Antalnak parancsolta meg, hogy beszéljen úgy, ahogy a Szentlélek beszélni engedi. Némi habozás után a szent megszólalt s miközben beszélt, a két rendből való szerzetesek elcsodálkozva hallgatták ékesen folyó szavait, a beszédében megnyilatkozó mélységes tudást, szívet-lelkét megragadó fejtegetéseit. Egyhamar nem tudtak tisztába jönni azzal, hogy nagy tudását, lánglelkét csodálják-e, vagy ennél is nagyobb alázatosságát, amelynélfogva kiváló tehetségeit addig az óráig véka alá rejtette.

Hogy nagy tudományáról és fényes lelki tehetségeiről szent Ferenc is értesült, rögtön levelet írt neki, amelyben a hittudomány további művelésére buzdította s evégből Vercellibe küldte. Amikor már mestereit is fölülmulatta s híre egyre nőtt, a kisebb testvérek unszolására a ferencrendi kolostorok novíciusait oktatta. Megfordult Franciaországban, majd Bolognában és Páduában tanított és hirdette Isten igéjét. Ahol prédikált, az emberek seregestől hagyták félbe a munkát és tódultak a templomba, ahol beszélt. Néha a templomban el sem fértek s ilyenkor szent Antal a hívek kérésére a szabad ég alatt tartotta meg a prédikációt. Egyszerűen beszélt, de mindenkit magával ragadó érzéssel. Az emberek visszafojtott lélekzettel hallgatták tanítását, amely oly vonzó és világos volt, hogy a legsúlyosabb hitigazságokat is könnyű szerrel értette meg mindenki szavai nyomán. S ha vége volt a beszédnek, a hallgatóság szívéből ellenállhatatlanul tört ki a lelkesedés. Ujjongva, örvendezve kísérték kolostorába s útja valóságos diadalmenet volt. Amíg a nyomtatott betűt föl nem találták s amikor az úri renden levők közül sem sokan tudtak még olvasni, a jó szónokokat mindenfelé nagyra becsülték, a szentbeszéd nagy szellemi élvezet volt. S ahol szent Antal fellépett, az egymással szüntelenül marakodó, veszekedő talián városokban helyreállt a béke, az erkölcsök megjavultak, az emberek megszeliődtek, a tolvajok visszahozták a lopott holmit, a tévelygők az egyház hitére tértek meg, mindenrendű bűnösök hamut hintettek fejükre és veze-

keltek. Csak Riminiben nem akarták meghallgatni az ott felburjánzott eretnokség követői. Szent Antal nem elégedett meg azzal, hogy a templomban prédikáljon. Aki nem jöttek oda, azokat ő kereste föl. Így történt, hogy egyszer Rimini városának kikötőjében tűnt föl szelid, szeretetreméltó alakja. Az itt lézengő olaszok mord képpel fogadták; amikor pedig barátságosan köszöntötte őket s beszélni kezdett hozzájuk, haragosan, gyűlölködve hátat fordítottak neki. Szent Antal felsóhajtott, majd a tenger felé fordulva, nagy szóval így kiáltott föl: «Jertek ide nagy és kis halak. Hallgassátok Isten igéjét ti, ha már az emberek nem akarják meghallgatni!» S íme mindenek csodálkozására a tenger csöndes tükre fodrozni, porzani, pezsegni kezdett s mindenféle fajta hal ezrével úszott a part felé, ütötte föl a vízből fejét, meredt szemével szent Antalra. A szent beszélni kezdett a halaknak s ezek utolsó szaváig mozdulatlanul veszteg maradtak.

A riminiek megszégyenülten hallgatták végig a halakkal együtt a csodás beszédet s még aznap az egész város megtért.

Élete végét szent Antal Páduában töltötte el. Itt volt része a látomásban, amikor nagy nyitott könyvén gyermekalakjában jelent meg Jézus s a lelkében és szívében gyermekhez hasonlatos szent Antalt megölelte és arcát cirógatta.

Pádua lakosainak megjövendölte, hogy városuk nagy hírnévre tesz szert, csak azt hallgatta el, hogy falai között nyugvó holtteste miatt lesz az egész keresztény világban híressé és tiszteltté.

Szent Antal 1231. június 13-án, harminchatodik évében halt meg. A következő évben május 30-án, pünkösd ünnepén, IX. Gergely pápa, az egykori Hugolin bíbornok, szentté avatta. Amikor sirját évek múltán felbontották, teste már elporladt. Csak nyelve maradt ép s ezt a páduaiak arany ereklyetartóba foglalták. Szent Antal sirja fölött nagy, kupolás templom épült. Ereklyéit pompásan farragott márvány emlékebe foglalták. A nagy háborúig a világ minden részéből tömegesen zarándokoltak el sirjá-

hoz az emberek. Elszentségének hatása ma is csodálatos s mintha ma is a hivek között járna, különösen a szegények, mindenütt dicsérik, ahol a példáján felbuzdulók áldozatkészségéből a nyomorban színlődőket állandóan megsegíti szent Antal kenyere.

Amikor szent Ferenc a Szentföldön járt, a kissé erős szakos természetű Illés testvér ujitásai megzavarták szerzetének rendjét. Ezzel a hírrel utazott utána István testvér Szíriába. A vértanúság reménytelenségén kívül ez is oka volt annak, hogy visszatért Itáliába. Minthogy az 1220-ik év szent Mihály napjára kitűzött nagy káptalanig még sok ideje maradt, visszatérése után szent Ferenc ismét sorra járta Olaszország városait s hirdette Isten ígését. Meglátogatta rendjének bolognai kolostorát, prédikált Bergamóban, Páduában, Mantuában. Kremonában még egyszer találkozott szent Domonkossal, akivel, bár most útjaik végleg szétváltak, mindenkor egyazon cél felé törekedett. Vándorlásai közben Isten nem egy csodával dicsőítette meg, aminek eredménye az lett, hogy az emberek még nagyobb számmal sereglettek hívei sorába. Gubióban a város környékén egy ritka nagyságú vérengző farkas garázdálkodott s nemcsak az állatokat támadta meg, de gyermekeket is elragadott, sőt felnőtt embereket is fölfalt. Szent Ferenc megszánta a város népét s fegyvertelenül ment a hegyek közé, hogy felkeresse a fenévadat. Farkas testvérnek szólította s a lelketlen állat az Úr nevében hozzá intézett szavaira csakugyan megjuhászodott. Szent Ferenc arra bírta rá a város lakosságát, hogy ezután ők lássák el a farkast élelemmel. Azóta az erdők vadja szabadon járt ki és be a városba, de senkit sem bántott többé.

Vége aztán visszatért a Porciunkula kolostorba, hol mindenekelőtt Illés testvért regulázta meg. Illés testvér szívét hatalmába ejtette a kevélység. Örökös böjtre akarta kényszeríteni társait; ruha dolgában azonban már jóval elnőzőbb volt. Amikor szent Ferenc haza jött, finom

posztóból szabott köntösben pompázott. Szent Ferenc rögtön észrevette, de nem szólt semmit. Csak pár nap múlva kérte, hogy adja rá ruháját. Illés engedelmeskedett. Amire szent Ferenc kopott, durva köntöse fölé huzta a finom ruhát, tréfásan illegetni kezdte magát társa előtt, mellét kifeszítve, fejét hátra szegve, nagy büszkén ment föl s alá néhányszor. «Igy fognak rendünk hamis testvérei járn!» — mondta közben. Aztán hirtelen lehuzta magáról a finom ruhát s eldobta. Most kopott köntösében, egyszerűen, alázatosan lépett el a jelenlevő testvérek előtt s ezt mondta: «Igy pedig az igaz kisebb testvérek!»

Illés testvér elszégyelte magát, de ezután sem okult szent Ferenc példáján s a szent kevélysége miatt meg is jövendölte neki, hogy nem a rend kebelében fog meghalni, ami úgy is történt. Szent Ferenc halála után Illés testvér lett a rend főnöke, de hibái miatt IX. Gergely 1330-ban megfosztotta állásától. Később Illés II. Frigyes pártjához szegődött, levetette rendi ruháját, amiért 1244-ben IV. Ince pápa kiközösítette. Élte végén megtért ugyan s Istennel és az egyházzal megbékélve halt meg, de nem a rend kebelében.

Pár nappal a szent Mihály-ünnepére kitűzött nagykáptalan előtt szent Ferencnek sajátságos látomása volt. Óriási szobrot látott. Ennek aranyból volt a feje, ezüstből a keze, bronzból a törzse és agyagból a lábai. Isten közben lelkét is felvilágosította s ő rögtön tisztába jött azzal, hogy a különböző anyagok a szoborban a szerzetesek rendjében a fegyelemnek különböző fokú meglazulását jelentik. E látomás hatása alatt szent Ferenc a nagygyűlésen megfosztotta Illés testvért főnökhelyettesi hivatalától és semmisenk jelentette ki rendeletét az örökös bójtról. János testvér szent Ferenc parancsával dacolva, Bolognában a hittudományok tanárának csapott föl s azért őt kizárta rendjéből. Végül buzdító beszédet intézett testvéreihez s maga helyett Katano Pétert jelölte ki főnöküknek s elbúcsuzott tőlük. Teste már nagyon gyönge és törődött volt, semhogy kellő erővel és igyekezettel intézhette volna tovább rendje kormányzását. Társai

azonban nem akartak megválni tőle. Végül abban egyeztek meg, hogy amíg él, szent Ferenc lesz főnökük, de voltaképen Katano Péter fogja, mint helyettese, intézni ügyes-bajos dolgaikat.

Szent Ferenc példás életének hatása alatt a vágyódás a kolostori élet után mind szélesebb néprétegekben terjedt el. Sokak elé azonban leküzdhetetlen akadályok tornyosultak, amikor szándékukat meg akarták valósítani. Ezek szintén szent Ferenchez fordultak s szabályokat kértek tőle, hogy ezek szerint a világ zajában élve, mégis lelkük üdvösségét segítsék elő. Szent Ferenc világi testvéreinek írt szabályaival a keresztény családok magánházaiba is átültette a kolostori élet szellemét. Ennek világi követőiből került ki harmadik rendje. Az első harmadrendű testvér Lukézió, szent Ferenc ifjúkori jó barátja volt, aki a szent példáján felbuzdulva, letett régi pazar életmódjáról és feleségével együtt alamizsnát osztogatva, betegeket ápolva töltötte el szabad idejét. Szent Ferenc szürke ruhába öltöztette régi jóbarátját, többszörösen csomóra kötött kötéllal övezte derekát s azt kívánta, hogy a kötél legyen a harmadik rend jelvénye. Ez 1221-ben történt. A szabályok szerint a harmadik rendnek csak az lehetett tagja, aki a jogtalanul szerzett vagyont visszaadta, ellenségeivel kibékült és fogadást tett, hogy Istennek, az egyháznak s a rendnek törvényeit mindig figyelmében tartja. Asszonyok csak uruk engedelmével léphettek a rendbe s a mindkét nembeli tagokat a belépéskor arra figyelmeztették, hogy önként vállalt életmódjuk csak akaratuktól függ, tehát nem jár egyéb áldozattal, mint szeretettel és rokonszenvvel szent Ferenc rendjének élete iránt. A családot akarta szent Ferenc szentéllyé avatni harmadik rendje segítségével. A tiszta erkölcs alapja a tisztességes családi élet, a rendezett társadalomnak és az államnak fenntartója viszont ez utóbbi. Mind hamis próféta tehát azok, akik a családi élet, a házasság felbontathatlansága ellen harcolnak s ha sikerül érvényesülniök, nyomukban pusztulás és romlás jár, mint ahogy a világ-bíró régi Róma is erkölestelensége miatt omlott össze,

vált a népvándorláskorabeli romlatlan, bár műveletlen népek martalékává.

Az esküt szent Ferenc harmadrendi testvéreinek is csak a legsúlyosabb esetekben engedte meg. A hazájukhoz való ragaszkodást lelkükre kötötte s tanítása szerint a harmadrendi testvérnek csak hite, egyháza és hazájának védelmére szabad fegyvert fognia. III. Honoriusz pápa már 1221-ben jóváhagyta a harmadik rendet, IX. Gergely 1230-ban megerősítette.

Szent Ferenczel körülbelül egyidőben szent Domonkos is alapított harmadik rendet s Jézus Krisztus harcos seregének nevezte el ezt. A rendet IX. Gergely 1227-ben erősítette meg.

Szent Domonkos az eretnység leküzdésére s az egyház jogainak védelmére alapította harmadik rendjét. Szent Ferenc inkább a családi élet nemesítésére, mely mint a tiszta erkölcs alapja mindenkor az egyháznak és országoknak is támasza s talpköve volt. Mind a két harmadik rend tagjainak nagy száma nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a császárság és a pápaság közötti küzdelemben végzetül az egyház győzött.

Itálián kívül szent Ferenc harmadik rendjének első tagja magyarországi szent Erzsébet lett, akinek a nagy rendalapító tisztelete jeléül köpenyegét küldte el emlékébe. A harmadik rend tagja volt IX. Lajos francia király, akit később szentté avatott az egyház; Magyarországon IV. Béla király. Tagjai sorában ezután is nagy számmal látunk pápákat, császárokat, királyokat és fejedelmeket s még napjainkban is kiváló szellemű, híres világi férfiakat. A porciunkulai nagy káptalan után szent Ferenc Masszeo testvérrel együtt Perugiába ment, ahol akkor III. Honoriusz pápa tartózkodott s búcsut kért tőle rendjének anyaegyháza számára, még pedig oly formán, hogy akik töredelmes szívvel az Angyalos Mária templomában gyónnak és áldoznak, azok teljes búcsuban részesüljenek e földön és a másvilágon.

A pápát meglepte a búcsu szokatlan alakja, amelyet szent Ferenc rendjének főtemploma részére kért, de

amikor a szent arra hivatkozott, hogy nem a maga, hanem Krisztus nevében kéri a bűcsut, megadta a Porciunkula egyháznak töredelmes látogatói számára az itt és a más-világra szóló teljes bűcsut. S azóta napjainkig augusztus 2-án az ásszisi Angyalos Mária templom, vagyis a Porciunkula bűcsuján 15—20 ezer zárándok verődik itt össze, akik a bűcsuval kapcsolatban sorra járják a hegyoldali város és környékének mindama pontjait, amelyeket szent Ferenc életében megszentelt...

1222-ben szent Ferenc ismét hosszabb útra indult. Itália déli részének városait járta sorra, mindenütt Isten igéjét hirdetve. Szubiakóban is megfordult. Könnyezve borult térdre a tövisbokrok előtt, amelyek tüskéivel szent Benedek testét marcangoltatta, amikor kísértések fogták el. Szent Ferenc megcsókolta és megáldotta a töviseket s a dudva és gaz rózsabokorra változott át, amelynek rózsái ma is nyílnak.

Délvidéki útjáról visszatérve, határozta el szent Ferenc, hogy rendjének III. Ince pápa által jóváhagyott szabályait rövidebbre és velősebbre foglalja. Rieti közelében a Monte Kolomba kolostorban mondta tollba ezeket gondos megfontolás után két társának. Aztán 40 nap múlva Illés testvérnek adta át a szabályokat avégből, hogy megvizsgálja és a többi testvérnek ajánlja. A megáttalkodott szerzetes azonban túlságosan szigorúaknak találta az új regulát. Ám nem szólt semmit. Csak amikor szent Ferenc megsürgette véleményét, jelentette ki neki, hogy az írásokat elvesztette. Illés testvér azt hitte, hogy most már az új szabályoknak is befellegzett. Szent Ferenc azonban még egyszer leíratta ezeket s amikor néhány kolostori főnök Illés testvérral együtt követségbe ment hozzá, szent Ferenc azonban fényes felhő kerekedett a szent Ferenczel disputálók feje fölött s ebből ez a szózat, hallatszott: «Te kishitű, miért habozol? Én vagyok e szabályok szerzője s rád csak az hárul, hogy előterjesszed ezeket. Akarom, hogy szószerint, szószerint, szószerint, változatlanul, változatlanul, változatlanul megtartsátok.

Akik nem tartják meg, hagyják el a rendet. Másokat hívok meg helyettük s ha kell, e hegy köveiből is teremtek rendtagokat».

Illés és társai is megértették a mennyei szózatot s kővé dermedten, sápadtan maradtak vesztég. Szent Ferenc térdre borult : «Megérthettétek ! . . .» kiáltott föl s a szigorúsága ellen tusakodók megszégyenülten távoztak.

Szent Ferenc szabályait 12 fejezetre osztotta s foglalatuk röviden így hangzik : «A kisebb testvérek törvénye ez : kövessék Jézus Krisztus Urunk evangéliumát s engedelmességben, szegénységben és tisztaságban éljenek». Akik a rendbe jelentkeznek, azoknak a főnökök «mondják meg az evangélium ígét, hogy menjenek és adják el s osszák szét a szegények közt mindennemű javaikat.» «Akik letették a fogadalmat, azoknak legyen egy rendbeli csuklyás csuhájuk s ha kívánják, még egy csuklya nélkül. Aki szükségének látja, sarukat is viselhet. Minden testvér hitvány ruhát viseljen s maga foltozza ezt durva rongyokkal ; közben dicsérje az Istent. S mindenkit nagyon figyelmeztetek, hogy ne ítélje meg az embereket, ha tarka, finom ruhát viselnek, ha jól esznek-isznak, de mindenki csak magamagát ítélje meg s becsülje kevésre.» «Ne vitakozzanak, szavakkal ne vetélkedjenek, másokról ne ítéljenek, de szívesek, békétűrők, szelidek, szerények és alázatosak legyenek, mindenkivel szemben, ahogy illik.» «Szigorúan meghagyom valamennyi testvérnek, hogy pénzt sem közvetlenül, sem mások közvetítésével el ne fogadjon.» «Munkájukért jutalmul csak annyit fogadjanak el, ami megélhetésükhöz okvetlenül szükséges, de pénzt sohasem.» «Ne szégyeljék a koldulást, mert az Úr e földön miérettünk vált szegénnyé. Ez a legmagasabb foka a mélységes szegénységnek, amely a mennyország örökösévé és királyaivá avat benneteket, legkedvesebb testvéreim, hogy földi javakban szegények, erényekben gazdagok legyetek. Ez legyen osztályrészetek, ez vezessen az élők országába.»

A középkori társadalom életére szent Ferenc szabályainak mélységes hatásuk volt. Kiegyenlítette a nagy

ellentéteket, amelyek a vagyonos osztály és a szegény emberek között, az uralkodók és az elnyomottak között mindig megvoltak. Szent Ferenc és a kisebb testvérek példája a hatalmasokra sem maradt hatás nélkül s hogy szívüket emberségre serkentette, az elnyomottak sorsa is hamarosan megenyhült. Csak békés úton lehet a szociális ellentéteket kiegyenlíteni. Irva vagyom, hogy aki fegyvert ragad, fegyverrel vész el. A forradalmak nyomában, ha diadalmaskodtak is; mint a világtörténelem tanítja, mindig a réginél is kegyetlenebb zsarnok ül a népek nyakára, mint például a francia nagy forradalom után Napoleon...

Toszkána szívében Arezzó és Firenze között, az Apenninek közepén, sziklás hegy emeli föl büszkén fejét a magasba, az Alverna hegy. Orlando montefeltrei gróf egy alkalommal szent Ferencnek ajándékozta ezt a hegyet, aki köszönettel elfogadta s két társát küldte el, hogy megtekintsék s ha kolostor alapítására alkalmas, birtokukba vegyék. A kisebb testvérek el voltak ragadtatva a nehezen megközelíthető hegy ormáról föltáruuló szépséges kilátástól s fából rögtön kolostort hevenyésztek ott. Történt azonban, hogy egy katonából rablóvá lett kóbor lengyel is befészkelte magát a hegy sziklái között, akit bántott a szerzetesek örökös zsolozsmázása. Megüzente nekik, hogy álljanak odébb, vagy leüti őket. A rablót kegyetlensége miatt farkasnak nevezték a környéken. Amikor a szerzetesek nem hallgattak szavára, mindenféle bosszantással akarta őket elűzni, végül maga is ott termett. Szent Ferenc történetesen szintén az Alverna-hegyen időzött akkor. Nyugodtan elébe ment s oly szívhezszólóan beszélt vele, hogy a rabló térdre borult s arra kérte, engedje meg, hogy néhány napig mellette maradjon. Szent Ferenc nem tett kifogást ez ellen. Pár nap múlva azonban már arra kérte a ragadozó farkasnak elhíresztelt bűnös ember, hogy vegye föl rendjébe. Szent Ferenc meghatottan zárta karjaiba, fölvette a kisebb testvérek közé. Így lett a farkasból bárány s a szent is ennek Fráter Angellónak nevezte el. Szent Ferenc ezután is gyakran kereste föl az

alvernai kolostort. Itt aicsőítette meg Krisztus 1224-ben szent sebhelyeivel.

«Amikor a szeráfi atya egy reggel a szent kereszt föl-magasztaltatásának ünnepe (szeptember 14.) táján az Alverna hegyén imádkozott, szemei előtt egy szeráfra emlékeztető jelenés ragyogott föl, szállt alá hat lángoló szárnyon az égből sebesen, mint a nyíl. A szent világosan felismerte a szárnyak közt a megfeszített Megváltó képét, kereszthez szegzett lábait és kezeit . . . A tünemény bámulatra ragadta szent Ferencet, szívét fájdalom és boldogság járta át; fájdalom, mert a Megváltó oldalát lándzsával átütve, kezeit, lábait a kereszthez szegezve látta; boldogság, mert a szeráf képében Jézus Krisztust látta, aki jóságosan nézett le rá . . . A jelenés eltűnt, de távolról sem nyomtalanul. Szívébe csodás fájdalom nyilalt, testén pedig sebek támadtak, mintha a Megváltó sebhelyei nyomódtak volna ebbe, mint viaszba a pecsét. Kezeit és lábait átiyukasztották a szegrek, ép úgy, mint ahogy a Megfeszített testén látta. Két tenyerén és lábai felső részén gömbölyű fekete fejük látszott, a szegrek hegye viszont az ellenkező oldalon meggörbülve nyúlt ki a húsból. Jobb oldalán lándzsa döfés nyoma, sebhely piroslott s ebből időnként vér folyt és átszivárgott ruháján.»

Szent Ferenc haláláig viselte a titokzatos sebhelyeket, de ugyancsak titkolta őket rendtársai előtt.

«Tudod, hogy mit tettem veled? — kérdezte Krisztus Szent Ferencről az Alverna-hegy fokán. — Hogy zászló-hordozóm légy, a sebhelyeket, kínszenvedésem jeleit adtam neked».

Testén Krisztus sebeinek pecsétjével szent Ferenc 1224 szeptember 30-án búcsúzott el végleg az alvernai kolostortól. Hogy apránként rájöttek a sebhelyekre, maga köré gyűjtötte társait: Angelót, Szilvesztert, Illuminatuszt és Masszeót. Egymás iránt való szeretetre buzdította őket s meghagyta neki, hogy a stigmatizáció hegyét soha megszenstségteleníteni ne engedjék, de inkább arra törekedjenek, hogy az emberek mindig változatlanul tiszteljék és becsüljék. Aztán könybelábadtak szemei s miköz-

ben társai szintén sirtak, így búcsúzott el a szent helytől: «Isten veled hegy! Ég veled angyalok hegye! Isten veled drága hely! Isten veled Alverna hegye!»

Szent Ferenc halála után nemcsak rendjének tagjai, de a pápák és császárok, sőt a korunkbeli kolostorokat eltörölő olasz kormány is gondoskodtak arról, hogy Alvernát bántódás ne érje. Kolostorának mindenkor a ferenciek legjobbjai voltak lakói, közöttük magyar ferencesek is, a zarándokok időnként még ma is ezrével lepik el a szent hegyet, szent Ferencnek Kálvária-hegyét. A kolostor nagy templomából fedett folyosó vezet a kápolnába, amelynek helyén szent Ferenc a Krisztus sebhelyeit nyerte. Ennek oltára előtt rácsozattal körülzárt márványlap fedi a sziklát, amelyen akkor a szent a szabad ég alatt térdelt. S az alvernai szerzetesek mind máig, mindennap, a vécsernye után körmenetben vonulnak át a kápolnába, szent Ferencnek Krisztus sebhelyeivel való megjelöléséről himnuszokat énekelve. A kápolnában körülállják a csoda helyét. A legfiatalabb két fráter a márványlapra mutatva új énekbe fog: «Itt jelölted meg Uram, szolgádat, Ferencet, üdvösségünk jeleivel». Az ének és az imádság elhangzása után a barátok letérdepelnek, kitért karokkal, kifelé fordított tenyerekkel, mint ahogy a szent képek szent Ferencet a szeráfi Krisztussal szemben ábrázolják. Halotti csöndben így maradnak egy ideig veszteg...

Ez a szertartás időtlen idők óta itt napról-napra ismétlődik. Amikor sok száz év előtt szörnyű hóvihar miatt a barátok nem mertek kimozdulni a kolostor nagy templomából, másnap a hóban lábnyomok mutatták, hogy helyettük az erdő vadállatai végezték el a szokásos körmenetet. A templomot és a szent sebhelyek közlésének helyét ekkor kötötték össze fedett folyosóval.

A szent sebhelyek Krisztus ajándékai voltak, azért a végtelen szeretetért, amelyet szent Ferenc iránta táplált. A róla szóló legendák írói szebbnél-szebb eseteket jegyeztek föl az áhitatról és elragadtatásról, amely a megtestesülés titka fölött végzett elmélkedései közben elfogta, a határtalan örömről, amely szinte szétvetette szí-

vét, valahányszor Jézus születésének ünnepe, a karácsony beköszöntött. Egyszer azt kérdezték tőle: szabad-e karácsonykor húst enni, ha péntekre esik első ünnepnapja.

— Hogyne lenne szabad! — felelte a szent.— Sőt szeretném, ha e napon a világ fejedelmei és urai mind húst és búzát szórnanak szét a földeken és az utakon, hogy még az ég madarai és a föld állatai is vigan lakomázzanak az ünnepen».

Szent karácsony napját szent Ferenc óta üli csak meg igaz áhitattal minden család gyönyörűségére a keresztény világ. Karácsony ünnepére ő állított föl először jászolt, amiből a karácsonyi betlehem keletkezett. Ez a ferenciekkel együtt terjedt el világszerte. 1223. karácsonyán szent Ferenc a pápa engedelmével Greccióban nagy fénnel ülte meg az ünnepet. Összegyűjtötte a testvéreket s a környék népét. Az erdőben oltárt s emellett jászolt állított föl, az utóbbihoz egy ökröt és egy szamarat kötözött, hogy a betlehemi istállót szemléltesse. Éjjélkor János pap fáklya-fénynél itt misézett s szent Ferenc mint diákonus segédkezett neki. Az erdőn diadalmasan zúgott végig a karácsonyi ének. Szentmise után szent Ferenc megható beszédet mondott a Messiás fenségéről és végtelen irgalmáról. S valahányszor ajkain felhangzott Jézus neve, pár pillanatra elhallgatott, mert a Megváltó nevének pusztá említése is erős dobogásra gerjesztette szívét...

Az Alverna hegyéről a szent sebhelyek vétele után szent Ferenc számárháton utazott Porciunkulába. A gyakorlati sebeit miatt már igen nehezeze esett. Testi ereje a sok utazás, fáradozás és nélkülözés miatt egyébként is megtört. Utja haza felé valóságos diadalmenet volt. A csodák hírére, amelyeket vándorlása közben tett, egyre több ember sereglett köréje. Bármily fáradt volt, minden községekben prédikált, vigasztalta az embereket, akiket módfelett szeretett.

Rietiben meglátogatta III. Honoriusz pápát. De nem palotájában szállott meg, hanem egy szegény megtért szaracénus kunyhójában. Innen utolsó erejét összeszedve, tovább vándorolt. Csak amire ereje teljesen cserben hagyta,

került Assziszibe, ahol Guidó püspök palotájában szállá-
solta el és maga ápolta. 1226. tavaszán Szienába vitték a
hármas hegyen épült népes város enyhébb éghajlata alá,
hogy állapotán javítsanak. Szent Ferenc azonban csak-
hamar visszakiváncozott Assziszibe s Guidó püspök palo-
tájában töltötte el utolsó napjait. Arca sugárzott az öröm-
től, amikor meghallotta az orvos kijelentését, hogy már
órái is meg vannak számlálva s dicsőítő éneke gyujtott
Halál testvér tiszteletére. Aztán megáldotta társait, de
mert ott akart meghalni, ahol istenes pályája kezdődött,
Porciunkulába vitette magát. Amikor a völgybe értek,
Asszisi városa felé fordíttatta hordozható ágyát s egyik
rendtársára támaszkodva fölemelkedett. Jobb kezét Asszi-
si felé tárva, áldást mondott szülővárosára: «Áldott légy
Asszisi — mondta — mert falaid között és általad sok
lélek szabadul meg. Nagy lesz itt a Mindenható szolgál-
tába szegődők száma. Polgáraid közül sokan lesznek a
választottak az örök életre. Béke veled!»

Ekkor sírva fakadt s keresztet vetett Asszisi felé.
Társai a Porciunkula kolostorba vitték. Itt egy este ismét
ágya köré gyűjtötte testvéreit. Angeló testvérnek tollba
mondta végrendeletét, amelyben a rend szabályainak hű-
séges megtartására buzdította őket. Arra a kérdésre, hogy
hol temessék el, a Pokol-dombot jelölte ki sirhelyének,
ahová az asszisiai a városukban kivégzett gonosztevő-
ket temették. A testvérek sírtak. Ő azonban már nem törő-
dött semmivel. Lelke Istenben merült el. Angeló és Leó
testvért még arra kérte, hogy felváltva énekeljék el a
napról és a halál testvérről szerzett énekét. Közben levetette
felső ruháját, hamuval hintette be a földet s arra feküdt.
Menyasszonyához, a szegénységhez utolsó pillanatáig hű
akart maradni. Kérésére társai még Krisztus kínszenvedé-
sének történetét olvasták föl szent János evangéliumából.
Végezetül ő maga gyujtott szent Dávid király 141. zsol-
tára s miközben társai tovább énekeltek 1226. október
3-án 44 éves korában kilehelte tiszta lelkét. Másnap, októ-
ber 4-én, szinte diadalmenetben vitték vissza holttestét a
városba s ideiglenesen szent György templomában temet-

ték el. 1228. július 16-án IX. Gergely pápa Ferenc testvért a szentek karába iktatta. Pika asszony akkor még élt s mint harmadrendű nővér tanúja volt fia fölmagasztalásának, aki egykor oly sok gondot szerzett neki és apjának akkor előttük még érthetetlen viselkedésével. Illés testvér társaival aztán a Pokol-dombon ásott sirba akarta eltemetni szent Ferencet, ahogy halálos ágyán meghagyta kisebb testvéreinek.

Asszisi városa felháborodással utasította vissza, amikor kérésével uraihoz fordult. Nem akarták tűrni, hogy városuk híres szentje a gonosztevőkkel kerüljön egy sorba. IX. Gergely pápa azonban megértette, hogy a szent alázatosságának tartoznak azzal, ha ott temetik el. A domb nevét Mennysországhalmára változtatta s meghagyta Illés testvérnek, hogy gyűjtést indítson meg a sir fölé építendő templomra s maga nemcsak nagy összeget áldozott erre, de a nagyszabásúnak tervezett templom alapkövét is lerakta. Az óriási templom és a hozzá csatolt kolostor alig két év alatt épült föl. Szent Ferenc holttestét szent György templomából 1230. május 20-án vitték át a róla elnevezett nagy templomba.

★

Szent Ferenc halála után rendje két részre szakadt. Az egyik szigorúan az evangéliumi szegénység hívének vallotta magát, minden tulajdonról lemondott. Ezek voltak az obszervánsok, szent Ferenc szigorú követői. A másik csoport előljárói megengedték, hogy a kolostorok némi ingatlannal is rendelkezzenek s korlátolt mértékben kegyes alapítványokat is elfogadjanak. Ezekre azért volt szükségük, hogy a domonkosok példájára, a hittudományokat is művelhessék s terjesszék. A konventuális ferenciek részére szent Bonaventura fekete színű csuhát és kötél helyett fehér zsinórt írt elő s a hegyes csuklya helyett elől gallérrá szélesülő kerek csuklyát. A rend világszerte rohamosan terjedt el. Magyarországon is korán honosodott meg. Az 1217. évi nagykáptalan hazánkba is küldött térítő frátereket. A hegyek között bujdosó pástorok

azonban kutyáikat uszították rájuk, lehúzták ruháikat és megcsufolva kergették őket vissza a magyar határról. Az 1221. évi nagykáptalanban azonban már magyar kisebb testvér is részt vett: Ábrahám fráter. 1228. körül már több ferences is akadt Magyarországon s 1239-től 1247-ig független magyar tartományuknak János testvér, II. Fülöp francia király öccse volt főnöke. De azután a tartományi főnökök is szinte mind magyarok. A ferenciek főérdeme hazánkban a kunok és a tatárok megtérítése volt. Irodalmunk művelői is szép számmal kerültek ki soraikból. A legrégebb magyar könyv szerzője (Ehrenfeld codex) ferencrendű szerzetes volt.

A török háborúk idején ők ajándékozták meg Hunyadi Jánost legjobb barátjával s leghivebb bajtársával : kapisztránói szent Jánossal.

Amikor az ország nagyobb része török uralom alá került, bujdosó ferencrendi barátok gondozták a rabságba került magyarok hitét és lelki életét. Szent Ferenc rendje idővel még több ágra oszlott. Népszerűségének legfényesebb bizonyása az, hogy 252 tartományában 20 ezer kolostorral dicsekszik. Palesztinában 5, Törökországban a háború előtt 30 kolostora volt. Szent Ferenc rendjének tagjai közül 7 pápa, 3000 püspök lett. A szentek sorában 3000 a ferencrendi szerzetes; közülük 1700 szenvedett vértanú halált.

★

Szent Bonaventura, akiről feljebb esett szó, szent Ferenc rendjében ugyanolyan szerepet töltött be, mint Aquinói szent Tamás a dominikánusok rendjében. Az egyház a szerafi tanító címével (Doctor Seraphicus) tün-telte ki. Bonaventura 1221-ben a toszkánai Bagnareában született. Három éves korában szent Ferenc csodás módon halálos betegségéből gyógyította ki s Bonaventurának, jóserencsének nevezte el. Neve addig mint apjáié Fidenzai János volt. Anyja Ritelli Mária szent Ferenc rendjének nevelte föl. A rend főnöke a párisi egyetemre küldte, itt szent Tamással egyszerre tett doktorátust s a dominiká-

nusok tudós szentjével haláláig szoros barátságban élt. 35 éves korában rendfőnökké választották meg, később bibornok, albánói püspök lett. Mint láttuk, a tudományoknak élő konventuális ferencieket ő szervezte. Megírta szent Ferenc életrajzát, 1247. július 13-án halt meg. 1482-ben szentté avatták.

A középkori nagy rendalapítók föllépése óta a szerzetesi szellem hol erőteljesebben, hol gyöngébben lángolt föl. Amikor virágjában volt, a történelem az emberiség békés, boldog és nyugodt szellemi és anyagi fejlődéséről számolhat be. Valahányszor lelohadt vagy hiveit üldözték, rögtön nagy történelmi viharok felhői is feltűntek a láthatáron. S nincs nagy ember, akinek szívében legalább részben nem lakoznának szerzetesi erények. A szerzetesek szent Benedeken kezdve, a középkoriak és az újabbkoriak egyaránt tagadták mindazt, ami miatt az emberek szívében, az országokban, az egész világon a legtöbb háborúság kerekedik: a kapzsiságot, a nagyravágyást és az érzéki gyönyöröket. Ha ez utóbbiak rabja egy-egy nemzet vagy ember, ügyességével, tehetségeivel ideig-óráig elkápráztathatja a világot; cselekedetei, tanításai nyomában azonban bűn, nyomor, szerencsétlenség támad. S ha felocsudtak a mesterséges fényből, amelyet maguk árasztottak bálványukra, tetteik emlékét nem egyszer ember-társainak átka homályosítja el.

Szent Ferenc virágos kertje.

Alig van szent, akiről több és szebb legenda maradt fenn, mint szent Ferencről. Ezeket a kisebb testvérek rendjének tagjai már Asszisi szent Ferenc életében kolostorról-kolostorra terjesztették, leírták s halála után épülés okáért ebéd közben időről-időre a kolostorokban fel is olvasták. A legendákat először egy magyar ferencrendi szerzetes gyűjtötte össze. Magyar Fábian testvér volt ez. (Fabianus Hungarus), aki 1316—1328 között Avignonban

járt s nagy szorgalommal másolta le a kisebb-nagyobb könyvekben talált legendákat. Latin nyelven írt művét 1504-ben valószínűleg szintén egy magyar szerzetes Velenzében nyomatta ki. Itáliában ekkor már egy másik olasz nyelven írt legenda gyűjtemény is forgott közkezen szent Ferencről, amelyet Fráter Hugolinusz deák nyelvű könyve nyomán 1356 körül minden valószínűség szerint Firenzei János testvér írt. Ez a legendáin végigömlő bájnál és zamatos olasz nyelvénél fogva világszerte híressé vált könyv olasz eredetiben a Fioretti (Kis virágok) címét viseli s legszebb magyar fordítását Kaposi Józseftől bírjuk, aki 1913-ban kiadott könyvét Assiszi Szent Ferenc Virágoskertjé-nek nevezte el. Ebből merítettük mutató-nak az itt következő néhány szépséges legendát.

Miképen oktatta ki szent Ferenc menet közben Leo testvért a tökéletes vigasságról.

Szent Ferenc egyszer télvíz idején Perugiából jövet, Leo testvér kíséretében Angyalos Boldogasszony klastroma felé tartott. A kemény hidegben fázva és dideregve, magához hívta Leo testvért, ki előtte ment s így szólott hozzá: Frate Leone, ha mindjárt megesnék is, hogy a kisebb testvérek az egész földön nagyszerű példáit adnák az életszentségnek és az istenfélelemnek, azért ird és jegyezd szorgosan, hogy nem ebben van számunkra a tökéletes vigasság.

Aztán tovább menve, másodszor szólítja: Ó Frate Leone, ha testvéreink vakokat és bénákat gyógyítanak, ördögöket űznének, a süketeknek visszaadhatnák hallásukat, a sántáknak járásukat, a némáknak beszédüket s ami még ennél is több, négy napos halottakat támaszthatnának föl: ird, hogy nem ebből áll a tökéletes öröm és vigasság.

Kevéssel utóbb ismét hangosan felkiáltott: Ó Frate Leone, ha a kisebb atyafiak minden nyelvben, az összes tudományokban és írásokban jártasak lennének, úgy hogy jövendőlni tudnának s kinyilatkoztathatnák nemcsak az

eljövendőket, hanem még a lelkiismeret legrejtettebb titkait is: ird, hogy nem ebben van a tökéletes vígasság.

Majd kissé előbbre jutva, mondá: Ó Frate Leone, Istennek juhocskája, ha a kisebb atyafiak az angyalok nyelvén beszélnének s tudnák a csillagok járását és a fűvekben rejlő titkos erőt; ha föltáruhnának előttük a föld mélyének kincsei; ha ismernék a madarak, a halak, az állatok, az emberek, a fák, a kövek, a gyökerek és a vizek erejét: ird, hogy még ebben sincs tökéletes vígasság. Egy darab úton csak hallgattak, de aztán szent Ferenc harsányan felkiáltott: Ó Frate Leone, ha atyánkfiai úgy tudnának predikálni, hogy az összes hitetleneket Krisztus vallására térítenék, még ebben sem állana a tökéletes vígasság.

S ily módon beszélgetve jó két mértföldnyi utat tettek meg, mikor végre Leo testvér nagy csodálkozással kérdezte: Ugyan atyám, az Isten szerelmére kérlek, mond meg hát, miben áll a tökéletes vígasság. S szent Ferenc felelé: Ha majd átázva, a hidegtől vacogva, sárosan és éhesen elérjük Angyalos Boldogasszonyt, zörgetünk az ajtón s a kapus mérgesen ránk rivall: Kik vagytok? s mi azt mondjuk: Ketten atyádfiaitok közül, ő pedig így válaszol: Hazudtok; ti gaz naplopók vagytok, kik csaljátok a világot s ellopkodjátok a szegények elől az alamizsnát; takarodjatok — s nem nyitja ki az ajtót, hanem otthagya bennünket ácsorogni késő estig a hóban és vízben, éhezve és fázva, — akkor, ha ezt a kegyetlen igazságtalanságot, ezt a gyalázatot békében, zúgolódás nélkül tűrjük el s szerényen és szeretettel azt gondoljuk magunkban, hogy a kapus csakugyan jól ismer bennünket s hogy az Isten akarja, hogy így támadjon ellenünk: oh ird, Frate Leone, hogy ebben van a tökéletes vígasság. Aztán, ha tovább is állhatatosan zörgetünk s ő fölháborodva jön ki újra s mint alkalmatlan tolakodókat szidalmakkal és ökölcsapásokkal űz el és így szól: El innen, hitvány csavargók, menjetek az ispotályba, itt nincs számotokra hely. Ha ezt is jókedvűen, nyugalommal és szeretettel viseltük el, oh Frate Leone ird föl, hogy ebben van a tökéletes vígasság.

S ha mi aztán elkényszeredve, összegémbere­dve az éhség­ből és hidegtől, ismét kopogunk s nagy siránkozással az Isten nevében bebocsátásért esedezünk s az most már még dühösebben ordítja: Tűrhetetlen gazfickók, majd elpüföllek én benneteket érdemetek szerint s azzal kezében füttykössel kijön, megragad bennünket csuklyánknál, földhöz ver, belehemperget a hóba s botjával hatalmas ütések­et mér ránk: ha mindezt békével és vidáman tűr­jük el az áldott Jézus szenvedéseire gondolva, oh ird Frate Leone és jegyezd föl, hogy ebben van a tökéletes vígasság. És most halld a végét. A Szentlélek összes malasztjai és ajándékai között, melyeket Krisztus az ő választottjai­nak adott, a legfőbb, ha valaki önmagán győzedelmeskedik s a Krisztus szeretetéért minden bajt, igazságtalanságot és gyalázatot készséggel elvisel. Mert az Isten többi aján­dokaiban nem dicsekedhetünk, mivelhogy nem a mieink, hanem az Istenéi. Azért mondja az apostol: Van-e vala­mid, ami nem az Istentől volna? s ha nincs, miért dicsek­szel, mintha a tied lennének? De a nyomorúság és a szenvedések keresztségében bátran dicsekedhetünk, mert az apostol is mondja: Nem akarok másban dicsekedni, hanem csak a mi Urunk Jézus Krisztus keresztségében.

Szent Ferenc és Fráter Masszeusz alamizsna-kenyerüket valamely forrás mellett egy kőlapra rakják. Szent Ferenc lelkesen magasztalja a szegénységet, kéri továbbá Istent, szent Pétert és szent Pált, hogy szívél a szent szegénység iránt szerelemre gyűlásszák. Végül arról szól itt az írás, hogy szent Péter és szent Pál miképen jelentek meg szent Ferencnek.

Az Üdvözítő csodálatos szolgája és követője, szent Ferenc, mindenben hasonlítani akarva Mesteréhez, ki az evangélium szerint két-két tanítványt szokott volt kül­deni ama városokba és falvakba, melyekbe menni készült, Krisztus példájára tizenkét társat toborozva, szintén páro­zával küldötte őket a világba prédikálni. És hogy az igazi engedelmesség tükrét mutassa nekik, előbb maga kelt útra,

mert Krisztus is hamarább kezdett cselekedni, semmint tanítani. Miután pedig társai számára kijelölte a földkerekség egyéb részeit, ő Masszeusz testvérrel Franciaország felé, Provánsz-ba indult.

Egy napon szörnyű éhesen jutottak valamely városba, hol a Regula szerint Isten nevében eleséget koldultak s szent Ferenc az egyik utcát, Fráter Masszeusz a másikat járta végig. Szent Ferenc kistermetű, vézna emberke volt s bizony aki nem ismerte, nem sokat hederített rája, ezért aztán csak kevés és hozzá száraz kenyérfalatokat kapott; Fráter Masszeusznak ellenben, aki tekintélyes külsejű, szép szál ember volt, sok, nagy és friss darabokat, sőt egész cipókat is adtak.

Mikor már eleget koldultak, a városon kívül egy forrásnál találkoztak. A forrás mellett hatalmas, síma kődarab hevert. Erre rakták a gyűjtött alamizsnát.

Szent Ferenc látva, hogy Masszeusz testvér nálánál több, nagyobb és szebb kenyérdarabokat kapott, örömben felkiáltott: Ó Fráter Masszeusz, valósággal nem vagyunk méltók ily töméntelen kincsekre. S miután e szavakat többször ismételte, Masszeusz testvér mondá: Drágalátos atyám, ugyan mint beszélhetsz kincsekről, hol ily nagy szegénység és a legszükségesebbeknek ekkora hiánya van. Nincs se abroszunk, se késünk, se tányérunk, se tálunk, se házunk, se asztalunk, se szolgálk, se szolgálóleányunk. Szent Ferenc válaszolá: Éppen azt tartom fölmerhetlen kincznek, hogy semmifele emberkéztől eredő holmink nincsen, amink pedig vagyon: alamizsna-kenyerünk, ez a szép kőasztal és kristálytiszt forrásvíz, mind egytől-egyig a Gondviselés-készítette égi adomány. Kérjük tehát Istent, hogy a szent szegénység nemessé kincsét, mellyel maga a Mindenható sáfárkodik, szerettesse meg velünk egész szívünkben. Ezek után imádkoztak s kenyérrel és forrásvízzel töltözve, fölkerelkedtek, hogy Franciaország felé aprózzák lépteiket.

Egy templom elé érve, szent Ferenc így szólt társához: Gyerünk be imádságra. Amint befordultak, szent Ferenc az oltár mögé bujt és imádságba mélyedt. Imád-

ság közben az Istennel való beszélgetés oly égő buzgalmat öntött szívébe s a szent szegénység iránt akkora szeretetre gyúlasztotta, hogy arca tüzelt s nyitott szájában mintha a szeretet lángjai lobogtak volna. Ily fölhevült állapotában társához ment s mondá : A, A, A, Fráter Masszeusz, add nekem magadat és ezt háromszor ismételte. Harmadszorra szent Ferenc lehelletének fuvalmával Masszeusz testvért fölemelte s maga előtt lándzsa-hossznyira lódította, ami Fráter Masszeuszt rendkívül meglepte. Beszélte később társainak, hogy szent Ferenc fuvalmatától a levegőbe emeltetve, akkora édességet érzett s a Szentléleknek oly nagy vigasztalása árasztotta el szívét, mint még soha életében.

Ennek utána mondá szent Ferenc : Kedves bajtársam, menjünk szent Péterhez és szent Pálhoz s kérjük őket, hogy tanítsanak és segítsenek megszerezni a szentes szegénység kifogyhatatlan kincsét, mert ez oly becsülendő isteni drágaság, hogy a mi gyarlóságunk nem méltó azt hordozni. Ez az az égi erény, mely lábbal tapossa a mulandó dolgokat. Általa lelkünk minden nyögét lerázva szabadon egyesülhet az örök Istennel. Ez az az erény, mely a lelket képessé teszi, hogy még itt a földön anyalokkal társaloghasson ; ez kísérte Krisztust a keresztemagaslátára ; Krisztussal eltemettetett, Krisztussal föltámadott, Krisztussal fölméne a mennyekbe s mert az igazi alázatosság és szeretett fegyvereit őrzi, égbe törő szárnyakat ad a hozzája ragaszkodó lelkeknek. Kérjük tehát Krisztus szentes apostolait, kik ez evangéliumi gyöngytökéletes szeretői valának, esdjék le számunkra Urunk Jézus Krisztustól a kegyelmet, hogy szentes irgalmából érdemeket szerezve, hűséges szeretői, követői és alázatos tanítványai lehessünk a drágalátos, szerelmes evangéliumi szegénységnek.

Beszélgetés közben Rómába értek s egyenesen szent Péter templomába siettek. Szent Ferenc a templom egyik szögletében borult térdre, Fráter Masszeusz a másikban. Sokáig fohászzkodott szent Ferenc égő áhitattal és könyhullatással, mikor nagy fényességben hirtelen megjelentek

neki szent Péter és szent Pál apostolok és mondták : Mivel-hogy kéred és óhajtod megtarthatni, mit Krisztus és az apostolok megtartottak, az Ur Jézus Krisztustól küldetve hírül adjuk, hogy könyörgésed meghallgatásra talált s a szent szegénység kincse Istentől néked, valamint követőidnek a legfölkételesen engedelyeztetett. Ugyancsak Jézus nevében tudomásodra hozzuk, hogy mindazok, kik példád nyomán hasonló tökéletes kívánságot zártak keblükbe, biztosak lehetnek az örök üdvösségről. Így leszesz te Isten áldottja követőiddel együtt !

Amint ezt mondták, elenyésztek. Szent Ferenc vidáman állott talpra s társához ment, hogy megkérdezze, vajjon részesült-e ő is isteni kinyilatkoztatásban. Felelé, hogy nem részesült. Szent Ferenc tehát elbeszélte látományát s közölte vele, amit a szent apostolok néki jelentettek. S ezen örvendezve elhatározták, hogy fölthagynak a tervezett franciaországi úttal és visszatérnek a spoletói völgybe.

Miképen étkezett szent Klára szent Ferencsel és szerzetes társaival Angyalos Boldogasszony klostromában.

Szent Ferenc, mikor Asszisziben időzött, gyakran fölkereste szent Klárát, hogy üdvös oktatásokban részesítse. Szent Klára igen szeretett volna legalább egyszer vele ebédelni, de bármint könyörgött, szent Ferenc sohasem akarta néki ezt az örömet megszerezni. Éppen azért a fráterek, kik ismerték szent Klára óhajtását, egy napon így szóltak szent Ferenchez : Atyánk, úgy látjuk, hogy szigorúságod nem az isteni szeretet szerint igazodik, mikor Klára nővért, ezt a szent és Istennek tetsző szüzet, nem hallgatod meg oly csekély dologban, mint az, hogy veled ehessék, noha prédikációdra mondott le a világ gazdagságáról és pompájáról. Valósággal, ha nagyobb kegyet kívánna, azt is meg kellene tenned lelki palántádnak. Ekkor szent Ferenc kérdé : Hát csakugyan azt vélték, hogy meg kell őt hallgatnom ? Mondák a társak : Igen atyánk, méltó, hogy vigasztalásul megtedd néki ezt a

szivességet. Szent Ferenc felelé: Ha gondoljátok, nincs kifogásom ellene s hogy még inkább örüljön, akarom, hogy ama bizonyos étkezés Angyalos Boldogasszony klastromában menjen véghez. Különben is sokáig volt már elzárkózva szent Damján egyházában s kétségtelenül kedvére lesz, ha láthatja a Boldogságos ama helyét, hol haját föláldozva, Jézus Krisztus mátkája lön. Ott fogunk tehát az Isten nevében együtt ebédelni.

Mikoron az ebédre kitűzött nap megvirradt, szent Klára egy apácával, szent Ferenc társainak kíséretében elhagyta a kolostort, Angyalos Boldogasszonyhoz sietett s ájtatosan köszöntötte szűz Máriát amaz oltára előtt, melynél haja lenyiratott és feje fátyollal borított. A barátok körülvezették s megmutatták neki a hajlékot, míg az étkezés órája el nem érkezett. Eközben szent Ferenc, szokása szerint, a puszta földön terítettett asztalt.

Ahogy ebédre harangoztak, szent Ferenc és szent Klára, továbbá szent Ferencnek egy társa és szent Klára társnője együtt letelepedtek s a többi atyafiak is szerényen asztalhoz ültek. Az első tál ételnél szent Ferenc oly nagy édesen, oly magasztosan, oly csudálatosan kezdé szólni, hogy az isteni kegyelem bőven áradt szét reájuk s mindnyájan Istenhez ragadtattak. Amint így, kezüket és szemüket égre emelve önkívületben ültek, az assziszii, bettonai és a többi környékbeli lakósok úgy látták, mintha Angyalos Boldogasszony temploma s az egész kolostor, meg az erdő, mely akkor a kolostor mellett terült el, kigyuladt volna s mintha mindent: a templomot, a klastromot, az erdőt pusztító tűz emészténé, miért is az assziszibeliak a hegyről sietve lerohantak, hogy eloltásák a tüzet, mert biztosra vették, hogy ott minden lángtengerben úszik. Mikor azonban a klastromhoz értek, a tüzet sehol sem látták. Bementek tehát az ajtón s szent Ferencet és szent Klárát társaikkal az elmélkedés által Istenhez ragadtatva a szerény asztal körül ülve találták. Ebből világosan megértették, hogy nem anyagi, hanem isteni tűz okozta az előbbeni fényességet. Az Isten pedig e csodát azért műveelt, hogy megmutassa és jelezze általa

az isteni szeretet tüzét, melyben a szent barátok és szent apácák lelke égett, minek okából a nép szívében vígasággal és szent áhitattal oszlott széjjel. Hosszabb idő mulva szent Ferenc, szent Klára és a többiek magukhoz tértek s mert a lelki étel kielégítette őket, nem sokat törődtek a testi eledellel.

Igy vége lévén az áldott ebédnek, szent Klára kíséretével visszatért szent Damján klastromába. Mikor az apácák közeledni látták, boldogok voltak, mert már-már azt hitték, hogy szent Ferenc valamely más kolostor igazgatására rendelte, amint ezt Ágnes szórral, az ő szent hugával cselekedte, kit mint apátnőt Firenzébe küldött a Monticelli-kolostor kormányzására. Visszaemlékeztek egyébként arra is, hogy szent Ferenc néhányszor mondotta volt szent Klárának, hogy legyen készen, ha valamely más helyre kellene távoznia. Ő persze, mint a szent engedelmesség leánya így felelt: Atyám, minden percben kész vagyok bárhova menni, amint parancsolod. Ezért örvendeztek oly nagyon az apácák, mikor viszontlátták és szent Klára fölötté megvigasztalódott.

A szent Ferenchez tóduló nép miképen dézsmálta meg és lépte le a fürlöket a rieti pap szállójében, kinek házánál szent Ferenc imádkozott. A nevezett pap ezen az őszön csodamódrá mégis több bort szüretelt, mint valaha, miként szent Ferenc azt néki megígérte. Miképen nyilatkoztatta ki továbbá Isten szent Ferencknek, hogy a mennyországba fog jutni.

Egy időben szent Ferencknek nagyon fájtak a szemei s Hugolin kardinális, a Rend védője, a gyöngédségnél fogva, mellyel iránta viseltetett, írt néki, hogy jöjjön hozzája Rietibe, hol akkor kitűnő szemorvosok voltak. Ahogy szent Ferenc a kardinális levelét kézhez vette, előbb a Szent-Damján-kolostorba, Krisztus ájtatos jegyeséhez, szent Klarához ment, hogy őt megvigasztalja s aztán a kardinálishoz siessen. Szent Ferenc szembaja a következő éjjel annyira rosszabbodott, hogy már a világosságot sem látta s mivel így lehetetlen volt útra

kelnie, szent Klára egy kis nádkunyhót csinált számára, hogy abban jól pihenhessen. Szent Ferenc azonban részint a betegségével járó fájdalmak, részint az egerek miatt, melyek folyton háborgatták, se éjjel, se nappal nem tudott aludni. S mennél tovább tartottak kínjai, annál erősebb lett benne a hit és meggyőződés, hogy ezeket az Isten fenyítékül küldi reá bűneiért. Szívvel-szájjal hálát adott tehát Istennek s fenhangon kiáltá : Uram, megérdemlem e fenyítéket, sőt rosszabbat is megérdemlek. Uram, Jézus Krisztus, te jó pásztor, ki különböző büntetések és testi sanyargatások által mutatod ki irántunk, bűnösök iránt való könyörületedet, adj nékem, juhocskádnak, malasztot és erőt, hogy semmiféle betegség, szorongattatás vagy fájdalom el ne válaszson tőled.

Míg így fohászkodott, égi szózat hallatszott, mely monda : Ferenc, felelj nékem, ha az egész földkerekség aranyból, az összes források és folyók vize balzsamból volna, a hegyek, halmok és sziklák mind drágakövekből valók volnának és te egy más, ezeknél annnyival becsesebb kincset találnál, mennyivel arany a földnél, balzsam a víznél, drágakő a hegyeknél és szikláknál becsesebb s kórságodért ez a sokkal értékesebb kincs adatnék jutalmadul, nemde elégedettnek és boldognak kellene lenned? Felelé szent Ferenc : Uram, nem vagyok méltó ily óriási kincsre. — És az isteni szózat : Vigadozzál, Ferenc, mert az örök élet kincse az, melyet számodra tartogatok s mostantól néked hűbérül adok, betegséged és szorongattatásod pedig záloga ennek a boldogságos kincsnek.

Ekkor szent Ferenc az ily dicső ígéreten érzett örömmel hívta társát és monda : Gyerünk a kardinálishoz ! S miután szent Klárát istenes szavakkal megvigasztalta, tőle alázatos bucsut vett és Rieti felé indult.

Közel Rietéhez oly nagy néptömeg jött eléje, hogy e miatt nem akart bemenni a városba, hanem azon kívül körülbelül két mértföldnyire egy templomba rejtőzött. Amint a lakosság megtudta, hogy hol van, sere-

gestül özlöltek látására, ugyannyira, hogy a nevezett templom szőlőjét egészen összetiporták és a tőkéről a fürtöket leszaggatták. A pap e miatt szíve mélyén szomorkodott s bánta, hogy szent Ferencet házába fogadta. Isten a pap gondolatait közölte szent Ferencel, ki is őt magához hívatta s mondá: Drágalátos atyám, hány akó bort szokott neked ez a szőlő hozni a legjobb esztendőben? — Válaszolá: Tizenkét akót. — Mondá szent Ferenc: Kérlek atyám, tűrj meg itt még néhány napig, mert nálad nagy nyugalmat találtam. Engedd továbbá Isten kedvéért, a szegénységemért, hogy vendégeim szabadon dézsmálhassák szőlődet. Viszonzásul Uram Jézus Krisztusom nevében ígérem, hogy szőlőd ezentúl húsz akó bort fog teremni évente. Szent Ferenc pedig ezt azért tette, mert látta, hogy ottmaradása nagy lelki haszonnal biztat. Sokan ugyanis, kik fölkeresték, az isteni szeretettől mintegy ittasan távoztak s akárhányan közülük végleg hátat fordítottak a világnak.

A pap hitt szent Ferenc ígéréseben s hagyta, hogy szőlőjét a látogatók szabadon dézsmálják. S csodák csodája! A szőlő, bár teljesen meg volt szedve s le volt tarolva, úgy hogy alig maradt rajta néhány fürtöcske, mégis mikor elérkezvén a szüret ideje, a pap összéböngészte és kádba gyűjtötte a gyér bilingeket, szent Ferenc ígérete szerin húsz akó pompás mustot sajtolt belőlük.

E csoda nyilván mutatja, hogy miképen a letarolt szőlő szent Ferenc érdemeiért bőséges nedűt adott, azonképen a bűn által erényekben immár terméketlenné vált keresztény nép is, szent Ferenc érdemei és tanítása következtében szaporán és dúsan termette a bűnbánat érett gyümölcseit.

A szentséges csodáról, melyet szent Ferenc művelt, mikor megjuhásztotta a gubbiói vérengző farkast.

Abban az időben, mikor szent Ferenc Gubbio városában tartózkodott, Gubbio környékén egy szörnyű nagy, ijesztő, fene farkas ólálkodott, mely nem csupán

az állatokat szaggatta széjjel, hanem az embereket is fölfalta. Gyakran egészen a falakig jött s a lakosok, a félelem mián, akár csak háboruba mentek volna, fegyver nélkül nem merték elhagyni a várost. És még így sem menekedett meg, aki egymagában találkozott vele. A farkastól való félelem oly nagy volt, hogy végre senki sem bátorkodott a falakon kívül mutatkozni, miért is szent Ferenc a gubbioiak iránt való könyörülettől indítatva elhatározta, hogy fölkeresi az ordast, jóllehet a polgárok erről őt lebeszélni igyekeztek. Istenbe helyezte teljes bizodalmát, keresztet vetett magára és társaival kivonult a városból. A többiek kissé húzódtak, azért szent Ferenc egyedül ment a farkas-tanya felé. És íme, egész sereg polgár szemeláttára, kik jöttek, hogy tanui legyenek a csodának, a szóban levő farkas tátott szájjal egyenesen szent Ferencnek rohant és amikor már csak pár lépésnyire volt tőle, a szent megjelölte a kereszt jelével, magához intette s mondá neki: Gyere ide farkas testvér! Krisztus felől parancsolom, hogy se nekem se másnak ne ártsál. — Csodálatos dolog! Rögtön, a hogy szent Ferenc a kereszt jelét a levegőbe írta, a rettenetes farkas berekesztette száját, megszűnt rohanni, teljesítette a parancsot, szeliden kullogott mint valami bárány s meglapult szent Ferenc lábainál.

A szent mostan így szólott hozzája: Farkas testvér, te nagy kárt teszel a vidéken. Irgalmatlan gonoszságokat cselekedtél, mikor elpusztítottad és megölted Isten teremtményeit az ő engedelme nélkül s hozzá nemcsak a barmokat szaggattad széjjel és faltad föl, hanem az Isten képere teremtetett embereket is meg merted ölni és széjjel merted tépni. Ennek okáért, mint a leggaládabb lator és gyilkos, érdemes vagy az akasztófára. Mindenki vádol, panaszkodik reád és ellenséged az egész város. Ám én, farkas testvér, békét akarok szerezni közted és ezek között, olyaténképen, hogy te ezentúl nem bántod őket, ők meg megbocsátják a multban elkövetett gonoszságaidat és sem az emberek, sem a kutyák nem üldöznek többé. A mint e szavakat mondotta, a farkas

testmozdulatával, farkesóvágatással, szemhunyorgatással, fejének intésével jelezte, hogy elfogadja az ajánlatot és a föltételhez igazodik. Ekkor szent Ferenc megismételte: Farkas fráter, minthogy kedvedre van ez a békekötés és annak megtartása, ígérem, hogy amíg élsz, ellátásodat e város embereivel megadatom néked, hogy a jövőben ne kelljen koplalnod, mert tudom úgyis, hogy éhségből követtél el minden rosszat. De mikor kieszközlöm ezt a kegyet, akarom, farkas testvér, hogy viszont megfogadd, hogy se emberben, se állatban nem teszesz kárt többé. Igéred? A farkas bólintott s ezzel nyilván jelezte, hogy igéri. Szent Ferenc mondá: Farkas testvér, kívánom, hogy — megnyugtatósomra — hitet tégy mostan ez ígéretedről. És hogy bizonyágot nyerjen, szent Ferenc kezét nyujtott néki, a farkas meg fölemelte jobb lábát és gyöngéden szent Ferenc tenyerébe tette, ezzel nyugtatva meg őt úgy, a mint tőle tellett. Szent Ferenc pedig mondá: Farkas testvér, parancsolom a Jézus Krisztus nevében, hogy tüstént velem jöjj s mitől sem tartva menjünk együtt megpecsételni ezt a békét az Isten nevében. S a farkas engedelmesen ment vele, mint valami szelid bárány, minek láttára a polgárok ropantul csodálkozáznak.

Az ujság híre hamarosan elterjedt a városban s aki csak tehette, férfiak és asszonyok, nagyok és kicsinyek, fiatalok és öregek, a piacra tódultak, hogy lássák a farkast szent Ferenczel. Mikor már az egész lakósság együtt volt, szent Ferenc magasabb helyre állott, predikált nekik s egyebek közt azt mondotta, hogy ilyen csapást és szerencsétlenséget a bűnök büntetésekül enged meg Isten és hogy a farkas garázdalkodásánál sokkal nagyobb veszedelem a pokol lángja, mely örökké gyötri a kárhozottakat. Mert a farkas csak a testet ölheti meg s mennyivel inkább kell félni a pokol torkától, mikor már egy kis állatnak a torka is rettenetesben és rémületben tart ily nagy sokaságot. Térjetek vissza, drágalátosim, Istenhez, tartsatok méltó bűnbánatot s az Isten megszabadít benneteket a jelenben a farkastól, a jövőben a gyehenna tűzétől!

A predikáció után mondá szent Ferenc: Halljátok atyámfiaim, farkas fráter, ki itt áll előtetek, megígérte s szavát adta nékem, hogy békét köt veletek s nem bántja soha semminemű jószágotokat, ha ti viszont ígértek, hogy minden szükséges eleséggel ellátjátok és én kezese leszek, hogy a békeszerződést szigorúan meg fogja tartani. Erre a nép egyhangulag megígérte, hogy a farkast élete végéig gondozni fogja. Szent Ferenc mindnyájuk előtt mondá néki. És te, farkas fráter, ígéréd, hogy a szerződést ezekkel megtartod s nem bántod sem az embereket, sem az állatokat, sem egyéb teremtményt? A farkas letérdepelt, meghajtá fejét s amint csak tudta, testének, farkának és füleinek mozdulataival jelezte, hogy a szerződés minden pontját megtartja. Mondá szent Ferenc: Farkas testvér, akarom, hogy amint nékem ez ígéretet illetőleg a kapun kívül becsületszavadat adtad, úgy itt is tégy bizonyosságot az egész nép előtt fogadásodról s arról, hogy nem fogok csalódní; mikor néked ígéretet tettem s érted kezességet vállaltam. Ekkor a farkas fölemelte jobb lábát és szent Ferenc kezébe tette. E cselekedet s az előbb mondottak oly nagy örömet és ámulatot okoztak a népben, hogy a szent iránt való tiszteletből is, a meglevő csoda és a farkassal kötött szerződés miatt is mindnyájan egetverő kiáltozást vittek véghez, magasztalva és áldva Istent, hogy hozzájuk küldötte szent Ferencet, ki érdemei által megszabadította őket a kegyetlen vadállat torkától.

A történetek után ama bizonyos farkas még két esztendeig éldegélt Gubbióban, szeliden házról-házra, küszöbről-küszöbre járva, anélkül, hogy bárkinek ártott volna, vagy hogy őt bántották volna s a nép kegyesen táplálta. Az utcákon és házakban való jártában-keltében egyetlen kutya sem ugatta meg sohasem. Végre, két év multán, farkas fráter végelgyengülésben kimúlt s a lakósok nagyon sajnálták, mert amikor őt a városban szeliden baktatni látták, jobban visszaemlékeztek szent Ferenc szentségére és erényeire.

Érdekes könyvek!

Mind újdonság!   Kitűnő regények!

SIVATAGBAN, ŐSERDŐBEN

Irtá Sienkiewicz H. A Quo Vadis világ-hírű írója. Két kis gyermek izgató története, kik a nagy afrikai sivatagok s a félelmes őserdőkön át ezer halálveszedelem között küzdenek életükért. 428 oldalas nagy kötet. Ára 6.— korona.

TERÉZ KISASSZONY

A nagy hegyek között élő kis káplánnak és gazdasszonyának bájos, megható történetéről szól a regény, melyet a híres német író, Federer H. írt. A nagy, 386 oldalos munka ára 7 korona 20 fillér.

KRISZTUSLEGENDÁK

Egy eddig ismeretlen író, Rubenescu Augusta lett egyszerre híressé e gyönyörű könyv által, mely a legendák bűbajos világításában mutatja be az Ődvizítő életét. Oly ragyogó szépen van e könyv megírva, hogy könnyek és meghatótság nélkül senki sem olvashatja. 206 oldal. Ára 6.— korona.

AZ ÓRA EGYET ŪT

Irtá Harsányi Lajos. Izgató, megrendítő regény, mely lebilincsel és fogva tart az első sortól az utolsóig. Az óra egyet ūt; az utolsót! Mikor és hogyan? az van ebben a könyvben megírva. Ára 4.— kor.

BOLDOG EMBEREK

Irtá Kiss Menyhért. A híres költő és író e kötetben foglalta össze derűlt, humoros elbeszéléseinek gyöngyeit, melyek boldog emberek történeteiről szólnak. 132 oldal. Ára 5.— korona.

TORONYZENE

Költmények. Irtá Harsányi Lajos. A fiatal költő bensőséges, szép költeményeinek legújabb kötete. Ára 6.— korona.

A BARRIERE. (A GÁT)

Irtá R. Bazin. Fordította Kendeffy K. Külföldön lett világhírűvé e regény, a dús-gazdag főúr regénye, aki hitéért minde-nét feláldozza, de végül is a legnagyobb jutalmat kapja meg. A világ minden nyelvéen olvassák már. — A gyönyörű magyar fordítás (218 oldal) ára 6.— kor.

VITUS MESTER ÁLMA

Irtá Tarczai György. Ez a könyv Mátyás király korába vezet s a legérdekesebb történet keretében írja le az akkori magyar művészek történetét. 440 old. Ára 8.—kor.

SZENVEDÉSEK ISKOLÁJA

Irtá Keppler P. püspök. Ford. Bányász E. Meggyötört szívek számára a hit legszebb igazsagai vannak e könyvben le-téve. Olvasása felemel, vigasztal, gyógyít. Legszebb ajándék azok számára, akiket szenvedései között vigasztalni akarunk. Ára (191 oldal) 4.— korona.

EGYPTOMBAN TÖRTÉNT

Gyönyörű, rejtélyes, izgató utazási regény, mely a piramisok rejtélyes világában, de a mai korban, milliárdosok és dollárkirálynők között játszik. A két kötetes regény (283 old.) ára 4-80 korona.

RAJZOK

A nekünk oly idegen és szokatlan s mégis oly érdekes hollandiai életet festi e könyv, melyet a világhírű hollandi író. Heyermanns írt. Ára 2 korona 40 fillér.

A Szentírás négy kötetben

A könyvek könyve, a teljes ó- és újszövetségi szentírás 4 vászonba kötött könyvben, vedőtokkal 34.— korona helyett, míg a készlet tart, 25.— korona.

E könyvek megszerezhetők minden könyvkereskedésben, valamint a Szent-István-Társulat könyvkereskedésében Budapest, IV., Kecskeméti-u. 2. Szeged, Kárász-u. 10.